



11 1961

planinski vestnik

POSTNINA PLAČANA V GOTOVINI

planinski vestnik 11 1961

GLASILO PLANINSKE ZVEZE SLOVENIJE | LETNIK XVII | NOVEMBER

VSEBINA:

KARNIJSKE ALPE IN KARNIJA	
Dr. Viktor Vovk	593
DVA NEKROLOGA DR. STANETU	
TOMINSKU	
Dr. Miha Potočnik in Evgen Lovšin	609
PRVI ZAMETKI PLANINSTVA	
V ZASAVJU	
Vitko Jurko	612
DVE PREČNICI ČEZ LOŠKO	
POGORJE	
France Planina	616
ZGODOVINA ALPINISTIČNEGA	
KLUBA SKALA	
Dr. Vladimir Škerlak	627
DRUŠTVENE NOVICE	638
ALPINISTIČNE NOVICE	642
IZ OBČNIH ZBOROV	644
IZ PLANINSKE LITERATURE	648
RAZGLAD PO SVETU	650

NASLOVNA STRAN:

Stena Kogla nad Kamniško Bistrico.
Opozarjamo na »Koglov duh«, igro materije in senc, ki je ustvarila v steni — obraz.

Foto: Bojan Zajc

»Planinski Vestnik« je glasilo Planinske zveze Slovenije / Izdaja ga PZS — urejuje ga uredniški odbor. Odgovorni urednik: Stanko Hribar; glavni urednik: Tine Orel. Revija izhaja dvanajstkrat na leto. Članke pošiljajte na naslov: Tine Orel, Celje — Gimnazija / Uprava: Planinska zveza Slovenije, Ljubljana, Dvorčakova 9, p. p. 214, telefon 32-553 / Tu se urejajo: reklamacije (ki se upoštevajo dva meseca po izidu številke), naročnina, honorarji, oglasi, razvid naslovov / Tiska in klišeje izdeluje Tiskarna »Jože Moškrič« v Ljubljani / Letna naročnina znaša din 600.—, ki jo morete plačati tudi v štirih obrokih po din 150.— (naročnina za inozemstvo din 800.— / Tekoči račun revije pri Narodni banki 600-15-3-121 / Spremembo naslova javljajte na Upravo Planinskega Vestnika, pri čemer navedite poleg prejšnjega vedno tudi novi naslov, po možnosti s tiskanimi črkami.

Opovedi med letom ne sprejemamo. Upoštevamo pa pismene opovedi, ki jih naročniki izroče Upravi do 1. decembra za prihodnje leto

Planinska založba

ima še na zalogi

Josip Wester: HACQUET BALTAZAR — cena din 120.—

Zorko Jelinčič, dr. Vl. Kajzelj, dr. Vl. Bartol: DR. KLEMENT JUG — cena din 150.—

Evgen Lovšin: VALENTIN STANIČ — cena din 200.—

Josip Wester: DR. I. C. OBLAK — cena din 200.—

Vilko Mazi, France Planina, Cene Malovrh: PO SLOVENSKIH GORAH, transverzalni priročnik — cena din 500.—

Boris Režek: STENE IN GREBENI — cena din 980.—

Evgen Lovšin: GORSKI VODNIKI V JULIJSKIH ALPAH — cena din 1800.—

Vilko Mazi: SPLOŠNO KAZALO ZA ŠESTO DESETLETJE PLANINSKEGA VESTNIKA — cena din 300.—

Knjigarne imajo na gornje cene 20% knjigotrški popust.

Naročila sprejema

PLANINSKA ZALOŽBA
pri Planinski zvezi Slovenije

LJUBLJANA, Dvorčakova 9

Poštni predal 214-IV — telefon 32-553

Karnijske Alpe in Karnija

DR. VIKTOR VOVK

V. SAPPADSKI DOLOMITI

(Dolomiti di Sappada)

V območju Karnijskih Alp, v njihovem zapadnem delu, leži prelepa, čez vse slikovita Sappadska dnina, conca di Sappada, zdaj že na daleč znano turistično središče, biser pokrajine Comélico, kot jo imenujejo.¹ Skóznjo se vije mlada Piave, tamkaj še bistra vodica, ki izvira nedaleč od onod, gôri v kotu mične doline Sesis — Zóztal, pod belimi stenami visokega Peralbe. Ves tisti svet je v zelenju, pašniki in gozd, na vse strani kipe v višine čudovite gore, bele stene in snežišča. Vse okolje razodeva, da imajo v tistih krajih ob času smučarji in zimski alpinisti pravi paradiz. Alpe so tu še Karnijske, nismo pa več v Karniji, niti v Furlaniji, ker Sappada leži že v pokrajini Cadore, v tistem njenem predelu, ki je v turističnem svetu znan z imenom Comélico. Sappada ni več v Tilmentskem bazenu, ampak že v porečju Piave, zato ni v Videmski, temveč v Belunski provinci (Belluno).

Sappada — Bladen je najobsežnejši izmed treh nemških jezikovnih otokov na južni strani osrednjih Karnijskih Alp.² Narečje, ki ga tam govorijo, je od nekdanj zanimalo jezikoslovce, ki so o njem že veliko napisali. Meni je bilo za uho kar prijetno, po svoje muzikalično. Je pa seveda nerazumljivo tudi tistim od nas, ki veljamo, da znamo nemški.

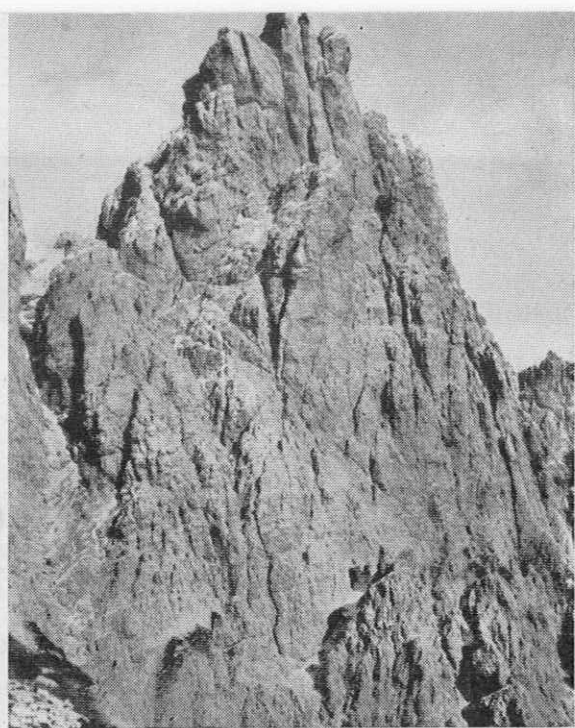
Štirinajst je po dolu majhnih skupin kmečkih hiš, ki jih štejejo v troje selišč ali vasi: Granvilla, Fontana in Cima Sappada (1292 m). Toda kmetiški element so v zadnjih letih znatno pregnili tujski promet in tujskoprometne naprave, hoteli in vile, zabavišča, vzpenjače. Poleti in pozimi je vseodod zelo velik promet.

Nekatera selišča, vode, planine in gore so še ohranile stara nemška imena. Tako selišča Pill (od Bühel = grič), Bach, Kratten, Puiche, Ecke.³ Granvilla

¹ Sappada, nemški Bladen, 1217 m. Pri nas je bilo že ponovno zapisano, da izvira ime Sappada od slov. sopot, sopota. Glej zlasti dr. Tuma: Plan. Vestnik 1910, str. 218, in »Pomen in razvoj alpinizma«, str. 272; R Badjura: »Ljudska geografija«, str. 241.

² Druga dva sta v sami Karniji, v Videmski pokrajini, sredi furlanskega življa: Timau — Tischlwang in Sáuris — Zare (Zahre).

³ Tam priteče spod Siere v Piavo potok Eckenbach ali Eckbach, ital. Río Eche, Ecke, po naše bi bil Vogel, Vogelnik, Vogelni potok ali Potok v Voglu. Tudi tu po-



Koča De Gasperi, v ozadju Creton di Clap Grande — Pannocchia — Forca dell'Alpino — Creton di Culzei — Lastron di Culzei

Pesarinski Dolomiti, Creton di Culzei, južna stena

Foto dr. R. Corbellini

je bila Grossdorf, Cima Sappada — Oberbladen, v velikem turistovskem prometu pa izginjajo iz rabe nemški nazivi za dolinska naselja, prav tako kot za gore na zapadu in jugu, ki imajo sicer razen nekaj redkih izjem še obojno ime, italijansko (furlansko) in nemško. Potoka se pišeta Lerpa in Milpa, po njima tudi skupinici hiš v dolini, Lerpa in Milpa, a sem moral nekoliko pomisliti, preden sem doumel, da sta bila krščena za Lärchenbach (macesnov potok, nem. Lärche = macesen) in Mühlbach (mlinščica, nem. Mühle = mlin). Za stari Krummbach imajo Rio Torto (krivi potok, nem. krumm, ital. torto = kriv, zakrivljen), sem pa tudi že videl pisano Crumpa, in še potok Rinsen je tam, ki ima pri nas soimenko Rinžo, tisto vodo, ki teče skoz Kočevje.⁴

Kar je okoli Sappade gorá, vse je zadnji čas v alpinistični literaturi zapopadeno z imenom Sappadski Dolomiti, Dolomiti di Sappada. Na zapadu zapirajo Sappadsko dolino gorska panoga silnih Terze: Monte Terza Piccola — Ecken-

meni vogel toliko kot konec, kraj, meja, tudi vogel v Sappadi ima tisti gospodarski pomen kakor nam bližji Vogel, ki priteče med Ščitoma in Brežnjakom v Kanalsko dolino in se nad Tabljem izliva v Belo. Do vogla, potoka, so pasli, sekali, sploh gospodarili kmetje s te strani, preko potoka so pa onstranski ljudje imeli pašne in sečne pravice. Za naš Vogel, tisti Kanalski, je šlo Nemcem v račun, da so mu ohranili izvorno, slovensko ime, ali pridelali so mu povsem drug, seveda nemški pomen in smisel: Vogelbach, kar pomeni za nas ptičji potok. Sledili so jim Italijani, ki pišejo: Rio degli Uccelli. Niti spisovalcem naše (jugoslov.) specialke se ni zdelo vredno, da bi bili postali in malo pomislili, kar brez skrbi so natisnili: Fogel (list Trbiž). Take vogle — Ecken imajo tudi v Saurisu in pri nas na Gorenjskem, na Soriškem (Sorica). Nem. Ecke = slov. vogel, kot. Ptič je nem. Vogel, ital. uccello. — Glej PV 1960, str. 596, op. 21.

⁴ Rinsnbach, Rio Rinsen, Vallone Rinsen, Forcella Rinsen. Ime je pač nemško po izvoru, Rinnsaal, Rinnsel = struga.



Pesarinski Dolomiti, pogled izpred kočice De Gasperi, od leve na desno: Creton di Clap Grande – Forca dell'Alpino – Creton di Culzéi

Foto dr. R. Corbellini

kofel, Terza Seconda — Eulenkofel⁵ in Terza Grande — Plichenkofel.⁶ Na jugu, nad dolino Pesarina, so velike gromade Cresta di Enghe (Engekofel), Clap Grande (Hinterkärl), Cretón di Culzéi (Vorderkärl) in Monte Siera (Hochspitze), ki so v družbi svojih manj važnih sosedov znane s skupnim imenom Pesarinski Dolomiti (Dolomiti Pesarine). Ločijo Sappadsko dnino na severu od doline Pesarine na jugu in delajo razvodje med porečjema Piave in Timentia, s tem ločnico med pokrajino Cadore na severni ter Karnijo na južni strani. Najprej se tam še vrstijo, kar je bolj imenitnih, Creta Forata,⁷ Monte Cimone ali Creta di Entraláis, Pleros, a na severu, že blizu avstrijske meje, v osrednji vrsti Karnijskih Alp, stoji mogočni sklop Peralba — Avanza.⁸

Dosti let je preteklo, ko sem le doma ogledoval sliko Pesarinskih Dolomitov. V duhu sem jih imel zmerom pred sabo, gledal sem jih z juga, s karnijske, furlanske strani. V mislih so se mi natančno in ostro predstavljale tiste prelepe gore, kakor stoje po vrsti od zapada na vzhod. Prešla so leta,

⁵ To goro imenujejo tudi Croda del Gufo. Nem. Eule, ital. gufo = sova. Torej: sovji vrh.

⁶ Značilna, izredno markantna gmota. 2591 m. Najvišji od vseh vrhov v južnih gorovjih Karnijskih Alp.

⁷ Mi bi mu rekli: Prestreljenik. Ima v vrhu okno ali luknjo, pravzaprav velika vrata. Foro = luknja, forato = preluknjan, prestreljen.

⁸ Antonio Berti, znameniti alpinist in alpin. pisec, šteje vse tu navedene gore, ves ta alpski svet, v Vzhodne Dolomite (Dolomiti Orientali). Glej njegova vodiča »Dolomiti Orientali«, zbirka »Guida dei Monti d'Italia«: prva knjiga izd. Fratelli Treves, Milan, 1928, druga knjiga, prvi zvezek, III. izdaja, CAI in TCI, Milan, 1950, str. 9. — Plan. Vestnik je o Bertiju pisal leta 1958, str. 567—568.

prišli so na vrsto Pesarinski Dolomiti. Če sem vprašal planince iz Trsta ali Vidma, katere ture mi v Pesarinskih priporočajo, zmerom je bil odgovor kratek: Pojdi na kočo De Gasperi, sedi prednjo in preglej, preštej vrhove, ki se s peskov nad njo od enega do drugega konca vzpenjajo v višine. Za en mesec imaš vrhov dovolj, od kočice po enega na dan. — S tovarišema je bil zmenek storjen, ta in ta dan, ob uri in tam kakor zadnjič.

Pri Comegliansu se v Degáno (furl. Deán) izliva gorska reka,⁹ ki je v gornjem, zapadnem delu neobljudena in nosi tam ime Óngara, niže po dolini pa teče z imenom Pesarina. Vsa je bila samotna, zapuščena, neznana — dokler niso zgradili v vnožju Pesarinskih Dolomitov, prav pod vrhom Clap Grande, postavne planinske kočice Rifugio Fratelli De Gásperi. Ta kočica privablja že dvajset ali trideset let planince in alpiniste od blizu in daleč. Stalno se vršijo v stenah nad kočico plezalni tečaji, tam imajo plezalne šole, urijo se v planinstvu in alpinistiki v vsakem letnem času.

Še dandanašnji je dolina — Val Pesarina ena od najzanimivejših pokrajin Karnije, zanimiva zlasti s starodavnimi šegami in navadami, zanimiva so narečja, ki jih govori ondotno ljudstvo. Imenujejo dolino Canal di S. Canciano, Canal di Prato, di Pesáriis, di Pedarzo, domačini Furlani na kratko Chianâl, sappadski Nemci onstran gorá pravijo Knoal. Prebivalci so canalotti, po furlansko chianalòz, pač Kanalci, kakor pravimo tudi mi ljudem iz Kanala ali Kanalske doline. Prijetno in poučno je potovanje po tej zelo svojevrstni dolini. Tod so še pravi, arhaični Karnjeli doma. Morda je Baltazar Hacquet, slavni geolog, fizik in botanik, raziskovalec gorskega sveta, svetski potnik, tisti, o katerem je pri nas zapisano, da se je pohvalil: »Nihče ne pozna boljše svojega doma kakor jaz Karnijske Alpe«,¹⁰ morda je Hacquet prav tod opazoval in proučeval ljudstvo, da je potem razglasil: »Karnjeli se ravno tako oblačijo kakor drugi Furlani, vendar so od njih v vsem veliko boljši ljudje. Lahko rečemo, da so po značaju podobni Savojcem, so delavni, pošteni in stanoviti, a tudi gostoljubni, miroviti in trezni.« Spoznal je Furlane tudi naš znanstvenik, ki nam zdaj pripoveduje, da so njihove osnovne oznake: »mučno življenje, tople črte v ljudskem značaju (kljub momentom hrupne razigranosti), vdana vernost, ki verjetno išče tolažbo za mučno življenje v transcendentnih upih, emigracija, kulturno zamudništvo«.¹¹

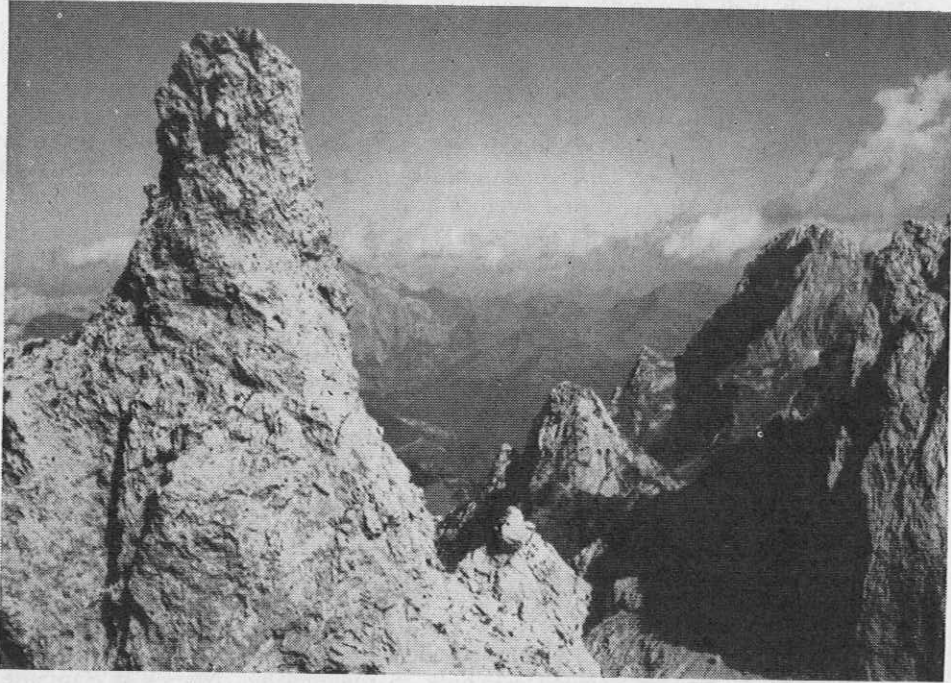
Sorazmerno ozka dolina Pesarina, ki se vije od zapada na vzhod, ima na severni strani Pesarinske Dolomite, divje, skalovite v višjih legah, po vrhéh nazobčane v bele stolpe in slope, špice in roglje, keróve in šila. Neizrekljivi so ti vršaci, vidni že iz doline po vrsti, dolomitski apnenici Monte Pleros, Monte Cimon ali Creta di Entraláis, Siéra, Culzéi, Mimóias. Po južni strani doline se razprostirajo nižja, po večini do vrhov zelena gorstva, ki jo mejijo na Sauriško (Sáuris) planinsko ozemlje.

Kanal je bogat s pašniki in gozdovi, imajo tudi nekaj polja in ponekod rase trta, pa celò do neobičajne višine 700 m, koder je lega zanjo ugodna. Po bregeh je mnogo planin, ki so obljudene že od maja naprej in nekatere noter do srede decembra. Z više ležečih planin spuščajo po žičnih napravah mleko in mlečne pridelke v dolino. Nekoč, kočica De Gasperi je bila zaprta, nas je za-

⁹ Pravzaprav struga ali suha. Za Furlanijo sploh so značilne vode, potoki, hudourniki pa tudi reke (kakor Tilment), ki se včasih presušijo. Za take suhe imajo Italijani zemljepisni izraz »torrénte«, ki je tudi pri Nemcih v rabi.

¹⁰ Josip Wester: »Baltazar Hacquet, prvi raziskovalec naših Alp«, Planinska založba PZS, Ljubljana, 1954, str. 25, 58.

¹¹ Stanko Škerlj: »Beseda o Furlanih in njihovi poeziji« v »Naši sodobnosti«, 1960, str. 813.



Monte Siera, detajl

Foto G. Del Fabbro — Forni Avoltri

neslo prenočit na planino Tamarut,¹² lepo, vso zeleno, v romantičnem okolju ležečo kraj velikih gozdov. Kakšen razgled sem imel s te planine! Kako veličastno so se mi tja čez dolino razkazovali Pesarinski Dolomiti! Proti večeru so zažarele stene v zahajajočem soncu. Terza Grande, ki je sicer med najbolj impozantnimi in najzanimivejšimi skalnatimi gromadami Karnijskih Alp, s planine Tamarut sem šele imel srečo občudovati njene drzne, neizrekljive oblike. Gore so tekmovala med sabo po lepoti. Creta di Mimóias — Engenkofel, Clap Grande in njegovi sateliti, Culzéi in vsi drugi odlični vrhovi so se ponosno postavljali pred nami. Človek ni vedel, kje naj bi se mu umirilo radostno oko. Pastir je z močnim, značilno zavijajočim glasom kakor po oddavnaj veljavnem obredu skliceval živino. Užili smo nepozaben planinski večer.

Zelo zanimivo je potovanje po dolini. Hodili smo skozi starinske vasi in naselja, povsod smo videli stvari, ki so bile nove za nas in v vsem vredne ogleda. Največji kraj in sedež občine, ki zajema vso dolino, je Prato Carnico. Združuje deset vasic in zaselkov v raznih višinah, tipična karnijska selišča z lepimi, značilnimi hišami in nekaj stavb iz 17. stoletja. Celo seniki in staje po planinah razodevajo često znaten umetniški čut prebivalstva. V starih časih so po vsej dolini cvetele razne domače obrti. Še zdaj se tu in tam nekateri ukvarjajo z njimi, izdelujejo intarzije, stolpne ure, mnogotere in zelo lične predmete iz kovnega železa, kravje zvonce, svojevrstne, precej težke cikle (därminas), koše i. pod. Dolinci so tudi znani kot dobri pohištvenci mizarji.

¹² Tamarut = majhen tamar, 1271 m, nad strugo Óngaro. Tam okoli je še več drugih tamarjev, tako Támer di dentro, 1644, Ponte Tamar i. dr.

Naprej ob vodi smo prišli v večji kraj, poslednji v dolini, Pesàriis (furl. *Pesària*), po katerem je kanal povzel svoje ime. Še naprej drži cesta ob potoku, svet pa postaja čedalje bolj samotna, a bolj gozdnata, bolj privlačna za turista in planinca. Dospemo do Pradibosco (= travnik ob gozdu), kjer so na razsežni planini velika poslopja za otroške kolonije, lope in garaže za vozila, postaja vzpenjače, s katero prevažajo na kočo De Gasperi blago, pa tudi prtljago turistov. Tudi mi trije smo odložili nahrbtnike na vzpenjačo, pa se lagodno po strmi stezici čez bujno cvetoče travnike vzpenjali navzgor.

Zgór pa smo obstali pred kočo. Zamaknili smo se v Pesarinske Dolomite, ki je bila podoba, kot da so se na ogled postavili v vrsto pred nas. Prav taki so bili, ne, še lepši, kot sem jih pa bil nosil v mislih leta in leta. Zdelo se mi je, da vidim ogromne orgle z velikanskimi piščali, ki so tukaj v neskaljeni narodi stale pred mano. Beli, nepopisno oblikovani kamni so drug kraj drugega s prodov nad kočo silili v sinje višave. Fantastičen labirint počí in žlebičev, lukenj in škrbin, zračnih vrhov in grebenov.

Znočilo se je. Visoko nad gorami so živo migljale redke zvezde. Iz doline je bilo rahlo slišati pošumevanje gozdov in vodá. Zgoraj, nad kočo, so se iz teme različno videli, skoro svetleli so, orjaški slopi, vsi beli, nemi in hladni. Večerna poezija v gorah.

Potem je bil v koči pomenek s planinci. Zmenili smo se za jutrišnje ture. Vide in jaz pojdeva na Siero, Janko gre z domačinom na Clap Grande,¹³ snidenje na večer v Sappadi. —

Pred dnevom je bilo v koči vse razgibano. Gor in dol so se sklicevali, hrupa je bilo kar dovolj. Nekam počasni oskrbnik in njegova hči, Nemca iz Sappade, sta se trudila vsak po svoje, da sta ustregla tudi sitnežem iz velike družbe gornikov, ki se je vsem kot še nikoli mudilo. Zunaj je sveže pihljaj severnik tudi z vzhoda se nam je obetalo lepo vreme. Na obzorju je kazalo, da bo sonce vzšlo prav izza Triglava, ki nam je v blede luči porajajočega se dne iz daljave kazal veličastni svoj vrh. Tudi Poliški Špik pred njim se je že vzdignil iz mraka in se dal spoznati s svojim kronastim temenom. Vstajal je dan v planinah. V velikanskih scenerijah se je oživila lepota sveta.

Janko in turist iz Tumeča sta krenila po zaznavni stezi, ki drži čez prodje in naprej čez skalovje proti škrbini Forca del Clap Grande. Midva z Videtom sva jo mahnila v severovzhodno smer, proti predolu Passo Siera, 1593 m, najnižjemu v vsej rajdi teh gora. Čezenj drži najkrajši in najlagodnejši prehod iz doline Pesarine v dolino Piave ter v Sappado. Nepopisno je bilo planinsko cvetje, ki se je razkošno bohotalo po prostranem brežnem svetu. Iznad pisanih travnikov so se strmo dvigali kvišku vrhovi Pesarinskih Dolomitov in se je nama spotoma zdelo, kot da sproti spreminjajo svoje barve in svoje oblike. Passo Siera, široki predol, leži mično sredi izmitih belih sten. Malo nad njim, 1636 m, prav pod veliko Sierino steno, je krasna planina Casera Siera di Sopra. Od planine naprej je šlo zelo strmo navzgor, najprej skoz redko rušje, potem po

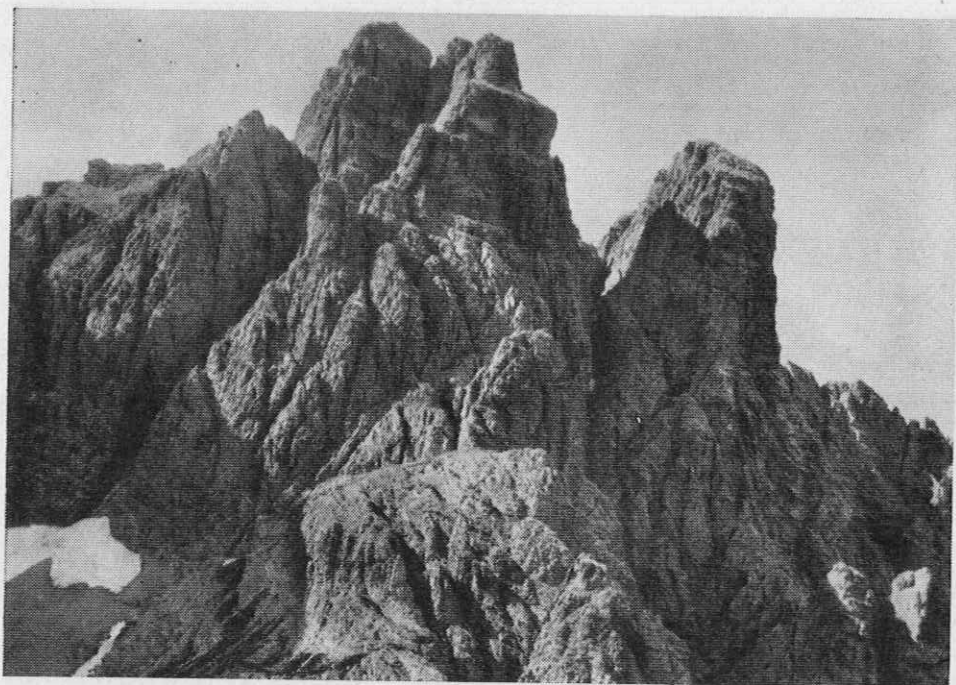
¹³ Monte Siera, Hochspitze, 2448 m, Clap Grande ali Creton di Clap Grande, nem. Hinterkärle, 2487 m. Clap pomeni v furlanščini kamen, pri Karnjelih tudi skalo, vrh, v gorah špico. Isti pomen imata topogr. imeni v karn. narečju Creta, Cretón, ital. croda, crodon, nem. Felsberg, Felswand = skalnata gora, zelo strma stena, tudi vrh nasploh. — Kärle, Kärle, današnje ime za alpsko srednje visoko nemško Kerlín, »Einsenkung, Mulde«, je predgermanski deminutiv k isti besedi, ki se je ohranila v nemškem Kar »Bergkessel, Mulde« — piše France Bezljaj v »Naši sodobnosti« 1958, str. 690.



Pesarinski Dolomiti, s Sappadske strani (Sappada), od leve na desno: Passo Siera, skupina Culzei, sklop Clap Grande, Passo Elbel
Foto dr. R. Corbellini

smereh v steni, naposled skozi osojno zagato, kjer sva po krajeh dobila še dosti, kar preveč starega snega. Dosegla sva greben nekoliko zapadno od najvišjega vrha. Hoje in pleze je od predola na vrh nekaj več kot dve uri. Turo na Siero pa imam v spominu kot eno najlepših, kar sem jih v življenju napravil. Na vrhu sva našla dva Nemca, vsak je imel svoj daljnogled v roki, vsak svoj fotoaparati. Hlastno sta se vrtela zdaj sem zdaj tja. Občudovala sta razgled in v prekipevajočem navdušenju jecljala vsak zase imena gora in dolin z ritemski ponavljajočimi se superlativi nemškega besedišča. Ali zares je bil razgled nepopisen, toliko po Karniji kolikor čez pisani Cadore. Prijetno je prigrevalo višinsko sonce in dolgo sva zgoraj posedela.

Kar težko je bilo slovo s prelepega vrha. Neroden je bil, ker sva bila brez derez, sestop po trdem snegu v hladnem grlu. Še Vide, toliko da ni nekje omagal, ki po strminah v vsakem letnem času hodi in pleza že v ne vem katerem kolenu cerkljanskih gorjancev in gornikov. No, pa sva kljub vsemu srečno prispela v Passo Siera, od tam pa je šlo navzdol najprej po spodnjem delu Sierine stene, niže doli sva prišla v tesen žleb gorskega potoka Rio Siera, še naprej sva stopila pogledat slikoviti slap, ki bučno šumi skrit v gostem zelenju, ki se je treba skoznje do njega preriti. Steza pelje dalje na sever ves čas kraj potoka, do vznožja, kjer sva prišla na mlado Piavo in jo prestopila čez brv ter dospela do mostu čez Milpo — Mühlbach ter še čez most v Fontano, eno izmed selišč, ki se skupaj imenuje Sappada. Za sabo sva imela zanimivo, zelo lepo pot, ki sva jo od predola navzdol prehodila v malo manj ko dveh urah.



Creton di Clap Grande in Torre Sappada, severna stran

Foto dr. R. Corbellini

Veseli smo se pod večer znašli v Sappadi. Razgreti, zgovorni. Pripovedovali smo si, kako se je nam godilo, kako je bilo lepo, kako zanimivo. Ona dva sta imela na vrh Clap Grande štiri ure hoje ali pleze. Turo štejejo med najlepše, najveličastnejše v vseh Karnijskih Alpah in Predalpah. Sestopila sta skozi slovečo škrbino Forca dell'Alpino, ki je edinstvena v svojem velikanskem gorskem okolju.¹⁴

Drugo jutro zgodaj smo si ogledali znamenite kanjonske debris, imenovane »burrone dell'Acquatona«,¹⁵ nepopisno divje tesni pod zapadnim koncem Sappadske doline. V grozljivi globočini dere skozi bučno peneča se Piave, stisnjena v stene gorá, Terza Piccola na južni ter Monte Ferro na severni strani. Razne umetelne naprave omogočajo turistom dostop v globino do silne struge, koder lahko občudujejo zares nenavadna vodna prizorišča.

Potlej smo se spravljali na Peralbo. Po cesti, ki jo že par let obnavljajo, širijo ali na novo gradijo, smo prišli na Sappadski vrh, Cima Sappada, 1292 m, preval, ki veže na vzhod porečje Piave z dolino Degáno — Gorto, obenem Comélico — Cadóre s furlansko Karnijo. Krasna pokrajina, ki jo na vse strani zalšajo gozdovi in senožeti, a iznad njih se dvigajo v višave beli vrhovi Pesarinskih Dolomitov na jugu, na severu mogočna grmada Peralba — Avanza.

¹⁴ Forca (Forcella dell'Alpino, Mittagsscharte, 2270 m), škrbinast, globok in tesen razor med dolomitskima slopoma visokih sklopov Creton di Clap Grande in Creton di Culzei. Izredno zanimiv gorski prehod od kočé De Gasperi v Sappado. Ime ima od postave korakajočega alpinca, ki jo ob gotovi uri riše sonce na jugovzhodni navpični steni Creton di Clap Grande.

¹⁵ Burrone = globoko, strmo, izjedeno skalnato brezno. Acquatona, acqua tuona = voda grmi, grmeča, bobneča voda.



Selo Cima Sappada, 1292 m, v ozadju Monte Siera

Foto G. Del Fabbro — Forni Avoltri

Dolinski kraji, vsa mična pokrajina, čeprav imajo dosti razvit tujski promet, so pa razmeroma dolgo čakali in marsikod še čakajo na ustrezne cestne zveze. Večidel so bile po vsem tamošnjem svetu narejene ceste ne za pospeševanje turizma, temveč zaradi vojnih potreb. Šele l. 1914, ko je že divjala prva svetovna vojna, a so se Italijani komaj doma pripravljali na udeležbo, šele takrat so zgradili cesto od Comegliansa do Forni Avoltri (furl. Fors d' Avuôtri), naj-severnejše furlanske občine, znano z imenom Strada del Gorto, cesta po kanalu Gorto. Toda neposredna potreba za gradnjo te ceste je bila v tem, da so se zaradi vojne v Evropi vrnili zdaj brezposelni izseljenci domov, država pa jim je morala dati dela in zaslužka, in tako se je pričelo s cestami. Šele ko je že besnela vojna tudi med Avstrijo in Italijo po vrhovih Karnijskih Alp, so v letih 1916—1917 napravili cesto od Forni Avoltri do Sappadskega vrha, pa še takrat ne do konca, ker jih je predčasno prepodil kobariški prodor. Vsa dela so bila tisti čas prekinjena. Šele dolgo po vojni je bila narejena cesta od Cime Sappada navzdol v Sappado in naprej po dolini Piave,¹⁶ a komaj za silo, ker še letos v juniju so bili delavci na cesti in je bilo videti, da jih čaka še mnogo dela, preden bo cesta, kot bo morala biti.

Čudovito lego ima Cima Sappada — Oberbladen, na zeleni terasi sredi najlepših gora. Nekaj čisto posebnega je to čedno gorsko selo. Požari v preteklosti so v marsičem spremenili njegovo prvotno podobo, toda povsod sta tudi zdaj opazna smisel za umetnost in okus domačinov, ki si v značilnem slogu na kamnite podstavke postavljajo svoje mične lesene domove. Na hišnih vratih

¹⁶ Giov. Marinelli — M. Gortani, n. m., str. 143, 144, 542.

so z velikim znanjem narejeni bati iz kovnega železa, iz te snovi so tudi umetelno izdelane svetilke po izbah, a notri po hišah imajo nenavadno lepo pohištvo, kaj zanimive, številne starinske predmete. Žal se folklorna idila starih časov v kraju prenapro umika modernim, celo ultramodernim napravam silno naraščajočega tujskega prometa. Je treba že pri belem dnevu iskati izvirno kmečko hišo med tolikimi hoteli, vilami, prodajalnicami, gostišči, bari, garažami in vso lišpavo, ki služi takemu prometu.

Umaknili smo se na cvetne livade nad vasjo. Tam, v odprti, mirni naravi se še najlepše razgledaš po Pesarinskih Dolomitih. Od ondod, s severne strani, so te gore še bolj mogočne, bolj veličastne, kot smo jih pa prejšnje dni občudovali z juga. Kakšen se nam zdaj kaže Clap Grande! S kakšno silo se v višave dviga njegova sloka, elegantna, dvovrha postava!¹⁷ Pa Monte Siera, ta brezprimerni dolomitski velikan, ki nam šele zdaj, sèm na severno plat pokaže svojo silo in veljavo! Kakor velikanski oltar stoji pred nami čudovito zgrajena gorska gmota, visoka, impozantna skalnata piramida, ki jo od zgoraj navzdol preprezajo, ko da bi jih bil zarisal resničen umetnik, značilni ozebnik, razjede in strugi, žlebovi, korita. Liki zlata krona se v soncu sveti njen ubrano nazobčani vrh. Velika harmonija, neizrečena slika, ki se je v čistem veselju raduje popotnikovo oko. Imenitni so pač tudi okolni hribi, vsak zase je vreden lepe ture, vendar se Siera sredi njih v blesku postavlja s tako močjo, da sta jim vsem hudo ukratena slava in prava veljava. Pod Siero, vrh vznožnih gozdov, stoji v višini 1622 m smučarski dom. Do njega je s Cime Sappada speljana smuška vzpenjača.

Poslovili smo se od nepozabne Sappade in vstopili v slikovito dolino Val Sesis. Tovorna pot nas vede ob mladi Piavi navzgor skoz romantičen svet, v koncu stoji vabljivo ves čas pred nami beli Peralba.¹⁸ Bohotno cvete vse naokoli prekrasna alpska flora. Tam blizu sečejo s precejšnjo proizvodnjo marmor, ki je v svetu zelo cenjen, zato so do tja napeljali vozno pot, ki je uporabna tudi za turiste. Više gori v zavetju pod steno je bilo vojaško pokopališče. Preč od steze je v skrivnostni tišini tam stalo, kakor že davno pozabljeno od ljudi in sveta. Preraščeno je bilo z nekakšnim ščavjem in visokoraslo travo. Vmes pa je kot za veliko upanje vzcvetevala kakšna lepa planinska roža.

Najprej se je naša pot v ključe vzpenjala kvišku in je treba ondod planincu paziti, da ne zajde, kajti zlahka ga premoti in v napačno smer zapelje ta ali druga od vojnih steza, ki se križem kražem preprezajo po gorskih vesinah. V tihem zakotju, v višini 2030 m, skromno šumlja izvirek reke Piave, ki je mrzel tako, da se od tiste bistre vodice popotnik, če je še tako žejen, ne more odžejati. Kraj ob studencu pa je bil zelo pripraven za prijeten odpočitek.

Tam smo v skalah sedeli in se pogovarjali o studencih, ki smo vedeli zanje z gorskih pohodov. Bilo jih je veliko, eni so neslišno curljali v senci in če so imeli žlebec, še tako preprost, smo jih že šteli za komfortne. Drugi so bili

¹⁷ Dva stolpa, eden je Aggetto = štrlina, drugi je Pannocchia = koruzni klas. Med njima je značilna razpoka, ki navpično reže dolomitski beli kamen.

¹⁸ Furl.: Peralb. Belina njegovih sten mu je dala ime, pera alba = beli kamen, bela peč. Pri Nemcih je gora Hochweißstein — visoka bela peč. Je 170 m nižji od Triglava in tretji po višini v glavnem gorovju Karnijskih Alp. Tvori pa v njih skupaj z gorama Chiadénis in Avanza zase oddvojeno skupino, stoječo nekoliko južno od razvodnice, s tem tudi južno od avstro-ital. državne meje. Peralba je imel zelo velik pomen v prvi svetovni vojni, kajti po njem in okoli njega so se do kobariškega prodora bili prav hudi boji. Kljub prizadevanju in naporom ga Italijani niso mogli Avstrijcem iztrgati iz rok. Vse od tam pa do Kanina je po gorah tekla bojna črta.



Gorovje Monte Siera, spodaj vas Cima Sappada, 1292 m

Foto dr. R. Corbellini

na odprtem in je imel popotnik ob njih poleg poživilnega požirka in dobrodejnega oddiha povrh še lep razgled. Iz mnogoterih smo gor grede zajeli za ohladitev in okrepčilo prgišče vode, se pa bolj izdatno ob njih oživljali na veselih sestopih. A zmerom se je moral človek pri izvirku ustaviti, vsaj za malo, tudi kadar se mu je mudilo in tudi če ni bil potreben. Kako ste bili nekateri studenci mrzli, piti ni bilo moči vaših čvrstih vodíc, vendar zato niste bili nič manj mikavni, vsi ste nam enako ostali nepozabni. In kdo bi se ne spominjal tistih revnih vodíc, ko lug so tople, ki na redko polzijo ali kapljajo po visoki razgreti, maháti skali, in se žejni popotnik v opoldanski vročini kar obnjo prižme za skromen, a kako slasten napoj.

Koliko veselih obiskov ste imeli, izvir Kamniške Bistrice, izvir Soče, pa Mlinarica pod Škrbino! Da, Mlinarica, kje je še okolje, ki je njenemu podobno? Na eni strani Prisojnik, na drugi Razor, za tabo je divja Škrbina, ti pa gledaš v zeleno Trento in čeznjo v daljave, od koder se ti kažejo, z rahlo, rahlo tančico prekriti, čarobni vrhovi Zahodnih Julijskih Alp. V hvaležnem, čez vse prijetnem spominu pozdravljam tudi vas, hladilni studenci v Zgornji Krmi, v Kotu, pod Begunjskim vrhom, pa vsi drugi triglavski, saj vas ni preveč, in pod Visoko Ponco na tej strani Mokri potok ter na jezerski močilo nad Kamenitnico, pa studenec v cvetočih tratah nad planino Štrekljico¹⁹ pod Pold-

¹⁹ Zapišem ime planine kot sem ga sam ponovno slišal iz ust stare žene v Ukvah: Štrekljica. Izobraženec, tudi Ukljan, je izgovarjal Štrakljica. Oba z naglasom na i-ju. Dr. A. Brilej piše (Plan. Vestnik 1940, str. 235): »Planina se imenuje Strekica, tako jo vsaj nazivljajo domačini. Dr. Tuma navaja, da je pravo ime Sračica (1395 m), nemara zato, ker je okolica stanu od živine tako ponesnažena, da komaj najdeš suho

našnjo špico, prelepi studenec pod Lipnikom z nepopisnim razgledom na Poliški Špik in njegovo okolico, izvir Mrzle vode v odljudnem, hladnem žlebu pod Zabniško škrbino, vodica na Viški planini, pa močni izvir na prelazu Passo Pura v Karniji s svojo sila mrzlo vodo, ki smo jo mogli, razgreti in žejni, le s potrpljenjem srkati. In virček v Lomu v Reziji, ki nam je rešil zdravje na hudi stezi v strmini in vročini. V breg se mučiš, težko ti je, pa te tolaži blažilni up, tu gori je voda, še malo, pa bom pri nji. Studenec sladko žubori, okoli njega cvetejo lepe rože, vse nas tam vabi, tu postoj in odpočij se, razglej se po tej lepi naravi, ki je ustvarjena za tvojo srečo in tvoje veselje.²⁰

Tri ure hoda je od Cime Sappada pa do postavne planinske kočice Rifugio Pier Fortunato Calvi, ki leži v višini 2164 m, malo pod prelazom Passo Sesis — Bladener Joch; sredi mogočnega gorskega sveta. Čim više smo prišli, tem bolj je bilo pestro, razgibano okolje. Na vse strani je cvela prekrasna, zelo raznovrstna planinska flora. Zdaj sem, zdaj tja so se navzdol odpirale gorske doline, med njimi najlepša ter letoviščarjem in zimskim športnikom najbolj znana romantična Val Visdende. Vključujeta jo gorstvi Peralba in Rinaldo, a pelje po nji dobra tovorna pot skoz velikanske gozdove ter čez razsežne pašnike in pod strmimi senožetmi. Na golem, že bliže koči, smo imeli prelep razgled na jug. Čez Pesarinske Dolomite so se v popoldanskem času v prečudni lepoti

mesto za svoje stopinje.« V resnici pa dr. Tuma tako pravi v članku »Po koroško-italijanski meji«, Plan. Vestnik 1908, str. 161: »Pot gre... na planino Strehica, tako jo imenujejo v Naborjetu vsi Nemci, dočim jo Ovčjevesci (tako je pisal Tuma za prebivalce Ovčje vesi, ki pa so Ovčani) nazivajo Sráčica. Po informaciji je hrib nad planino vprav strehi podoben. Izraz Sráčica pa je tudi starodaven. Na sleme Strehice sva prišla...« Dalje tam, na str. 163, nadaljuje Tuma: »Od studenca nad Strehico...«, pri čemer misli studenec nad planino, ker je nadnje resnično samo en studenec. Do tu je tedaj ime planine po Tumi le Strehica. To ime velja po Tumi tudi za hrib nad planino. V »Imenoslovju Julijskih Alp«, sr. 8, pa našteva Tuma: »planina Sračica ali Strehica« in par vrst naprej, na isti strani: »planina Sračica 1395 m, Strekizaalm, ... na vzhod Ravna do 1560 m do 1477.« Po vsem kaže, da si tudi Tuma glede imena planine, ki je brez dvoma slovensko, ni bil povsem na jasnem. — Tudi karta Planinske zveze Slovenije in jugoslov. specialka, list Tolmin, imata za koto 1560: Ravna. Dr. Josip Šašel pa piše v PV 1952, str. 432: »... planina Strehica; Ovčani so jo imenovali Štrečka, vzhodno sleme pa Sračica 1560 m (po dr. Tumi Ravna).« Za planino ima Gortani: Strèchiza 1400 m (Giov. Marinelli — M. Gortani, n. m., str. 315, 325), na karti, ki je knjigi priložena, stoji: Strèchizza. Karta Istituto Geogr. Mil. 1 : 25.000, list Cave del Predil, ima Malga Strechizza 1359 (očitna tiskovna napaka, zamenjana sta v številu 5 in 9), prav tako, pa še s povzjetjem tiskovne napake v označbi višine, dr. Carlo Chersi: »I Rifugi del Club Alpino Italiano nella Venezia Giulia«, str. 27, in Mauro Botteri: »Guida Alpinistica delle Alpi Giulie Occidentali«, str. 112. Lechnerjev zemljevid: Strehiza Alm 1395, »Der Hochtourist in den Ostalpen«, VIII, 1930, str. 219, piše slovensko: Strehica — Alm. Bodi še omenjeno, da imajo italijanske karte ter zlasti prej navedena Istituto Geogr. Mil. vzhodno od Poldnašnje špice Monte Strechizza, 1741 m, in še dalje na vzhod Monte Nero 1743 m. Po Tumi pa so tam Črni vrhi, več špic, ki jih našteva, in med njimi imenuje eno: Nad črnim studencem Glava, 1682 m, PV 1908, str. 161. Enako v »Imenoslovju«, str. 8, samo da je tukaj zapisal za Nad Črnim Studencem Glavo višino 1753 m, z opombo, da je ta vrh na laškem zemljevidu napačno imenovan M. Strechizza. Kompromisno, na pol po Tumi, stoji na karti PZS kot ena sama kota: Nad Črnim studencem glava — Črni vrhi, 1753 m. Prav tako je ena sama kota na jugoslov. specialki: Črni vrhi 1753 m, in tudi na Lechnerjevem zemljevidu: Schwarzenberg, 1753. — O tem bo avtor še pisal. Op. ur.

²⁰ Ko je beseda o vrelih in studencih, se spomnim tudi Zvročka pri Koprju, ki so ga prišleki spravili ob dobro ime. Zdaj že pišejo in tiskajo Izvir Rižane, neredko Pri bobrih (voda), ker je obrh zares izvir Rižane in v resnici goje tam že nekaj let bobre, ljubke živalce. Toda odkar svet pámeti, se je tistemu jakemu izviru reklo samo Zvroček, ker voda vre, zvre, izvira iz zemlje. — Ni prav, kakor učeni ljudje zdaj govore: Gremo k bobrom, smo bili na izviru Rižane. Temveč: gremo na Zvroček, na Zvročku smo pili vodo, ali je mrzla!



Cima Sappada – ustje doline Val Sesia – v ozadju Monte Peralba

Foto dr. R. Corbellini

poigrali nešteti barvni odtenki. Slovesno se je tam doli držala Siera. Veličastno je zdaj srebrnkasto, zdaj vijoličasto svetlela njena edinstvena podoba.

A za neveselo nasprotje smo spotoma naletavali na premnoge spomine na vojno. Še danes dobiš malone povsod v tamošnjih gorah betonirane jarke, kaverne in dobro izgrajena zaklonišča, ki pridejo še zmerom prav planincem ob neurju, napajališča, opornike vzpenjač, bodečo žico, vso zarjavelo, velike skladowe na sežnje zloženih, seveda že dokaj preperelih drva, v capah ostanke čevljev, nahrbtnikov, krušnjakov, kar je kovinastega od pušk, kose granat in šrapnelov, konzervne škatle, potolčeno posodo. Našel sem tam v jarku še pred nekaj leti celo pletenko kijantarico, v roču od metle obtičal naboj, še kakšno kost v resno svarilo. Takrat, ob Kobaridu, je šlo vse zelo naglo. Na vrat na nos je bila opravljena selitev, za pospravljanje ni bilo časa.

Prenočili smo v koči Pier Fortunato Calvi, ki je vedno dobro zasedena, ker je Peralba izmed najbolj obiskovanih gora v vseh Karnijskih Alpah. Na avstrijski strani stoji v zglavju doline Frohn Tal, v višini 1868 m, veliki planinski dom Hochweißsteinhaus. Tudi tam je ob času hiša polna izletnikov in gornikov. V vsem je na avstrijski strani Karnijskih Alp mnogo več planinskih zavetišč kot pa na italijanski. V koči Calvi so se na večer nabrali ljudje iz vseh krajev in koncev. Slišati je bilo razne jezike in različna narečja. Omizje planincev iz Tumeča je pridno ubiralo lepe pesmi, belos raganizzos, planinske, vilote, vojaške in še kar so jih znali. Krepko se je razlegala, na eno grlo povzeta, staroslavna montanara.²¹

²¹ »La Montanara« (montanara = planinka), pesem gorjancev, zelo priljubljena pri športnih planincih in alpinistih, izraža nekako hrepenenje dolinca po svetlih,



V gorstvu Peralba

Foto G. Del Fabbro - Forni Avoltri

Zarana so ljudje vstali, prestopali, se žurili. V kratkem je že bilo vse zunaj. Nebo je bilo jasno, vse je hitelo na vrh, da ne zamudimo razgleda. Od kočje je do prelaza Passo Sesis četrť ure hoda, od Passo Sesis do Passo Oregone je dvajset minut, od tam pa na vrh Peralbe še uro in četrt. Zelo zanimiva, prelepa tura. Passo dell'Oregone, Hochalpenjoch, 2280 m, je tesen, turistično važen pretrg v mejnem grebenu, čezenj prehajajo tudi iz doline Visdende v Avstrijo, v kočjo Hochweißsteinhaus, in še navzdol potujejo po dolini Frohn Tal v Gorenjo Ziljsko, Leško dolino (Lessachtal).

Razgled s Peralbe je izmed najbolj znanih in največjih v vseh Vzhodnih Alpah. Razteza se čez vso glavno vrsto Karnijskih Alp in še naprej v Julijske, čez Sernio in Karnijske doline sega do furlanskih nižjih hribov in gričev in objema še ravnino vse do morja. Prav blizu se vidijo fantastični špiki in slopi prelepe skupine Rinaldo, pa Siera, Clap, Terze, Cridola in vsa vrsta čudovitih Karnijskih Predalp, še dalje gre pogled v osrednje Dolomite, po imenih Cadore, Ágordo, Fassa, vidijo se po vrsti Antelao, Pelmo, Marmarole, Catinaccio

sončnih višavah gorá. Slišati jo je povsod, kjer je skupaj le nekaj italijanskih planincev, ki jim gre na petje. — Marsikatera podružnica (Sezione) ital. plan. organizacije (Club Alpino Italiano) ima lasten pevski zbor. Sistematično goje planinsko, zlasti narodno pesem, z njo nastopajo na javnih prireditvah, prav često na izbranih koncertih in v radiu. Zelo znan in upoštevan je pevski zbor tržaške podružnice CAI »Montasio«, pevske zборе imajo podružnice v Milanu, Turinu in še drugod. Nekatere so izdale izvrstne pesmarice, s partiturami in odličnimi klišeji, zares reprezentativna dela. Z veseljem sem nekaj takih knjig obračal po rokah, a kaj, ko pa imajo cene, ki ne ustrezajo moji valutí.



Massiccio del Monte Peralba (2693 m)

Foto G. Del Fabbro — Forni Avoltri

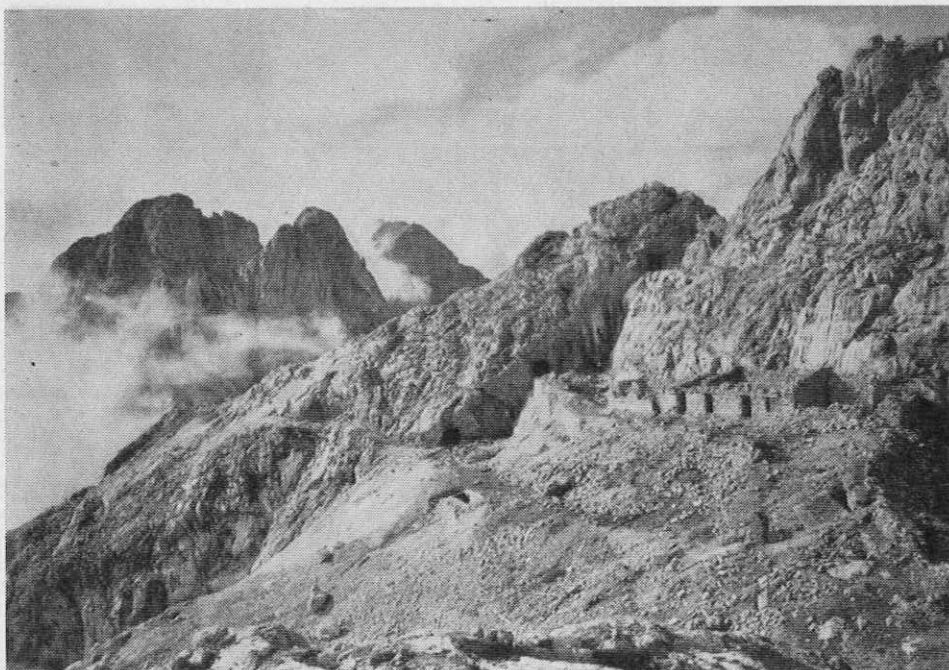
(Rosengarten), Tofane, Cristallo, Popera, Croda dei Toni (Zwölferkofel), Tre Scarperi (Dreischusterspitze), vse Ziljske Alpe, Zillertalske (Alpi Aurine) in Visoke Ture od Gran Pilastra (Hochfeiler) do vrha na severu Vetta d'Italia (Glockenkarkopf) ter od Grossvenedigerja do Velikega Kleka in Ankogla.²² Mi trije smo v rodoljubnem navdušenju preštevali naše Julijske, svetlo je med njimi bleščal visoki Triglav, a tudi drugi se nam niso nič zatajili.

Proti poldnevu se je ljudstvo počasi zbiralo v koči. Vse je bilo dobre volje. Odpirali so se nahrbtniki, oskrbnica in mož-sta okretno donášala, čez razbijanje posode in škrobot pribora so se planinci vsevprek živahno pregovarjali. Po vseh kotih je vse hkrati bučno prepevalo vesele gorjanske pesmi.

Mi trije smo se spravljali za povratek v dolino. Pa je pristopil k nam priletan Furlan, kot je rekel, iz Tumeča doma, da naj ne zamerimo, da nas je poslušal že sinoči pri mizi, in davi na vrhu, nas videl v knjigi podpisane Slovence, če smo iz Ljubljane ali od kod. Znova smo sedli, pridružili so se sèm še drugi Tumečani, pa smo se razgovarjali o naši domovini ter je po spominu onega prvega nanesa beseda na avstrijsko okupacijo v času prve vojne in na Slovence, »Janeze«, ki so v letih 1917—18 prav v Tumeču imeli svoj »kader«, zbirni center. Tumečan je še vedel, da Slovenci radi pojemo in tu nas kar nena doma vpraša, če znamo — tako je rekel — kuèla del zèro.²³ Nismo ga od kraja razumeli, pa je počel nekaj pojecavati, redke besede, nečemu podobne, pa ne-

²² E. Castiglioni — Silvio Saglio, n. m., str. 154.

²³ Quella dello zèro = tisto (namreč pesem) o ničli, ital. zero pomeni ničla.



Monte Avanza, vrh. Ostanke voj. zaklonišč iz prve svetovne vojne

Foto G. Del Fabbro – Forni Avoltri

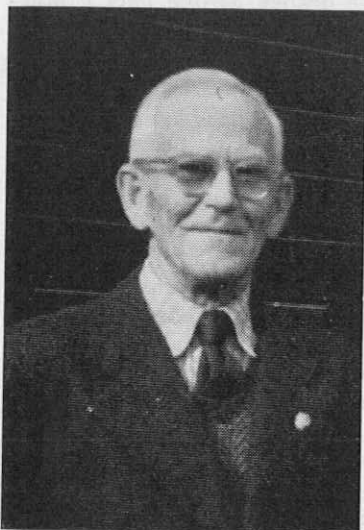
kakšen napev, da se je nam posvetilo, možakar vprašuje za pesem »Po jezeru«, ki jo je očitno želel slišati. Tudi »Regiment po cesti gre« se je še spomnil. Mi pa, zakaj bi mu ne bili po svojih močeh ustregli! Obe pesmi smo ubrali in zapeli še nekoliko drugih.

Glavo v dlan podprto, odprtih ust, ves zamaknjen je poslušal Furlan iz Tumeča. Kdo ve, kakšne spomine, če vesele ali žalostne, je v njem zbudila slovenska pesem. Morda pa le spomine na mlada leta...

(Dalje prihodnjič)

Op. ured.: Opozarjamo bralce že zdaj, da bo avtor po objavi »Karnije« napisal še nekaj dostavkov o stvareh, ki jih je raziskal med objavljanjem tega spisa.

Dva nekrologa dr. Stanetu Tominšku



Vso slovensko planinsko javnost je močno razžalostila novica, da je dne 4. IX. 1961, dva dni potem, ko je dopolnil 66. leto, za vedno zatisnil svoje dobre, prijazne oči dr. Stanko Tominšek.

Iz znamenite planinske družine Tominškov za svojim slavnim očetom dr. Franom Tominškom, pionirjem našega planinstva in dolgoletnim predsednikom SPD, po katerem se imenuje daleč znana Tominškova pot iz Vrat na Triglav, in stricem dr. Josipom Tominškom, ki je bil dolgoletni in še vedno nepozabni urednik Planinskega Vestnika ter neutrudni mentor in svetovalec mnogim planiskim pisateljem, tako odhaja *tretja mar-kantna osebnost*.

Planinska generacija, ki je pri nas delovala zlasti v času med obema svetovnima vojnama, z njim izgublja enega svojih najzlahtnejših reprezentantov

Čeprav je bil vesten, marljiv in izredno bister ter natančen strokovni delavec, ki je pred drugo svetovno vojno kot pravnik — odvetnik skupno s svojim očetom skrbel za dober in pošten sloves ugledne odvetniške pisarne in je po vojni s svojim bogatim strokovnim znanjem učinkovito pomagal pri zakonodajnem in organizacijskem delu naše mlade socialistične slovenske republike, so ga mnogi ljudje poznali in visoko cenili predvsem kot *prvovrstnega alpinista* in neutrudnega planinskega delavca. Prav zares je vse svoje življenje in prosti čas tako strastno in trajno posvetil našim domačim goram, našim stenam in grebenom, našim planinam, da je postal del njih. To z vsem poudarkom in pomenom lahko trdimo, kajti tako je bil od njih prevzet in tako je bil z njimi neločljivo povezan.

Dr. Stanko Tominšek je bil odličen *alpinist*, *plezalec* najtrdnjše kova. Največ je deloval v tako imenovani »zlati navezi« (skupno z Jožo Čopom in dr. Miho Potočnikom). Prav te dni pred 35 leti, 5. in 6. septembra 1926, je skupno z Miro Marko Debelakovo v klasičnem slogu in skoraj brez plezalnih pripomočkov preplezal do tedaj nedostopno, grozljivo tisočmetrsko severno steno Špika v Martuljku. O tem prvovrstnem alpinističnem dejanju je »šel glas daleč po svetu«, saj je pomenilo prvo izredno, tudi mednarodno občudovano uveljavitev slovenskih plezalcev v steni, ki ji malo prej niso bili kos niti odlično izurjeni in opremljeni avstrijski alpinisti, niti širom po Alpah slavni in sloviti dolomitski vodnik Angelo Dibona iz Cortine. Ta edinstveni podvig je daleč prekoslil vse dotedanje slovenske plezalne uspehe, vključno dr. Juga in tudi vse tujce v naših gorah. To je začetek dokončne osvoboditve naših gora od tuje nadvlade. Še danes je ta plezalna smer v naših gorah poleg Čopovega stebra v triglavski severni steni ter verjetno pred direktno smerjo po severni steni Travnika plezalski pojem najvišje vrste in vrednosti! Mesec pred to edinstveno veleturo (5. 8. 1926) je dr. Stanko Tominšek skupno z Debelakovo, Jesihovo in

Tonetom Guerro prvenstveno preplezal smer skozi Okno v Triglavski severni steni, leto za tem skupno z Čopovim Jožem Jugovo grapo v isti steni in severozapadno steno Škrlatice iz Velike Dnine (17. 7. 1927). Nato sledi 22. 7. 1928 južna stena Spodnjega Rokava iz Vrat, 9. 8. 1928 pa ves greben Široke Peči v Martuljku, na katere 2497 m visokem vrhu smo bili (Joža Čop, dr. Stanko Tominšek in dr. Miha Potočnik) sploh prvi ljudje. Pičle tri tedne po tem, 27. in 28. 8. 1928 Stanko sodeluje v navezi, ki prvič pripleza v Črni graben severne triglavske stene in iz njega čez tako imenovano »Ladjo« na Kugyjevo polico, to je nova, do takrat neprehojena *gorenjska smer*, prvi uspeh v dotlej nedotaknjenem osrednjem delu te najznamenitejše stene Vzhodnih Alp. 19. 8. 1930 sledi v istem osrednjem delu triglavske stene *varianta med skalaško in Prusikovo smerjo*, ki povezuje najtežji vstopni del skalaške smeri z natežjim izstopnim delom smeri po severozapadnem razu (Prusikova). Končno od velikih plezalnih tur sledijo 24. 7. 1931 še »Zlatorogove police« — prečenje skozi sredo severne triglavske stene povprek od poti čez Prag do Plemenic nad Luknjo. Seveda so to samo najvažnejše in največje prvenstvene plezalne ture, pri katerih je sodeloval. Pred njimi, med njimi in za njimi pa je dolga vrsta najrazličnejših plezalnih vzponov domalega po vseh stenah in grebenih Julijskih Alp, saj skoraj ni bilo nedelje, praznika in dopusta, da bi jih Stanko ne bil obiskal. Ostal jim je zvest do konca. In ko ga je zahrbtna bolezen že odrezala od najvišjih gora in njihovih sten, je še neprenehno in vztrajno pešočil po nižjih hribih, samo da je bil zunanaj in da je vsaj od daleč lahko gledal svoj gorski svet.

Iz tistih časov sta še dve — lahko bi rekli — »Tominškovi poti«, ki jih je skupno s Trentarji Hanzo Vertljem in Antonom Kravanjo-Kopiščarjem zasnoval tedanji gospodar Erjavčeve kočice na Vršiču Stanko Tominšek: Hanzova pot po severni steni na Prisojnik in plezalna pot s severne strani na Mojstrovko, ki je bila takrat zaradi državne meje na Vršiču od juga za nas nedostopna.

To so prve drzne predhodnice nadaljnjih trentarskih umetnin »jeseniške« in »jubilejne« poti na Prisojniku, poti skozi severno steno Kanjavca od Doliča do Prehodavcev in slovenska pot na Mangrt.

Stanko Tominšek je bil odličen, globoko dojemajoči planinski fotoamater, ki je ovekovečil nebroj plezalnih, zimskoalpinističnih, smučarskih in drugih gorskih motivov. Dolga leta je s svojimi umetniškimi prilogami poživiljal Planinski Vestnik. Njegova kamera, — še na nerodnem stativu, sprva še z občutno težkimi steklenimi ploščami — je bila stalen in nepogrešljiv rekvizit v njegovem vedno natrpanem plezalnem nahrbtniku. Tako tudi ni čudno, da je kot oster opazovalec in strokovno dobro podkovan fotoamater — alpinist bistveno prispeval kot snemalec plezalnih prizorov k uspehu drugega celovečernega slovenskega planinskega filma »V triglavskih strminah«. Vsi njegovi posnetki so iz resničnih sten in prepadov, brez kulis in trikov. In kar dandanes ni več naveda, vsi so bili brezplačni!

Stanko je znal spretno sukati tudi *pisateljsko pero*. Nekateri njegovi opisi plezalnih tur v Planinskem Vestniku so pisani tako neposredno in plastično, da bralca povsem prevzamejo in vklenejo v čare plezalčevih doživetij.

Stankova slika ob današnjem slovesu ne bi bila popolna, če ne bi omenili tudi njegovega prizadevnega in nesebičnega dela v osrednjem SPD, kjer je bil dolga leta odbornik in vzoren gospodar najprej Erjavčeve kočice na Vršiču, nato pa Triglavskega doma na Kredarici.

Toda, kar je bilo za delo, življenje in nehanje Stanka Tominška najbolj značilno in zaradi česar je bil brez izjeme povsod priljubljen in visoko cenjen tovariš, to je bil *njegov plemeniti in kremeniti značaj*. Bil je preprost, skromen,

požrtvovalen, odkritosrčen, vedno pripravljen za vsako pomoč in žrtev, na vsako tudi najtežjo nalogo in odgovornost, zmerom ves na razpolago tovarišem, prijateljem in znancem, miren, pogumen in preudaren v najtežjih položajih.

Bil je idealen plezalski tovariš in življenjski prijatelj z izredno srčno kulturo in plemenitostjo. Zato tudi ni čudno, da je tudi med okupacijo in narodno-osvobodilnim bojem trdno stal v vrstah OF in bil zaradi tega tudi žrtev fašističnega terorja.

Nikoli še ni Planinska Zveza Slovenije ne poprej in ne poslej pripela svojega zlatega znaka na tako zlato srce!

Njegovo delo bo vedno del naše planinske misli, del naše planinske organizacije, del njenega slavnega in bogatega izročila in velik del naših lepih in najlepših spominov.

Slava dr. Stanku Tominšku!

Ljubljana, 5. 9. 1961.

Dr. Miha Potočnik

Ni lahko, res, ni lahko jemati slovo od tovariša s tisočeri planinskih poti, od iskrenega prijatelja v sončnih dneh in v viharjih. Trideset, štirideset let življenja s čudežno naravo je za nami. Ali naj bo sedaj vsega konec, ali naj vse to zakopljemo v temačno samoto, v to hladno jamo, zvrhan grob?

Vse teče, vsem nam je ista pot — in vendar si drznemo vprašati, ali ni Tvoja pot prezgodaj končana? Ali Ti ni nepreračunljiva zla sila vzela planinski večer, ko se po junaških dejanjih dneva z najvišjih vrhov vračaš truden popotnik po zloznih poteh v dolino? Planinski večer, sonce že zahaja, »večernih žarkov mila rumenina zlati zorno zelenje dobrav, v ozadju gorenjska planina za planino uporno dviga greben« — kakor pravi naš pesnik. In ko korakaš v dolino, se vzvalove vsa čustva za lepoto, objame Te spokojnost in zadovoljstvo, vzbude se misli na duha luči, na vsemir, na to našo tako vzburkano viharo Zemljo in na to našo lepo, ljubljeno domovino. Potem se usedeš na mehko trato in se spomniš mladih let in doživetij tam v Martuljškem Špiku, v Vratih in v Triglavski steni, na Vršiču in v Mojstrovki, hoje po dolinah in plezanj po stenah Julijcev, saj skoraj ni stene, ki je ne bi bil pobožal s svojimi rokami.

Z boleščjo stojimo tu pred odprto jamo in ne moremo razumeti temne oblasti, ki ni pustila Tebi, idealnemu planincu in alpinistu, požrtvovalnemu tovarišu, iskrenemu prijatelju, poštenjaku od nog do glave, doživeti večer planinskega življenja, ki si si ga zaslužil s svojim nesebičnim in prizadevnim delovanjem na mnogih poljih planinstva skozi dolga leta, pravim dolga leta, saj si bil posebej odlikovan tudi za svoje petdesetletno članstvo v Planinskem društvu-matici.

Ko smo nedavno slavili štiridesetletnico »Skale« v Vratih, si mi dejal: »Pozdravi mi vse tovariše in jim reci, da bi bil rad, zelo rad med njimi...« Nisi dokončal stavka, a čutil sem vso težo neizgovorjenih besed, vso onemoglost strtih peroti.

Tam me je marsikdo vprašal: Kaj Staneta ne bo? Zbrana je bila vsa elita pred- in povojnega planinstva, pa brez Staneta Tominška, sinu dolgoletnega predsednika SPD, brez Staneta, pionirja slovenske šeste stopnje, brez člana »zlate naveze«, dolgoletnega gospodarja koč na Vršiču, prvenstvenega plezalca, ki je iskal in našel nove smeri, brez izrednega fotografa, filmskega operaterja triglavske severne stene, brez planinskega pisatelja! In kaj naj rečemo našim nižjim goram? Ko se bomo na primer iz Horjula čez Koreno ustavili na Kožljeku pri gostoljubnih Jeralovih in nas bo vprašala ljubezniva

gospodinja: Kaj gospoda doktorja ne bo? Tako rada bi nekaj poizvedela pri njem... Prišli bomo čez Tošč k prijazni, štiristoletni družini Kozjekov. Dva mlada fantiča bosta zvedavo ogledovala planinsko družbo, polhroma stara mati pa bo s peči vprašala: A tistega doktorja z veliko čutaro ne bo? Vprašala bosta mlada zakonca v Vojkovi koči na Nanosu, gostilničar na Dobenem, vprašali nas bodo na Krnu, Kredarici, Jermanovih vratih, na Kumu, vprašali povsod, kjerkoli smo nedeljo za nedeljo bili v zadnjih petnajstih letih. Teh lepih izletov v slovenske kraje res ni bilo malo.

Golovcu in Ljubljanskemu gradu si bil, Stane, dnevno v gosteh. Z gradu si se oziral po širni slovenski zemlji, se opajal z njeno lepoto v vseh barvah in odtentkih, ki jih dajejo štirje letni časi, se pogovarjal z Westrom in drugimi planinskimi veterani...

Vsi so Te imeli radi, povsod si bil v časteh, imel si mnogo prijateljev. Ti so Te poznali поблиže — ne samo na gorah, tudi v tem prozaičnem, dolinskem življenju in si želeli Tvoje družbe. Razjasnil se nam je obraz, ko si stopil med nas, in moška beseda je pri kozarcu vina našla pot do razuma in srca. Sedaj bo ostal stol prazen, in te praznine ne bo konca.

Svež dih od gora, od Kamniških planin bo vel čez cvetje na grobu pravih planincev Tominškov. Ko se bodo planine poleti kopale v sončnem blesku, ko bodo odete pozimi s snežno belino, viharji po njih se bodo že izdivjali in izhrumeli, bo njihov pogled božal še dolgo, dolgo vrsto let to prst, s katero se je združilo nekaj, kar je tako toplo in predano čutilo z njimi in njihovim — gor-skim — človekom.

Tako, Stane, naporna tura je končana. Dolge sence legajo že po dolini, in vrhovi so se ovili z meglo. S Teboj bomo zagrebli velik del svoje mladosti, tiste najlepše, ki jo zastonj kličeš nazaj, ki se ne vrne več.

Ne zameri nam teh bridkih tožba. Vemo, da si želiš po dolgih bojih, po težkih samotnih dneh in nočeh malce miru in dobrega spomina. Naj Ti bo lahka slovenska zemlja! Ne bo izleta, ne bo ture, da se Te ne bi spomnili.

V imenu prijateljev in v svojem

Evgen Lovšin

Prvi zametki planinstva v Zasavju

VITKO JURKO

Razborskega učitelja Blaža Jurka kličejo na Lisco. Valent, mežnar od Sv. Jošta, je na cerkvenem stolpu izobesil cesarsko zastavo. Vsa razborska okolica je poznala pomen tega znamenja. Navadno je priletela vaška mladež pa tudi starejši vaščani s to novico. Ker je imela šola samo eno zastavo in še to je očka Blaž odnesel mežnarju pod Lisco, je odsignaliziral s strelom iz lovske puške: Pridem!

Bilo je o velikih počitnicah 1899. leta, ko sva na opisani poziv spešila z očetom Blažem proti Lisci. Rimsko cesto in Vrh gradca sva imela za seboj, bližala sva se že studentu pri kapelici, ko se je za Jelšivcem kratko zabliskalo in krepko zagrmelo. »Hudega ne bo, nevihta pač«, je dejal očka, ki je kljub 120 kg telesni teži kar zavidljivo dobro pešačil. Blisk na blisk! V krošnjah visoke bukovine je zašumelo in že so padale težke, tople kaplje na moj novi slamnik.



Jurkova kočica na Lisci

Pred najhujšim nalivom sva se rešila pod mežnarijski kap.

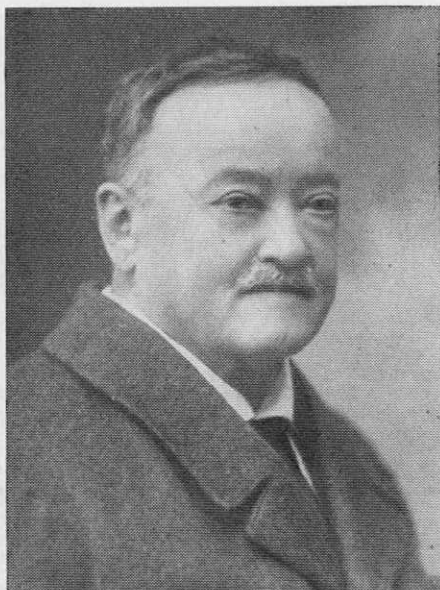
»Jejhata, jejhata, gospod učitelj, kar naprej v hišo, gospodje vas že čakajo«, je pozdravil mežnar Valent, ki je stal med vežnimi vrati skromne lesene, s slamo krite, vendar pa zelo snažne mežnarije. Suhljat, gladko obrit, v hodni srajci, na dolgih nogah, tudi poleti v visokih škornjih, stalno z vivčkom v ustih, če tudi ni imel tobaka, vedno nasmejan in vedno na preži za planinci, ki so mu polnili »mehur« s tobakom. Njegova življenjska računica je bila: »Če se mi z vivčka kadi, naj vedo, da imam tobak, če se mi pa ne, naj vedo, da ga iščem na posodo«, je rad ponavljal in mahal s praznim »mehurjem« pred turisti, pri katerih je slutil cigare. Tak je bil naš mežnar Valent-jejhata.

Tudi mežnarica Mica je bila zelo zarajtana pri izletnikih. Njeno kislo zelje z ajdovimi žganci, pregreto mleko s smetano, kislo mleko z ajdovim kruhom je bilo planincem vedno na razpolago. Enajst jajc za deset krajcarjev. Študentje in ostali nemaniči praznožeparji smo imeli pri Valentu v parni zastonj prenočišče. Planincem je za kratko cigaro rad postregel z rjuhami iz domačega platna; za gospode je prinesel v hišo nekaj listnikov ovsene slame in jo pregrnil s prijetno dišečimi hodnimi plahtami.

»Jejhata, kar naprej, kar naprej!« Gost, ki je čakal očeta, je sedel v kotu za javorjevo mizo in v družbi dveh planincev zajemal iz latvice kislo mleko.

»O, gospod profesor, pozdravljeni«, se je rokoval očka. Bil je prof. Fran Orožen, takratni načelnik Osrednjega odbora Slov. Plan. društva iz Ljubljane.

Imel je v Rajhenburgu, današnji Brestanici sorodstvo, kamor je zahajal vsako leto in od tam redno obiskoval Lisco. Sopotnikov nisem poznal, vendar



Blaž Jurko

je Valent enega izmed njih zatožil, češ »tist ta kosmat po drevju maže«. Govorili so mnogo o Lisci. Izvedeli so, da mislijo sevniški kopitarji (nemški nameščenci kopitarne) in brežiški nemškutarski purgarji postaviti na Lisci kočo. Treba jih je prehiteti. Se pravi: ustanoviti Slov. plan. društvo ter že tudi zbirati za planinsko kočo na Lisci. Priključiti se želijo hrvaški planinarji, ki bi gmotno podprli stavbo. Zelo so mi godila mirna izvajanja prof. Orožna. Pozno popoldne so se razšli. Orožen z obema spremljevalcema na sevniško postajo, z očkom pa sva se vrnila na Razbor. Spotoma sem zvedel, da je bil brkati Orožnov sopotnik velik planinec Borštinar, ki je markiral planinske poti, drugi, precej manjši, je bil Kunej, menda iz Krškega. Prof. Orožen bo poslal nabiralno polo za prostovoljne prispevke za liško planinsko kočo, Kunej pa bo pomagal nabirati člane za planinsko društvo.

Te in naslednje počitnice smo malo videli očeta Blaža. Načrt koč je sam zrisal. V načrtu je bilo celo pokrito stranišče, takrat še redka prikazen na deželi.

Kmetje iz Polja in Cirja so z volovsko vprego vlačili ogromne bukove hlode na stavbišče pod hrast, kjer naj bi stala koč. Tesarji Bidermani in Šmidi so tesali hlode in jih potem svojeručno žagali na trame in plohe. Valent pa je cepil škodljive iz smrečine. Glavna hrana jim je bila polenta in pečen krompir. Tečne hrane smo bili tudi študentje, ki smo nosili ostali stavbni material z Razborja na liški vrh, večkrat deležni.

Ko se je bilo leta 1900 ustanovilo Slovensko posavsko planinsko društvo, so ob nedeljah posebno študentje prihajali na Lisco in pomagali tovoriti, saj jih je zvečer sprejel Valent na pečen krompir in »frajlagar«, kakor je imenoval svojo parno — prostor za slamo.

Nekega dne se je vrnil očka Blaž v družbi mezge, ki jo je kupil nekje pri Mokricah za pet goldinarjev. »Fantje, rešeni ste tovorov, prevzela jih bo mula.« Še tisto popoldne je bil zbor pred šolo. Očka z mezgom na konopcu naprej, štirje dijaki, kolikor jih je takrat »gleštala« razborska fara, zadaj v spremstvu. V trgovini pri Imperlnu smo natovorili mezgo Miško, pa hajde naprej! Ko smo prišli v senco Drstvenškovega kozolca, se je mezga ustavila. Ne zlepa, ne zgrda, ne z batinami, ki so nemilostno padale, je nismo mogli premakniti. Takrat sem prvič slišal, da je očka poznal tudi izraze, katerih ni najti v nobenem leksikonu.

Tovor smo si razdelili, gospa mula pa so dostojanstveno, brez povodca in tovara, blagovolili priti za nami na Lisco.

Nabiralna akcija je počasi uspevala. Slovenska inteligenca še ni kazala smisla za planinstvo, kaj šele za alpinizem. Le dejstvo, prehiteti načrt spodnjesta-jerskih nemškutarjev, je pripomoglo k uspehu.

Spominjam se, da je prispeval Osrednji odbor SPD po posredovanju prof. Orožna 30 goldinarjev. Dr. Štor, odvetnik iz Ljubljane in očetov prijatelj, je podpisal 10 goldinarjev. Očka ga je nazival »teharski plemič«; bil je teharski rojak. Ljubljanski župan Hribar je nakazal pet goldinarjev in prav toliko dr. Tavčar.

V dobrem poldrugem letu je bila koča nared. Včasih je bilo kaj narobe. Tako se mi danes zdi, da bi morale biti kodunce od cerkve Sv. Jošta na Lisco najprej vsaj za volovsko vprego popravljene, da bi lahko spravljali stavbni material na Lisco. Spominjam se, da so nekaj nedelj porabili za popravo poti, ko je bila koča že pokrita.

Tamošnji domačini so zelo ponosni ljudje. Bali so se, kaj bodo rekli izletniki, če jih res pride nekaj sto k otvoritvi koče, kakor se je trdilo.

V nedeljo, dne 21. avgusta 1902, je bila slovesna otvoritev. Čudovit sončen dan. Na predvečer vrh Lisce ogromen kres. V soboto zvečer in v nedeljo zjutraj grmenje topičev. Načelnik Orožen z mnogoštevilnimi ljubljanskimi planinci je bil že v soboto pod večer na Lisci. Z vsem spoštovanjem smo domačini ogledovali dolge okovane turistske palice, katere so bile navadno pri mlajšem ženskem spolu okrašene s »pušeljcem«. Večina odbornikov Slov. posavskega planinskega društva je bila že na predvečer na Lisci.

Ob 8. zjutraj je krenil sprevod k novi stavbi. Čez 300 ljudi je obkrožilo kočo. Pevci so zapeli, očka je pozdravljal in razlagal, da je stala stavba 400 goldinarjev ter po vrsti imenoval mecene, ki so pripomogli k stavbi.

Povzel je besedo načelnik prof. Orožen ter čestital posavskim planincem k lastni strehi. Predsednik Sl. pos. plan. dr. pa je povedal, da se bo imenovala prva planinska koča v Posavju Jurkova koča.

In zopet so zapeli pevci, nakar so se oglasile harmonike. Pričelo se je planinsko rajanje. Največ gledalcev so imeli bratje Hrvatje, ki so pekli na ražnju odojka, prav tako Sevnčani, ki so sukali na drogu janca.

Kot veren kronist bi hotel omeniti še dva dogodka tistega dne, ki kažeta takratno miselnost naših prednikov.

Očka Jurko je povabil na otvoritveno slovesnost že imenovanega odvetnika dr. Štora iz Ljubljane. Takrat ni bilo železniških postaj v Radečah, Loki in Bregu, zaradi česar mu je bil poslan zapravljičevček na Zidani most. Pripeljal ga je do Liške vasi, kjer je prestopil na okrašen voz, ki ga je vleklo dvoje parov ozalšanih volov. Seveda sta imela voznika pušeljca za klobukom in viržinko v ustih. Viržinka je bila takrat znamenje dostojanstva in tudi baharije. Seveda je očka poskrbel, da je bil doktor pri koči krepko pozdravljen. Pozneje je Blaž zaupal prof. Orožnu, da je teharski plemič znal ceniti izkazano pozornost ter odrajtal še 10 goldinarjev za kočo.

Drugi dogodek istega dne bi se bil lahko tragično končal. K otvoritvi koče je prinesel gostilničar Simončič iz Sevnice gramofon. Precej obilen lesen zaboj je vseboval valj z mnogimi nekaj mm dolgimi iglicami, na katere je položil ploščo iz bele pločevine, ki je imela nebroj okroglih in podolgovatih luknjic. Na skrinjico je privil ca. pol metra visok in precej širok zvočnik. Ko je navil mehanizem, je klical v šali: »Kdor vrže krajcar v režo, bo slišal muziko.« Meščanom poznan, je bil našim dobrim domačinom gramofon španska vas. »Jejtana«, je dejal Valent, ki je prvi spustil krajcar v režo. Opazoval sem začudene obraze. Strme so poslušali avstrijske koračnice.

Ko pa je začel Simončič, zastaven, lep, črnolas s prav tako polno brado, nastavljal plošče s slovenskimi pesmimi, so ljudje utihnili. Tršati kmetje, od bizeljanca omamljeni in bojeviti, so začeli z viržinko v ustih modrovati: To je

čisto gotovo človeška štima. Tako majhnih ni, da bi imeli prostora v skrinji. to je čisto gotovo pregrešna čarovnija in je s hudičem v zvezi. Poglej, saj dedec je čisto hudiču podoben! Črn, kosmat, pravi hudič je!

In že je zavrelo pod hrastom. Ko se je očka pokazal pri vratih, je samo še videl Simončiča, kako se je z gramofonom pod roko usmeril proti Joštu. »Kaj pa je, sosedje?« »E, nič, naj gredo pit, gospod učitelj; hudiča smo nagnali!«

Šestdeset let doteka po tem dogodku. Sicer kratek čas in vendar dovolj, da so tudi naši dobri domačini opravili z vražami.

Jurkova koča je bila skupno s Planinskim domom med okupacijo požgana in zopet postavljena na svojem mestu. V senci pod hrastom ždi in v primeru potrebe še odpre planincem svoja vrata.

Danes stoji ponosen planinski dom na Lisci. Ustvaril ga je s svojo pridnostjo, požrtvovalnostjo Čebularjev Tonček. Lepa stavba nosi ime: Tončkov dom na Lisci.

Stoletnica rojstva prvega pionirja zasavskega planinstva Blaža je za nami in šestdesetletnica obstoja Jurkove kočice pred nami.

Te vrstice niso namenjene toliko spominu obeh datumov kot želji, da bi današnji planinski naraščaj zvedel, s kolikim idealizmom in brezprimerno vdanostjo so bili predani naši predniki planinam in goram, katere so pulili iz rok grabežljivih, oholih nemških privdrancev!

Dve prečnici čez Loško pogorje

FRANCE PLANINA

II.

Druga prečnica čez Loško pogorje gre v njegovem vzhodnem delu med Blégošem in Lubnikom. Zaradi kočice pod Starim vrhom je nekoliko bolj znana, posebno njena poljanska stran. To je pot

Želzniki—Martínj vrh—Stari vrh—Jávorje—Poljáne.

Železniki so naselje čisto svoje vrste. Postavljeni so v tesni debri, kjer ni prostora za polje. Hiše se vlečejo po ozkem dnu doline v dolgi sklenjeni vrsti in kažejo nekam nenavadno, tuje lice. Vklenjena med zidove in pod oboke mostov hiti sredi med njimi reka Sora, ki hrani v zgornjem toku postrvi, navadne in soške. Te so vanje zašle iz Ljubljani, kamor jih je konec prejšnjega stoletja vložil nestor slovenskega ribištva slikar Ivan Franke. Leta 1958 jih je ribiško društvo spet vložilo okrog 1500. Iznad levega brega reke se vzpenjajo strmine Štedl vrha (1154 m) — Andrejka ga je v PV 1935 imenoval Strdl vrh — v katerem je ohranjen del planotaste pokrajine izpred ledene dobe, ki so vanjo vode od tedaj zajedle globoke doline in grape. Za njim kipijo v nebo prepadna pobočja Gladkega vrha (1666 m) v Ratitovcu, seveda jih pa iz ozke doline ni videti. Z nasprotne, južne strani se dvigajo med Smolévo in Studénsko grapo Špik (864 m) in Strmec (930 m), med Smolevo in Zadnjo Smolevo pa Kovaški vrh (846 m) ter Váncovec (1078 m) s Plešenícami in Vedéljo. Pozimi sonce več tednov ne posije čez te vrhove v dolino. Le od Češnjice sem ima dolina nekoliko planih tal, kjer je polje za dve kmetiji v Škovínah na levem



Železniki

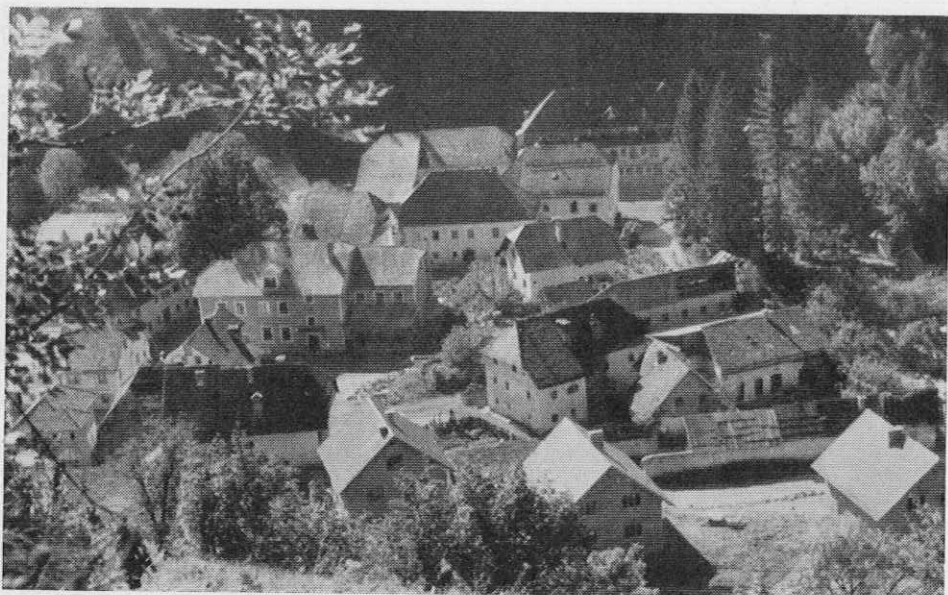
Foto Fr. Planina

bregu Sore. Ostali deli Železnikov — Rácovnik, Trnje in Gornji konec so bili pa skozi stoletja fužinarsko naselje, podobno kakor Kropa onstran Jelóvice.

Železniki obstajajo iz 14. stoletja. Freisinški škofje, fevdalni gospodarji vsega loškega ozemlja, so okrog leta 1340 poklicali furlanske fužinarje iz Palmanove in jim podelili svet, kjer sedaj stoje Železniki in Jesenovéc, pa še travnik niže doli ob Dašnici, ki mu še danes pravijo »v ješah« (die Esse = ognjišče v fužini). Okoliški kmetje so Železnike še v prejšnjem stoletju imenovali Lahovše. V 17. stoletju je bilo tod silno razgibano življenje. Bere se, da sta delala v Železnikih dva plavža, dve večji in pet manjših fužin ter vrsta vigenjcev s 110 ješami. Mnogo delavcev je bilo Nemcev, fužinarji so jih dobili iz Kroke, Tržiča in Borovelj. Po mnenju profesorja Frana Ramovša izvira od njih pogrskovanje, ki je značilnost v govoru Železnikarjev. Rudo bobovec so nabirali slovenski okoličani po Kovaškem vrhu, v Smolevi, okoli Lajš in Dražgoš, nosili so jo pa tudi s poljanske strani, kjer so jo dobivali »V rudi« pri Hotávljah in pri Véharšah. V Vancovcu so nekaj časa kopali tudi manganovo rudo. Oglje so pripravljali ogljarji po okoliških hribih in po Jelovici. Žeblje so tvorili v sodčkih čez Petrovo brdo in jih prodajali v Italijo in na Bližnji vzhod.

Zaradi izkoriščanja gozdov je prihajalo do spopadov s kmeti. Podlónkarji so v 17. stoletju pregnali ogljarje, Soričani so jim zgradili drče, v Farjem Potoku in na Blegošu so jim uničili kopišča, v Martinj vrhu je bil pri takšnem spopadu celo neki kmet ubit. Še v prejšnjem stoletju je bilo opazno nasprotstvo med okoliškim življenjem in Železnikarji, ki so se od kmetov temeljito ločili tudi po načinu življenja in po vsej svoji miselnosti. Škovine, ki so del Železnikov in imajo dve kmetiji, so do leta 1920 spadale pod selško faro, ne pod Železnike.

Preprosto plavžarstvo in fužinarstvo je v dobi rastočega kapitalizma začelo hirati, posebno zaradi uvedbe carin in močne konkurence angleške, švedske



Zelezniki, Racovnik

Foto Fr. Planina

in ruske industrije na zunanjem trgu. Rodbina Globočnik, ki je sčasoma dobila vse obrate v Železnikih v svoje roke, je fužinarstvo končno popolnoma opustila in začela z lesno kupčijo. Namesto fužin so postavili žage in elektrarno. Rudo so zadnjokrat talili leta 1901. Ko je propadlo fužinarstvo, so Železniki občutno nazadovali. Medtem ko so imeli leta 1869 še 1288 prebivalcev, jih je bilo leta 1931 le 862.

Fužin in vigenjcev ni več, zadnje so porušili po prvi svetovni vojni. Veliko kladivo »norec«, ki je včasih ves dan razbijalo, da se je tresel ves Gornji konec, je utihnil. Po srečnem naključju pa je še ostal edinstveni plavž, ki nosi letnico 1422 in je edini te vrste v Sloveniji. Nasproti plavža še stoji gosposka hiša fužinarske rodbine Plavcev, ki z nadstropnimi pomoli, balkonom, izklesanimi letnicami, kamnitimi vratnimi podboji in vežnim tlakom razodeva starinsko imenitnost in furlansko-benečanske gradbene vplive. Mnogo je še drugih stavb, iz katerih veje dih preteklosti, med njimi najstarejša Plnáda. V dvoriščnem delu Plavčeve hiše je začasno spravljen krajevna muzejska zbirka, ki dobro dopolnjuje sliko o zgodovinski pomembnosti kraja. V zbirki sta veliki maketi vigenjca in fužine na Jesenovcu, a sta žal poškodovani od vlage, velika slika iz notranjosti fužine, »volnci za cajne« (iz cajnov so delali žeblje), železna blagajna z ogromno ključavnico, fužinarsko orodje in izdelki, pločevinasti denar za delavce, s katerim so kupovali potrebščine pri fužinarju, da je imel še od tega dobiček, blagajniški zapisniki in podobno. Za kovaško orodje in za vrste žebeljev so imeli čisto furlanske izraze. Varuh zbirke Valentin Pintar, ki stane v sosednji hiši, se še spominja, kako so kot otroci nastavljali k plavžu krompir, da se je spekel, in kako je gledal, ko so zadnjokrat spustili železo iz plavža.

Kdor ima smisla za zgodovino in umetnost, si bo z zanimanjem ogledal trg od enega konca do drugega. V župni cerkvi, ki so jo postavili namesto stare



Martinj vrh, pri Bohinju

Foto Fr. Planina

leta 1874, so v oltarjih Wolfove in Gosarjeve slike. Podružna cerkev na Logu iz leta 1706 je zidana v preprostem baročnem slogu in se ponaša z Layerjevo sliko v glavnem in z Metzingerjevimi slikami v stranskih oltarjih. Pri marsikateri hiši vidiš, kako ženske klekljajo. Včasih jih sedi po več skupaj pred vrati in moraš se jim čuditi, kako imajo urne roke in jezike. Čipkarska zadruga jim vnovčuje izdelke, ki so prav okusni.

Čikovčeva hiša na Trnju št. 19 nas s preluknjanim ometom spomni na borbe partizanov leta 1944. Med okupacijo so bili Železniki tako odločno na strani partizanov, da so jih Nemci imenovali Moskva. Skoro vsaka hiša je imela koga pri partizanih. Partizanske enote so dvakrat napadle nemško postojanko v Železnikih. V noči od 22. na 23. januar 1944 se je Prešernova brigada do jutra borila med hišami in se je umaknila šele, ko so prišle nemške okrepitev iz Loke. Novembra 1954 je Gradnikova brigada po tridnevni borbi zavzela trg s pomočjo topništva IX. korpusa, ki si je samo izdelalo svoj top. Takrat so Železnike vključili v osvobojeno ozemlje, ker so bili važni kot prehod med področji IX. korpusa in jeseniško-bohinjskega odreda. Čez ozko dolino so stalno prehajali kurirji med Martinj vrhom in Ratitovcem, tod so prenašali ranjence in marsikateri grob v gozdu nad cesto priča o hudih borbah med temi prehodi.

Pred vhodom v trg stoji sodobna stavba tovarne »Niko«. Po polstoletnem mrtvilu so si Železniki po osvoboditvi iz lastne moči začeli graditi krepko gospodarsko osnovo. Na pobudo kovaškega mojstra Nika Žumra so ustanovili podjetje za razne kovinske izdelke, v katerem je delalo spočetka 15 ljudi. Delavnico so si uredili v hlevih in gospodarskem poslopju nemškega veleposestnika Egra. Podjetje je iz leta v leto raslo in si je leta 1958 postavilo novo tovarno, okroglo moderno stavbo s tremi dvoranami in zraven upravno poslopje. Tovarna Niko zaposluje že blizu 500 ljudi in je po vsej Jugoslaviji znana po



Loška koča na Starem vrhu s Karavankami

Foto Fr. Planina

svojih finomehaničnih izdelkih — šestilih, ventilatorjih, gospodinjskih aparatih in raznih izdelkih za potrebe pisarn. Razen »Nika« imajo Železniki še mehanično delavnico za analitske tehtnice in usnjarno.

Planince bo zanimalo, da je bil iz Železnikov doma znani planinec in planinski pisatelj Janko Mlakar. V Železnikih delujeta poleg drugih društev planinsko in turistično društvo, to vzdržuje svojo informacijsko pisarno. Gostišča so tri, a le dve imata po eno sobo za prenočevanje.

Z Gornjega konca gremo po cesti skozi Jesenóvec, kjer ni več sledu o nedavni fužini. Dolomitska pobočja strmo visijo v dolino, pozimi drčijo z njih snežni plazovi, dno je še vedno tesno in redke kmetije komaj najdejo nekaj prostora med cesto in hribom. Na severno stran se dviga nasproti stare kmečke hiše pri Benclju hudourniška grapa Plenšáka, nad katerim je speljana steza na Prtovč, najbližja zveza med dolino in kraljestvom Ratitovca. Malo dlje, tik pred sotesko, kjer se Sora pod Sušo prebija v pravokotnih ovinkih od Zálega loga, se odpira z juga grapa Zadnje Smoleve. Prva hiša v grapi, pri Ceferinu, ki stoji takoj ob vhodu v grapo, že nosi tablico Martínj vrh 45. Toliko ima Martínj vrh hiš. Vendar to ni majhno naselje, saj se vleče 5 km daleč v zračni razdalji. Dolina se dviga mimo žage, novih hiš v desnem bregu in Váncarjevega mlina. Od tam gre pot v desni jarek in skozi gozd strmo vkreber. Prva kmetija — pri Bohinjcu — nas pozdravi iznad visečih travnikov in sadovnjakov. Ob hiši zore žlahtne hruške, v hiši stoji na pogrjnjeni mizi šopek rož.

Vas sestavljajo le samotne kmetije, ki so raztresene v višini 600 do 1060 m po terasah, pomolih in oblih brdih, ostankih pontskega nivoja, to je planotaste pokrajine pred ledeno dobo. Pokrajina je osojna, z juga jo zagrajujejo glavni vrhovi Loškega pogorja — Mrzli vrh (1057 m), Koprivnik (1389 m) in Mladi vrh (1370 m), na sever je pa odprta v grape ob Vancovcu (1078 m) in Ostrem



Pogled s Starega vrha na Sv. Lenart, Sv. Jošt in Kamniške Alpe

Foto Fr. Planina

vrhu (930 m). Na zahodu se spušča proti Osojniku in Potoku v dolini Davščice, na vzhodu pa v Smolevško grapo.

V srednjem veku je bil po vsem Martinj vrhu gozd. Naseljevati so ga začeli kakor v Davči okrog leta 1560, najprej med Ostrim vrhom in Rovtami, potem vedno bolj proti zahodu, kamor so segli naselniki tudi iz Potoka. Kolonizacija je potekala neodvisno od davške. Nasledniki so bili sami Slovenci.

Zime so tod hude in dolge, zemlja je težka. Obdelanega sveta je komaj petina, od tega večidel travniki. Glavno so gozdovi in pašniki, torej les in živina. Pri Jakcu nam gospodinja pripoveduje, da še sejejo lan, platno dajejo delat v Žetino ali na Gábrško goro, ker samo tam še znajo tkati. Mladi svet uhaja v dolino in v mesta, kjer je življenje lažje. Imenik krajev vojvodine Kranjske navaja, da je imel Martinj Verh (St. Nikolai) 1869. leta 57 hiš in 374 prebivalcev, leta 1960 je bilo pa le še 45 hiš in 243 prebivalcev.

Pot nas pelje mimo šole, ki ima lepo, novo, leseno stavbo. Nad njo so travniki, pod njo gozd, z onstran doline se za ozadje kaže v vsej mogočnosti Ratitovec. Šola deluje od leta 1910. Pred dvema letoma je bila sedemrazredna, a je imela samo 15 učencev in eno učiteljico-začetnico. Dva otroka sta bila v 2. razredu, sedem v 4., štirje v 5. in dva v 7. razredu. Po reformi je štirirazredna. Med okupacijo je bila v tleh pod šolo partizanska tehnika. Martinj vrh je bil pravi partizanski kraj, ves predan narodnoosvobodilnemu gibanju. Tu sta bili kurirska postaja, preko katere je držala glavna kurirska linija od štaba v Dolomitih na Gorenjsko in Koroško, ter majhna partizanska bolnica. Leta 1943 je v Martinj vrhu prebival štab gorenjskega odreda. Po osvoboditvi so napeljali elektriko in ustanovili kmetijsko zadrugo. Mimo šole je trasirana cesta z Jesenovca na blegoško cesto, kamor smo tudi mi namenjeni.



Rovt, Sv. Miklavž, Dražgoše, Jelovica in Karavanke s Starega vrha

Foto Fr. Planina

Mimo Posečnika, Birta in Toneta, skozi sadovnjake in čez senožeti se vzpenjamo na cesto, ki pride med Koprivnikom in Mladim vrhom z južne na severno stran; ko jo dosežemo, se usmerimo od Blegoša proč, to je na severovzhod. Pod nami ostane Karbúskarjeva kmetija. Vedno lepše se odpira razgled na Ratitovec, Črno prst, Kamniške Alpe in Karavanke. Ko se cesta prevali čez obronek Mladega vrha v višini nekaj nad 1000 m, se ostro zasučé nazaj proti jugu in nas kmalu privede do Matevžeta v Rovtah, kjer stoji na plošči nad cesto napis: »12. decembra 1941. leta je Cankarjev bataljon pod vodstvom komandanta Jožeta Gregorčiča in komisarja Žagarja Staneta napadel in uničil na tem mestu nemško policijsko kolono. Ta pomembna zmaga je bila uvod v gorenjsko decembrsko vstajo.« Partizani so jih napadli iz zasede. Od 47 gestapovcev se je rešil en sam. Partizani so od padlih dobili prve brzostrelke. Pri mrtvih, med katerimi je bilo več oficirjev z Bleda, so našli fotografije, kjer so se slikali z žrtvami, ki so jih zasliševali ali pobili. V naslednjih tednih se je Cankarjev bataljon hrabro bojeval na več krajih v Poljanski dolini, nato pa v Dražgošah in na Jelovici.

Ker je Rovt zelo mnogo v Sloveniji, označujejo sedaj blegoške kot »Rovte v Selški dolini«, čeprav so visoko nad dolino. V 13. stoletju so imele skupaj z bolj vzhodnim Črnovcem ime Schwarzenpach. Jugoslovanska topografska karta ima južni del kmetij vpisan kot Rovte, severni pa kot Rovt. Krajevni leksikon in dr. P. Blaznik pišeta Rovt in tudi sam sem tako slišal. Verjetno je bila prvotna oblika edninska pa so pozneje po zgledu drugih Rovt začeli uporabljati množinsko. Vas je omenjena že v 13. stoletju in je ves čas štela osem kmetij, danes ima 14 hiš in 70 prebivalcev. Hiše, ki jih gledamo pod cesto, so značilnega cerkljansko-loškega tipa, nekako na prehodu med alpskimi in primorskimi hišami. To so velike, zidane stavbe, z množico oken, nenavadno širokih čel, brez gankov in čopov. Praviloma so nadstropne, večkrat z dvema



Podvrh in Javorje s Starega vrha

Foto Fr. Planina

nadstropjema. Posebno tu v Rovtahn so zelo mogočne. Med prvo svetovno vojno je neki ruski ujetnik iz Ukrajine, ki je bil dodeljen v te hribe za hlapca, takole označil življenje hribovcev: »Stanujejo kot graščaki, oblačijo se kot baroni, jedo pa kot prašiči.« V tistih časih, posebno v vojnih, so bili pač glavna hrana krompir, repa, žganci in kaša; kultura stanovanj in obleke je pa v alpskem svetu itak neprimerno višja kot v Ukrajini. V zadnjih letih so pri nekaterih hišah v Rovtahn napravili parket in kopalnico.

Nad Rovtami se cesta zaradi grape umakne daleč v kot pod Mladi vrh, ki je ves temen od gozdov. Onstran grape drže težko opazne stopinje na stezo, ki prečka vzhodno stran Mladega in severno stran Starega vrha ter je bližnjica k Loški koči. Kdor jo zgreši, mora po cesti do Zaprevala, majhne vasice na položnejšem obronku nad Lušo, od tam pa v 20 minutah čez strme senožeti ob drogovich električne napeljave h koči.

Loško kočjo je leta 1950 postavil smučarski klub »Ločan« na vzhodnem pobočju Starega vrha v višini 1102 m. V zimski sezoni, ki traja tod navadno do srede aprila, jo mnogo obiskujejo smučarji, v poletni pa planinci. Smučarji najdejo vse vrste terenov, takšne za začetnike pa tudi za veleslalom. Planincem je izhodišče za ture od Lubnika do Porezna. Motorizirani obiskovalci prihajajo po blegoški cesti do Zaprevala, od avtobusne postaje na Luši je dosegljiva v dveh urah. Odkar je povečana, ima 43 skupnih ležišč in 7 postelj v dveh sobah. Zelo prijeten je prostor okrog nje, zlasti pot na Stari vrh (1205 m).

Mimo rezervoarja se zložno dviga skozi gozd in poseke, skozi praprot in po senožetih, od koder so obsežni razgledi na vse strani. Stari vrh je — kakor oba soseda Mladi vrh in Koprivnik — iz školjkovitega apnenca, ki čepi kot kapa na starejših werfenskih, permskih in karbonskih peščenjakih in skrilavcih. Na razvodju med dolinama so se ohranili apnenčasti vrhovi, dalje od njih je imela pa voda že toliko erozivno moč, da je vse vrhnje plasti razjedla

in odnesla, odkrila pri tem starejše peščenjake in skrilavce ter se zajedla globlje in globlje vanje, tako da je Loško pogorje sila razgibano in raznolično ter s tem za planinca zanimivo in privlačno. Stari vrh in sosedra so torej ostanki pokrajine, ki se je v tem nivoju razprostirala čez vse loško ozemlje v miocenu, to je pred približno osem milijoni let. Stari vrh potemtakem ni nič starejši od Mladega, je pa nekoliko nižji. Vrh je pravzaprav hrbet, na južno stran bolj prepaden. Ko stojiš na njem, imaš pred seboj Mladi vrh in Blegoš, izza njiju gledata Triglav in Ratitovec, pod teboj je vsa osojna stran Loškega pogorja in Poljanska dolina, prav pod vrhom vas Podvrh in malo niže Javorje. Onstran Poljanske doline objema pogled Pasjo ravan, Žirovski vrh, Idrijsko hribovje in kraške planote od Trnovskega gozda do Krima, dalje Zasavsko hribovje, Kamniške Alpe in Karavanke.

Od kočse se spuščra kolovoz na preval, kjer se nagnemo na poljansko stran. Markirana pot na Blegoš skozi Podvrh in Žetino se tu odcepi v južno stran Starega vrha. Prva vasica pod prevalom je Četena ravan na sončni terasi. Zviška se poženemo k cerkvi v obzidju. Cerkev je bila v 18. stoletju baročno predelana iz poznogotske in ima zlat oltar. Freske Jerneja iz Loke, ki je v prvi polovici 16. stoletja okrasil toliko cerkva po loškem ozemlju pa tudi v Vrbi in v Bohinju, pričajo o njeni starosti. S Četene ravni se je preselil v Poljane rod pisatelja Tavčarja, tod je bil doma slavist dr. Gregor Krek in mlajši slavist Janez Dolenc, ki se bavi tudi z etnografijo in je v Planinskem Vestniku pribčil nekaj živo pisanih člankov o Blegošu in ljudeh pod njim. Tudi ta vas je zapisana že v 13. stoletju in v zadnjem času hira, saj je bilo leta 1870 na osmih kmetijah 60 ljudi, sedaj jih je pa tretjino manj.

Čez prisojne bregove, ki so v začetku maja beli od cvetja češenj in tepk, konec poletja pa rožnati od cvetoče ajde, se pot niža proti Javorjam. Javorje so večja gručasta vas, razprostrta na pomolu med grapama Ločivnice in Sevnice. Čeprav leže v višini 695 m, imajo le za spoznanje mrzlejšo zimo od Ljubljane, ker se tod megla zelo redko pojavlja. Pred severnimi vetrovi jih varuje Stari vrh. Ves ta svet v prisojah je področje zelo stare naseljenosti. V Javorjah so svoj čas našli ostanke rimskega vodovoda. V stoletjih freisinškega gospostva so bile sedež županije pa tudi v stari Jugoslaviji so imele svoje županstvo. Tu je več polja kot gozda. Že več let ima selekcijska postaja iz Poljan v okolici svoje nasade semenskega krompirja, v vasi je tudi zbiralnica mleka. Domovi so postavljeni po pobočnih izboklinah. V zgornjem delu vasi stoji šola, ki deluje od leta 1877, stavba je pa iz leta 1905 in je bila v zadnjih letih povečana, da sprejema otroke sedmih razredov. Malo pod njo je gostilna »Blegoš« s tujskimi sobami, upravlja jo smučarski klub iz Loke. Najbolj na pomol je pomaknjena cerkev, da je vidna po vsem podblegoškem svetu. Sezidali so jo leta 1710, oltarje je izdelal Štefan Šubic. Glavna oltarna slika je delo Janeza Šubica, križev pot pa Leopolda Layerja, kipi pa Matije Bradaška. Pod cerkvijo se vije iz doline nova cesta, speljana leta 1954; ob sobotah in nedeljah imajo Javorje avtobusno zvezo z Loko.

Od Četene ravni do Poljan gre pot ves čas po karbonskem ozemlju. Iz Javorij se spuščata cesta in bližnjica nekaj časa bolj strmo po bregu, potem bolj položno po hrbtu, dokler se s teras ne spustita v dolino, kjer ob sovodnji Ločivnice in Sevnice čepi gručasta vasica Podobeno ali — kakor izgovarjajo Poljanci— Pudabén. Naselje sestavljajo tri mogočne kmetije, ki obstajajo že iz 13. stoletja, in devet kajž. Čeprav je kraj že v dolini, se je vendar število vaščanov od leta 1869 skrčilo od 60 na 49. Kdor ima smisla za stare, pristne domačije, naj stopi s ceste v vas in si ogleda Košakovo kmetijo št. 3, kjer bo



Poljane in Blegoš

Foto Fr. Planina

videl na dohodnih stopnicah kovano mrežo iz okenskih »gavter«, vežna vrata s tolkačem, obokano vežo, javorovo mizo in podobno.

Od Podobena dalje se vije cesta ob Ločivnici po širšem dolinskem dnu, ki ga z obeh strani obdajajo gozdnati bregovi. V zadnjih 130 letih se je površina gozdov v tej dolini podvojila, v glavnem na rovaš pašnikov. Njive zasedajo 11 % in travniki 15 % površine. Skoro polovico njivskih površin imajo zasejanih s krmilnimi rastlinami, kar kaže na intenzivno živinorejo. Sicer pa pridelujejo največ krompir in pšenico.

Zelo lepi so pogledi iz doline nazaj na pogorje, kjer se vrstijo vasi kakor po stopnicah: spodaj Podobeno, višje Dolénčice, nato Javorje, potem Múrave, nad njimi Podvrh, višje ob strani Četena ravan in nad vsem Stari in Mladi vrh. Sredi poti ob Ločivnici stoji vas Volča. Stisnjena je v gručo med sadno drevje. Ob cesti je šest kmetij, v bregu 15 kajž in cerkev, baročno prezidana pozno-gotska stavba z zlatimi oltarji in ostanki fresk iz 16. stoletja. Hiša št. 6 pri Dolenjcu je bila sicer pred leti prenovljena, vendar dve okni na levi še spominjata na stare čase s kamnitimi oboki in železno, v obliki srca kovano mrežo. Gospodar pripoveduje, da so predniki pobirali desetino, v obokanih kletih, ki so še ohranjene, pa je bil freisinški zapor. Število prebivalstva je od štetja leta 1869 do leta 1948 padlo več ko za tretjino, s tem v skladu se je občutno zmanjšala površina njiv v korist travnikov. Iz vasi se cepi cesta na Málenski vrh, v Poljáne je pa po dolini še 2 km.

V dolino Ločivnice se širi novi del Poljan. Med novimi hišami je večja stavba čevljarske industrije Planike iz Kranja, ki je leta 1959 postavila sem del obrata, da izkoristi odvečno delovno moč. Gručasto središče vasi je postavljeno ob izlivu Ločivnice v Poljansko Soro, kjer se podblegoški svet med Gričem (528 m), obronkom Gabrške gore, in Taborom, odrastkom Brdarskih hribov, odpira v Poljansko dolino. Naselje je omenjeno že leta 1160. Starost



Tavčarjeva rojstna hiša in spomenik v Poljanah

Foto Fr. Planina

naselja dokazuje tudi ime Ajdovski britof Podpečjo na vzhodni strani vasi, kamor je Tavčar v Visoški kroniki postavil izmišljeno pokopališče luteranov. V kraju je stala utrdba, od katere so bile kleti še nedavno ohranjene. Po ustnem izročilu so cerkev zgradili največ iz kamna tega gradu. Na desnem bregu Ločivnice je vrsta starejših hiš, na levem je pa odprt trg s spomenikom 165 borcem NOB, ki so ga odkrili na dan republike leta 1960. Prej je ta prostor zavzemala cerkev, ki je bila ena najlepših baročnih stavb na Slovenskem. Pri zidanju v začetku 18. stoletja je verjetno sodeloval Gregor Maček, vodilni kranjski stavbenik baročne dobe. Imela je obliko dvanajsterokotnika s kupolo, v vdolbinah na pročelju so stali veliki kipi. Med vojno je bila tako poškodovana, da je ostal samo obod in so ga pred nekaj leti odstranili, pri čemer je bilo treba razkopati do tri metre debel zid.

Na Griču nad trgom stoji rojstna hiša pisatelja Ivana Tavčarja in pred njo njegov doprni kip. Prvotna hišica je pripadala poljanskim plemičem Kossenom, ki so bili najbrž sorodniki loškega protipisarja Ivana Jakoba Kosa pl. Kossen. Urban Tavčar s Četene ravni jo je pridobil za svojega sina Jožefa, pisateljevega deda. Ko jo je prevzel 20-letni Janez, pisateljev oče, je bila revna, s slamo krita bajta. V njej se je rodil 28. avgusta 1851 njegov prvorojenec, pisatelj Tavčar. Sedaj je hiša povečana in prenovljena.

V zahodnem delu vasi, kjer stoji le ena vrsta hiš ob cesti proti Gorenji vasi, opozarja spominska plošča iz hotaveljskega marmora na hiši št. 70 Pod skalo, da je tam rojstni dom slavnih poljanskih slikarjev Janeza in Jurija Šubica. Njihov ded Pavle je domoval v sosednji Hotóvlji onstran Sore in rezljal božje martre za znamenja in cerkve. Pri njem so se izučili trije sinovi: Blaž, ki je ostal doma, Štefan, ki se je preselil v Poljane, in Janez, ki je šel v Loko. Štefan je imel delavnico Pod skalo in je toliko napredoval, da je dobival naročila iz vse Slovenije in so se pri njem učili drugi podobarji, kakor Grošelj

iz Selc in starejši Matija Brađaška, nekaj dni celo slikar Ivan Grohar. Štefanova sinova Janez in Jurij sta šla iz domače delavnice v daljni svet in ustvarila odlične umetnine, ki krasijo ne le domače cerkve, temveč palače in galerije evropskih velemest. Tradicijo rodbine nadaljuje v Poljanah partizanski slikar Ive Šubic, v Ljubljani pa strokovnjak-konservator Mirko Šubic.

V vzhodnem delu Poljan ima loška tovarna hladilnikov del svojega obrata. Malo dalje stoji osemrazredna osnovna šola, ki ima pouk tudi v klekljanju. Šola obstaja v Poljanah od leta 1780. Sedanja stavba je bila zgrajena leta 1908, a je bila leta 1944 požgana in po osvoboditvi obnovljena.

V prejšnjih časih so Poljane veljale za zelo liberalen kraj. Med okupacijo so se kmalu pridružile narodnoosvobodilnemu gibanju. Ko so Nemci v decembru 1941 požgali prvo kmetijo na Bukovem vrhu, je prišlo do »poljanske vstaje« — okrog 300 ljudi iz doline je odšlo k partizanom in ustanovilo Poljansko četo. Takoj nato so bile v Poljanah hude borbe, ko so prišli Nemci s kamioni, da bi izselili več družin. Najhujše borbe so se v Poljanah odigravale oktobra 1944. Nemci so bili nastanjeni v šoli, najučinkoviteje so se branili iz cerkvenega zvonika. Partizani Prešernove brigade so vas po dvodnevnih borbah zavzeli ter nato podminirali zvonik in požgali šolo.

Leta 1955 sta Kmetijski inštitut Slovenije in Okrajna zadružna zveza ustanovila v Poljanah selekcijsko postajo za semenski krompir, ker so tu zelo ugodne razmere. Dve leti nato je že 170 kmetov po okolici, posebno v Javorjah, sodelovalo pogodbeno pri gojitvi. Za vzgojo je treba mnogo let, da se izločijo virusi in se s križanjem dosežejo zaželene lastnosti. Iz uvoženih sort so že izbrali sorto »Poljanec rani«.

Kmetijstvo ima v Poljanah le manjši delež, saj živi od tega le slaba četrтина. Več je zaposlenih v obrti, industriji, trgovini in prometu. Kot lokalno gospodarsko središče se Poljane zadnji čas krepijo. V času med štetjem leta 1869 in leta 1960 se je število hiš pomnožilo od 42 na 76, ljudi pa od 263 na 301.

Ko sva tako prehodila še drugo pot med Selško in Poljansko dolino, uživala pokrajinske lepote in spoznala značilnosti krajev, si lahko privoščiva kopel v kopališču ob Sori ali se okrepečava v stari vozniški gostilni Na Vidmu, kjer je avtobusna postaja in se nama nudi še zadnji pogled na vrhove Loškega pogorja.

Zgodovina alpinističnega kluba Skala

DR. VLADIMIR SKERLAK

2. Podružnice

a) Jesenice.

Kako se je v tem času okrepila jeseniška podružnica, se vidi med drugim iz dejstva, da je imela 5. septembra 1929 56 članov, 12. maja 1931 112; med temi je bilo 94 gornikov, 81 smučarjev, 21 fotoamaterjev. Razen teh je bilo še podpornih 13 članov in 6 ustanovnih.

Za svojo organizacijsko okrepitev se ima podružnica zahvaliti zlasti sposobnemu in požrtvovalnemu Mihi Čopu. Ta je 3. aprila 1930 že bil predsednik podružnice in jo je vodil dolgo časa. Znal je zlasti preskrbeti za podružnico denar. Jeseničani so leta 1929 predlagali, naj bi ponesrečenim alpinistom po-

stavili spomenik v Vratih. Njihov predlog je bil zaradi pomanjkanja denarja odklonjen.

Stiki med Ljubljano in Jesenicami so bili prav pogosti. Eni in drugi skalasi so skupaj plezali, skupaj reševali ponesrečence, skupaj nastopali v filmu.

Bilo je tudi nekaj nasprotstev. Na primer nasproti SPD so imeli Jeseničani manj borbena stališča kakor Ljubljanci ter so tem na občnem zboru SPD leta 1930 padli v hrbet. Ta spor je bil tovariško poravnal. Leta 1931 je nastal v jeseniškem odboru hud spor v zvezi s predvajanjem filma »V kraljestvu Zlatoroga«. Šlo je za to, v kateri izmed obeh dvoran naj se film predvaja. Zaradi tega je Miha Čop celo začasno odstopil. Pa se je uredilo tudi to.

Pač pa so dali jeseniški fotoamaterji, skoraj bi rekli, ganljiv dokaz svoje požrtvovalnosti. Za filmsko akcijo leta 1930 so zbrali 500 din. Osrednji klub je ta znesek pustil kot podporo.

V juniju 1932 je podružnica prosila osrednji klub za posojilo 1500 din zaradi preureditve koč na Roščici. Ljubljana je posojilo dala, od tega 500 din kot podporo.

b) Savinjska podružnica.

27. marca 1930 je bil sprejet na preizkusno dobo učitelj Jože Prislan iz Črne na Koroškem. Ta je 27. julija 1930 prosil za dovoljenje, da ustanovi podružnico v Celju. 11. septembra 1930 je že poročal Prislan o delu podružnice v Celju, potem je vse utihnilo. Prislan je snoval podružnico v Gornji Savinjski dolini s sedežem v Lučah. Kdaj je ta imela ustanovni občni zbor, o tem si podatki nasprotujejo: 2. februarja, 26. februarja ali 3. maja 1931. Najbolj verjeten datum je 2. februar 1931, torej natanko 10 let po ustanovitvi osrednjega kluba. Prvi odbor so sestavljali: načelnik ing. Lojze Žumer, tajnik učitelj Ludvik Mašat, blagajnik zdravnik dr. Jože Arh, tajnik II. učitelj Jože Prislan, odbornik odvetnik dr. Teodor Zbrizaj.

»Savinjčani« so bili takoj v začetku zelo delavni. Že v marcu 1931 se je poročalo o njihovi agilnosti, v maju so imeli reševalno moštvo, svoje delo so razširili na Celje. V oktobru 1931 je bil ustanovljen smučarski in fotoamaterski odsek v tem mestu.

Ne more se pa reči, da je osrednji odbor bil zadosti uvideven nasproti savinjski podružnici. Povzročal ji je težave z raznimi birokratskimi postopki. Tako je zapisano 3. septembra 1931: Luče so sprejele člane brez preizkusne dobe. Zato priznamo kot člane samo tiste, ki so bili prijavljeni na občnem zboru. Na občnem zboru naj se določijo okoliši za sprejemanje članov. Član je sprejet šele potem, ko pritrdi osrednji odbor. Okoliši za gradnjo koč pa so prosti.

Savinjčani so imeli tudi sicer dosti težav. Gore so jim bile daleč, razdaljo n. pr. od Celja do Logarske doline so morali prevoziti na kolesih. Kaka razlika med njimi in Jeseničani! Ti so prebivali na samem vznožju Alp in zato ni čudno, da so zahajali v gore.

Tudi politične razmere so bile med Savinjčani napete. Podružnica Skale je hotela biti in ostati slovenska, zato se je morala odločno braniti Nemcev in Nemcem naklonjenih Slovencev. To ji je tudi uspelo.

Vsekakor so pa glavna ovira za delo savinjske podružnice bile slabe prometne zveze. Pa čeprav bi te bile boljše, člani niso bili toliko premožni, da bi si mogli privoščiti redno obiskovanje Savinjskih Alp, kaj šele Julijskih.

3. Notranja organizacija osrednjega kluba

a) Članstvo.

14. avgusta 1929 je imel osrednji klub 97 rednih, 35 podpornih in 1 častnega člana; o ustanovnih ni bilo govora.

24. aprila 1930: 115 rednih, 17 podpornih (izrednih), 5 na preizkusni dobi; ustanovni in častni niso bili omenjeni.

12. maja 1931: 1 častni član, 112 rednih, 17 podpornih, 2 ustanovna, 4 na preizkusni dobi, skupaj 136.

27. novembra 1931: 102 redna, 22 podpornih, 9 ustanovnih.

Klub je izgubil izmed vidnejših članov v tej dobi Vinka Modca (izstopil 20. septembra 1928) in Albina Torellija; ta je bil premeščen 26. junija 1930 v Radovljico, toda od tam se je še vozil na seje, 5. februarja 1931 pa je bil premeščen v Črnomelj. Od tam je imel s klubom samo še pismene stike.

Od poznejših funkcionarjev so pristopili v tej dobi: Miloš Krofta (21. maja 1931), Mariborčana Miran Cizelj in Jožef Kovačič (11. junija 1931); Vladimir Škerlak (19. oktobra 1931); Adi in Edo Keržan ter Vinko Marinko (31. marca 1932).

b) Odbor in drugi funkcionarji:

8. marca 1928: predsednik Janko Ravnik, podpredsednik Janez Kveder, tajnik I. Albin Torelli, tajnik II. Ivan Tonja, blagajnik Ivan Košca, gospodar Albin Umnik, matrikar Franc Semlič, knjižničar Milan Šporn; namestniki: Marjan Lipovšek, Herbert Drogenik, Milan Kham, Saša Kovač; revizorja: Janez Posch, France Pintar; načelnik fotografskega odseka Egon Planinšek.

22. marca 1928 je bil Košca premeščen v Sarajevo, na njegovo mesto je prišel Milan Kham, eden izmed najagilnejših in najbolj zanesljivih organizatoričnih delavcev v Skali. 12. julija 1928 je odstopil Albin Umnik, na njegovo mesto je prišel Milan Šporn.

Ta odbor je začel akcijo za Naš alpinizem.

14. avgusta 1929:

Predsednik Janko Ravnik, podpredsednik Janez Kveder, blagajnik Milan Kham, gospodar Stane Šporn, knjižničar Milan Šporn, tajnik I. Albin Torelli, tajnik II. Oskar Kobilca, Jože Lipovec, Ivan Česen; načelnik fot. odseka Egon Planinšek, načelnik plezalnega odseka Mirko Kajzelj, revizorja: Janez Posch, Franc Kopřiva.

Ker je dr. Tuma menil, da bi morali izvoliti za funkcionarje tudi tovarišice, je bilo razsodišče sestavljeno takole: dr. Henrik Tuma, Fanny S. Copeland, Erna Fettich-Frankheim, Janko Skerlep, France Pintar.

24. aprila 1930:

predsednik Janko Ravnik, podpredsednik Albin Torelli, tajnik I. Milan Kham, tajnik II. Danica Blatnik, blagajnik Ivan Košca, odborniki: Janez Kveder, Franjo Vilhar, Milan Šporn; namestniki: Saša Kovač, Stane Šporn, Franc Semlič, Ivan Česen; načelnik plezalnega odseka Mirko Kajzelj; načelnik fotoodseka Egon Planinšek.

Ta odbor je moral — že brez Albina Torellija — rešiti afero s knjigo »Pomen in razvoj alpinizma«.

12. maja 1931:

predsednik Janko Ravnik, podpredsednik Franjo Vilhar, tajnik I. Milan Kham, tajnik II. Danica Blatnik, blagajnik Ivan Košca, odborniki: Pavla Jesih, Franc Semlič, Joža Lipovec, Albin Kolb; namestniki: Milan Šporn, Pavle Po-

ljanec, Ivan Česen; načelnik foto odseka Egon Planinšek; načelnik plezalnega odseka Mirko Kajzelj; revizorja Kopřiva in Dogan; razsodišče: dr. Tuma, Skerlep, Copeland, France Pintar, Erna Fettich, namestnika Goetzel in Dogan.

Pod tem odborom je bil izvršen prevrat v SPD in je stekel film »V kraljestvu Zlatoroga«.

27. aprila 1932:

predsednik Janko Ravnik, podpredsednik Franjo Vilhar, tajnik I. Milan Kham, tajnik II. Danica Blatnik, blagajnik Ivan Košca, gospodar in matrihar Franc Semlič, knjižničar Pavle Poljanec; odbornika: Saša Kovač in Albin Kolb; namestniki: Milan Šporn, Miloš Krofta, Vladimir Škerlak, načelniki: foto odseka Egon Planinšek, plezalnega odseka Mirko Kajzelj, smučarskega odseka Stane Predalič; revizorja: Ivan Dogan in Franc Kopřiva; filmski odbor: Egon Planinšek, Franjo Vilhar, Albin Kolb, Andjelko Sieber; razsodišče: dr. Tuma, Skerlep, Copeland, Fettichova, Pintar; namestnika: Goetzel in Dogan.

c) Organizacijske enote.

V poglavjih o smučarsko-plezalni dobi smo že poročali, da je Jože Kobilca predlagal, naj se ustanovi plezalni odsek, da je pa to bilo takrat odklonjeno.

Na pobudo dr. Tume je pa v začetku leta 1929 bil vendarle osnovan plezalni odsek. Njegovo prvo delo je bilo reševanje ponesrečencev. Rešilna ekspedicija je nastopila v naslednjih primerih: Kajzelj, Habe, Brandt-Bračič. Pozneje je pa ta odsek postal nosilec prave skalaške ideje. Zlasti po letu 1935 je njegov pomen rasel in dosegel svoj vrhunec v letih 1939-1940.

Načelnik plezalnega odseka je postal Mirko Kajzelj. Po njegovem predlogu naj bi v jeseni 1929 bila interna predavanja: Kveder — smučanje; Jesih in Gostiša — plezalni vzponi; Kajzelj — Lammer in njegova tehnika. V prvem poslovnem letu je imel odsek le 9 sestankov (1929/1930), ker je bil Kajzelj po večini odsoten. Interna predavanja so bila: 7. novembra 1929 Janez Kveder — smučarska oprema, 21. novembra Oskar Delkin — zemljevid, 10. decembra dr. Henrik Tuma — severna triglavska stena in plezalne smeri v njej (to tudi javno za Zvezo kulturnih društev), 20. decembra — smučarska tehnika, 9. januarja 1930 Mirko Kajzelj — Lammerjev princip alpinizma, 30. januarja dr. Ivo Pirc — higiena turista in prva pomoč, 25. februarja 1930 dr. Henrik Tuma — razmerje med športom in alpinizmom. Obisk na predavanjih je bil slab. Ob napovedani uri ni bilo nikogar, niti pobudniki predavanj niso prihajali. Isto velja za naslednjo dobo. Predavanja so bila: 9. maja 1930: Kako in kaj naj fotografiramo, 14. maja Copeland — o severni Škotski.

Torelli je govoril o novi eri, ki da je nastala. Temelj da ji je položil naš »odlični starosta dr. Tuma s svojima dvema predavanjima«.

Drugi odsek, ki je bil osnovan v tej dobi in je bil za klub zelo pomemben, je bil filmski. Ustanovljen je bil 7. januarja 1932, oziroma na Kolbov predlog ponovno 27. aprila 1932. Namen: izkoriščanje filma V kraljestvu Zlatoroga. Načelnik je bil Franjo Vilhar.

O smučarskem odseku smo že govorili, o gradbenem odseku bomo pa poročali v poglavju o koči na Voglu.

č) Manjši notranji dogodki.

9. decembra 1928 je bilo miklavževanje v Ratečah na smučeh. 19. junija 1932 je bil skupen izlet vseh skalašev čez Mojstrovko in Sleme v Tamar. Dobro so bile zastopane zlasti Jesenice. Sicer ni bilo internih prireditev.

Klub je v tem času večkrat menjal svoj lokal. V aprilu 1929 se je preselil k Slamiču. Pred tem pa je bil v Jadranski banki (Šelenburgova ulica), nato v

Frančiškanski (Hipotekarna banka, skupaj s SPD, brezplačno). Pri Slamiču na Gosposvetski cesti je stal lokal 800 din na mesec.

V juniju 1931 je klub naročil nove znake, ker je prvotna zaloga pošla. Novi znaki so bili malo manjši od starih in modrina na njih je bila bolj temna.

Blagajna je imela prometa v letu 1928/29 67 705,20 din, v naslednjem letu se je to zvišalo za 37 %, sama predavanja so dala 6846 din dobička.

V letu 1931/32 so javne podpore zaradi krize usahnile (splošna gospodarska kriza), vendar je bilo zaradi filma preko 300 000 din dohodkov. Vloge so znašale 114 711 din, saldo 7772 din, premoženje v denarju 92 069 din.

Knjižnica je imela 268 zvezkov in 58 zemljevidov.

d) Organizatorično-ideološka problematika.

Največje protislovje filmsko-književne dobe je bilo nasprotje med ogromnimi zunanji uspehi in nezadržnim notranjim nazadovanjem kluba. Vodstvo je sicer čutilo notranjo slabost, toda izhoda ni našlo, temveč je z napačnimi delovnimi metodami le še poglobljalo krizo.

Idejni spopad med alpinistično in estetsko smerjo se je sicer končal z ne preveč nežno izvojevano zmago alpinistične miselnosti, vendar je estetska smer pred svojim koncem nadela alpinistom okove, ki so jih vezali še celih 8 let.

Že 1. junija 1928 je bila debata o poglobitvi dela. 25. aprila 1929 je bil vzdignjen preplah, ker se je ugotovilo, da število rednih članov pada.

Nekateri so priporočali odpravo kontrolnih pol, Kveder je predlagal, naj ostanejo. Končno je bilo sklenjeno, da so obvezne le za preiskusno dobo, pozneje naj jih oddaja, kdor hoče, plezalnemu odseku.

14. avgusta 1929 se je o krizi v klubu ponovno razpravljalo. Ivan Bitenc je priporočal permanentne članske sestanke in skupinske izlete. Dr. Tuma je člane bodril, češ, da si dela klub preveč očitkov. Če sodeluje 10 % članstva, to zadostuje. Obvezni sestanki niso potrebni.

Čeprav skalaši niso našli rešitve, so vendar jasno videli, da Tumovo mnenje ni realistično. V Skali je delalo v povprečju vedno nad 20 %. Ta odstotek se je zmanjšal celo pod 10 %, le v letih 1937—1939, toda to je že bila taka izrazita kriza, da je že pomenila skoraj konec kluba. V letu 1929 je sodelovalo kakih 15 do 20 %, kar je bilo vsekakor slabo.

Torelli je 24. aprila 1930 govoril odkrito o nezanimanju članov. Toda namesto da bi dal izpodbudo za rešitev, se je spustil v teoretično razglabljanje o bistvu alpinizma. Ugotovil je (zelo pravilno), da se nazor o alpinizmu spreminja, ni konstanten. Namen alpinističnega kluba je vzgoja individua. Ne gre torej za uspehe kluba kot celote, temveč za vsoto uspehov, ki jih dosežejo posamezniki. Alpinistično dejanje naj bo torej cilj vsakega posameznega skalaša, ne pa delo »mnogote«.

Pri tem je Torelli mislil očitno le na uspehe v stenah, ne pa na delo v organizaciji. Za to je veljalo nerešeno vprašanje, »kako oživitvoriti že enkrat resno delo v klubu«.

Razmere v klubu so bile razvidne iz naslednjih zapiskov: 25. novembra 1930: Planinšek predlaga evidenco članov, ki prihajajo redno na sestanke.

11. decembra 1930: odborniki so netočni in omalovažujejo seje; enako je razmerje drugih članov do dela v klubu; red v lokalju je slab? Ravnik: Plezalni odsek je duša Skale (kaka je bila udeležba na njegovih predavanjih, pa že vemo).

11. marca 1931: Ravnik: kolektivnega dela pozimi ne smemo črtati.

27. aprila 1931: Planinšek predlaga, naj se člani udeležujejo sej. Ob petkih naj bi bili sestanki zaradi dogovora o izletih.

12. maja 1932: Ravnik: Ugled kluba v javnosti je velik. Glede discipline pa klub ni kompakten. Udeležba članov pri delu je majhna. Glede bodočega dela mora biti poudarek na duhovni strani Skale.

9. junija 1932: eden izmed novincev, Vladimir Škerlak, je predlagal, naj bi se posvetilo več pozornosti novincem; starejši člani naj bi jih jemali s seboj na vzpone.

Toda ljubljanski skalaši niso bili dovzetni za take predloge. Edini skalaš, ki je bil pripravljen voditi novince, je bil — Joža Čop.

Stališče ljubljanskih skalašev je izrazil predsednik Ravnik na občnem zboru 27. aprila 1932 z besedami: Pozor pri sprejemanju novih članov!

Iz tega se jasno vidi, v čem je bilo bistvo krize: v velikem zadovoljstvu skalašev s samim seboj in v njihovem strahu, da ne bi novinec, nevreden njihove družbe, zmanjšal njihovo vzvišenost.

Ko so končno spoznali pogubnost takega poslovanja, so padli v nasprotno skrajnost: smučarski odsek so želeli izrabiti kot vabo za nove člane. Nato so dobili nekaj novih članov, zelo jih je pa veselilo, ko so se teh lahko spet znebili.

Met tem časom se je razpletlo staro nasprotje med alpinistiko in estetsko miselnostjo. Povod za to je dala obravnava o filmu.

Skalaši so bili prof. Ravniku zelo hvaležni za njegovo delo pri filmu. Na občnem zboru 24. aprila 1930 se mu je zato v imenu članstva zahvalil dr. Henrik Tuma.

Leta 1931 je po uspeli premieri bil prof. Janko Ravnik na višku svoje slave.

Toda še noben zemljan ni bil deležen neskajljene sreče v življenju. Tako tudi prof. Ravnik ne. Za njim je stal s plezalnim kladivom v roki Janez Kveder in čakal na priložnost, da udari.

In priložnost je prišla.

V februarju 1932 — verjetno je to bilo 12. februarja — je bil članski sestanek v »damski sobi« kavarne Emona. Predmet sestanka je bila obravnava o povrnitvi stroškov tistim osebam, ki so ob sodelovanju pri filmu zalagali lasten denar. Emil Podkrajšek je predlagal, naj bi tem osebam, med njimi profesorju Ravniku, povrnili stroške v pavšalnih zneskih. Te »nagrade« so bile predlagane v tako nizkih zneskih, da so komaj krile dejanske izdatke.

Komaj je Podkrajšek končal, je vstal Kveder in ob bučnem pritrdjevanju sicer vedno tihe miss Copeland kritiziral film. Rekel je, da to, kar je v filmu, sploh ni alpinistika, temveč je to romanje. Očital je Ravniku, da je ravnal kot lokalni patriot in preveč filma posvetil Bohinju.

Kvedrove besede so vsebovale nekaj resnice. Toda takoj se vsiljujejo tri točke odgovora:

1. film sploh je bil zamišljen kot kulturnen, ne kot plezalski, že od vsega začetka;

2. Kvedrove opazke so bile dane štiri leta prepozno: film so začeli snemati leta 1928 in takrat bi Kveder kot vpliven odbornik lahko bil dosegel, da bi se vsebina filma oblikovala bolj v alpinističnem smislu; leta 1928 se Kveder ni uprl temu, da je potekal film po zamisli Juša Kozaka in Janka Ravnika, s kakšno pravico ga torej napada leta 1932?

3. priložnost, ob kateri je bila kritika izrečena, je bila skrajno neprimerna; lahko se reče, da je bil Kvedrov nastop ob tej priliki prav nekorekten.

Posledica je bila, da so Janko Ravnik in drugi sodelavci »nagrado« odklonili. Podpredsednik kluba in načelnik filmsko-komercialnega odseka Franjo Vilhar je izjavil, da ima Kvedrovo kritiko za nezaupnico celotnemu odboru. Predlagal je iz solidarnosti do Ravnika in Planinška odstop vsega odbora. Predlog je bil sprejet toliko bolj, ker je Janko Ravnik že prej izjavil, da odklanja predsedstvo.

Na občnem zboru 27. aprila 1932 je Milan Šporn predlagal, naj zbor ugotovi, da je odbor vzorno delal, film pa je koristen in dober. Predlog je bil z navdušenjem sprejet. Janko Ravnik je bil na novo izvoljen za predsednika.

Po obliki je torej Ravnik dobil zadoščenje. Čez nekaj tednov je minilo deset let, odkar je bil Janko Ravnik izvoljen za predsednika Skale. Na proslavi so mu dali zlato uro.

Toda vse to ni moglo zabrisati mučnega vtisa po Kvedrovem nastopu. Bilo pa je jasno, da Kveder ni hotel napasti Ravnika in Planinška osebno, temveč je iz njega govorilo staro nasprotje alpinistov zoper fotografe in estete v klubu. Le da je Kveder imel možnost, da stvar uredi drugače. Alpinisti naj bi prevzeli izpodbudo za reorganizacijo kluba, za delo po boljših metodah. Tega niso storili, vsaj zadosti učinkovito ne. Spričo tega ostaja Kvedrova kritika negativna. Posledice so tudi nastopile: čez leto dni (leta 1933) je prof. Ravnik dokončno odstopil in predsedstva ni sprejel.

Praden pa je odšel s predsedniškega mesta, je začel svojo zadnjo veliko in za Skalo skoraj usodno akcijo: gradnjo koč na Voglu.

e) Koča na Voglu.

Gradnja tega doma pomeni za Skalo posebno obdobje. V filmsko-književniško dobo spada samo predzgodovina koč. Ta je potekala takole:

7. februarja 1929: pogovor o zemljišču na Voglu.

21. februarja 1929: gospodarski odsek iz Bohinja Skali ponuja v najem svet za kočo za Storeškimi vrhom.

28. februarja 1929: osnutek pogodbe za Vogel.

4. aprila 1929: Kajzelj prosi, naj za Herberta Drogenika preskrbijo podatke o ceni lesa za kočo in o mezdah delavcev, da bo mogel sestaviti proračun.

11. aprila 1929: Pogodba o najemu zemljišča za kočo na Voglu 31. maja in

12. junija 1929: Pristaši alpinistične smeri ugovarjajo zoper kočo na Voglu; naj bo ta rajši Za akom v Martuljku! Ravnik odgovarja: Pozimi se Za ak sploh ne more priti. Koča v Martuljku nam ne bi dala nobene koristi.

19. septembra 1929: Pogodba za Vogel dokončna.

24. aprila 1930: Na občnem zboru: kočna na Voglu bo dograjena že leta 1931! zemljišče smo dobili v najem za deset let.

Osnovan je bil odsek za gradnjo koč. Sestavljali so ga: Janko Skerlep, Emil Podkrajšek, Bojan Stupica, Janez Dogan, Ivan Bizjak.

Dr. Tuma je predlagal: v zvezi s kočno na Voglu je treba nagovoriti SPD, naj bosta pozimi oskrbovani Staničeva kočna in Koča Za jezeri.

13. maja 1930: seja gradbenega odseka. Ali naj bo kočna le za skalaše?

11. septembra 1930: ogledovanje prostora za kočno.

26. aprila 1931: gradbeni odbor in odborniki si ogledujejo prostor za kočno. Z gradnjo se bo pričelo po občnem zboru.

12. maja 1931: občni zbor. Obravnava o kočni. Kako so se že takrat zavedali, da načrt za kočno ne sme preseči realnih možnosti, dokazuje nsalednji odstavek: »Da se ne gradi večja kočna, ki bi bila namenjena tudi javnemu obisku, zagovarja dejstvo, ker leži ta točka v precej nepoznanem in težkem terenu in je zelo

oddaljena od železniške postaje. Drugi važni vzrok leži tudi v tem, da se *investirani denar za gradnjo koč ne bi amortiziral*; to dokazujejo obračuni vzporedno ležečih koč Slovenskega planinskega društva, tako Malnerjeve in Orožnove koč na Črni prsti ter Koče na Rakitovcu. Ako pa se bo obisk turistov na omenjenem terenu povečal, bi se koč lahko še povečala in odprla javnemu posetu.«

Sklenjeno je torej bilo, da bo zgrajena majhna koč in sicer le za člane ter goste, ki jih pripeljejo ti s seboj.

Gradbeni odsek ni hotel začeti z delom, čeprav ga je odbor priganjal 19. oktobra, 27. novembra 1931, 14. januarja 1932.

Med tem časom je klub dobil dve realnejši ponudbi:

28. septembra 1931 za koč na Veliki planini. Vzel jo je v zakup za 200 din za vso zimo. Te izredno ugodne pogodbe niso obnovili.

24. februarja 1932 je Torkar z Gorjuš ponudil zemljo za koč. V bližini Pokljuke! Ponudbo so odklonili.

Janko Ravnik se je že preveč vživel v misel o koči na Voglu.

27. aprila 1932, na občnem zboru, je bilo za koč danih 5000 din.

Kmalu nato je Ravnikova potrpežljivost z gradbenim odborom minila. Sklenil je, da prevzame vodstvo gradnje sam. Na seji 6. julija 1932 se je že govorilo o raznih podrobnostih glede Vogla, za 19. julij 1932 pa je bila sklicana izredna seja z edino točko dnevnega reda: gradnja koč na Voglu.

Ta seja tvori časovno mejo med filmsko in gradbeno dobo. S tem so prenehala leta, ko je Skala ustvarjala kulturne in materialne vrednote. Sedaj se je pričel čas, da velik del svojih materialnih sredstev potroši. In zgodilo se je podobno, kot je bilo svojčas zapisano: Prišlo je sedem tolstih krav, za njimi sedem suhih. Te suhe so požrle sedem tolstih.

No, niso jih požrle v celoti. Okostje in najvažnejši organi so ostali. Toda vse tisto, kar je tolstim kravam dalo lepo, polno obliko, to je šlo.

V. DOBA SKALAŠKEGA DOMA NA VOGLU

(19. VII. 1932 do 25. IX. 1935)

A. SKALAŠKI DOM NA VOGLU

Kapitalistična družbena ureditev ni v vsem času svojega obstoja doživljala tako hude krize kakor v letih 1929—1939. To ni bila samo konjunkturna kriza v okviru kapitalizma, temveč je to bila strukturna kriza vsega družbenega reda. Njeni znaki so bili: pomanjkanje denarja, kopičenje blaga v skladiščih in strahotno število nezaposlenih ljudi. Kriza je bila posebno huda v letih 1931, 1932 in 1933, toda v Jugoslaviji se stanje tudi še v naslednjih treh letih ni izboljšalo. Nezaposlenih ljudi je bilo na stotisoče. Kmetje so bili tako zadolženi, da ponekod v vsej vasi ni bilo človeka brez dolga. Da bi rešila kmete pred proletarizacijo in s tem sebe pred nevarnostjo od revolucionarno razpoloženih množic, je režim izdal 19. IV. 1932 zakon o zaščiti kmetov. Po tem zakonu je bilo nemogoče, prisilno izterjati od kmeta terjatve, nastale pred določenim datumom. To je vzelo kmetom še zadnjo možnost za nabavo kredita. Cene kmetijskim pridelkom so padle na 1 dinar in še manj za 1 kg pšenice, na 0.50 din za 1 kg žive vage pri živini; kmet je delal za 6 din na dan ob lastni hrani itd. Splošni moratorij je onemogočil izplačilo vlog iz banke, skoraj onemogočil nabavo kreditov tudi za nekmete.

Bilo je jasno, da bodo te razmere privedle do nečesa, kar bo spremenilo ne le gospodarske razmere, temveč tudi lastninska razmerja kot temelj za družbeno ureditev.

Spremembe so tudi nastale, toda ne neposredno iz krize, temveč posredno v zvezi z drugo svetovno vojno; ta pa je tudi vsaj delno bila posledica svetovne krize v tridesetih letih tega stoletja.

V času, ko še nihče ni videl izhoda iz krize, se je Skala lotila gradnje koč na Voglu.

Prvo vprašanje, ki se vsiljuje vsakemu treznemu človeku, je, ali je klub za tako početje imel materialno možnost.

Odgovor je jasen: Ni je imel. Prvi proračun, sprejet na odločilni izredni seji 19. julija 1932, je sicer računal z izdatki le 100 000 din in okrog 80 000 din je klub takrat imel, tako da bi ostalih 20 000 din sčasoma že nekako pokrili. Toda ta proračun je bil nerealen in to bi bil moral takrat vsakdo videti. Odbor pa je napravil največjo napako, ki jo je mogel: Lagal je sam sebi, lagal pa tudi svojim potomcem. Proračun so pozneje spreminjali in 1. junija 1933 je že zmanjkalo denarja. V avgustu 1933 so izplačila, vštevši dolg obrtnikom, znašala 85 000 din. Kaj je preostalo drugega, kot najeti posojilo? Prosil so ga na raznih krajih, dobili so ga med drugim od SPD v oktobru 1933 15 000 din proti obrestim Mestne hranilnice na menico z dvema podpisoma.

Podpore so bile malenkostne: Trboveljska premogokopna družba je nekajkrat dala brezplačno cement. Drugače pa le posojila. Dr. Tuma in dr. Tominec sta posodila večje vsote, kdo še, ni znano. Le iz poznejših knjigovodskih poročil vemo, da je znašal ves dolg 140 000 dinarjev. Naj pri tem spomnimo na ugotovitev, da so skalaški funkcionarji bili seznanjeni s pasivnostjo Orožnove in Malnarjeve koč, vedeli so torej, da čudežev ni mogoče pričakovati.

Teh 140 000 din dolga je potem Skala odplačevala do zadnjih dni pred vojno. Alpinistična doba Skale je zmogla tudi to, da izplača preostanek. Toda koliko akcij je pred tem moralo izostati zaradi dolga, koliko dodatkov našemu alpinizmu ni moglo iziti, kakšne okove so nosili na rokah dr. Kajzelj, Vilhar in dr. ing. Žumer kot predsedniki v času, ko še dolg ni bil plačan, o tem se molči. Pa to je le prvo vprašanje; drugo, načelno še važnejše vprašanje, je tole:

Vsi vemo, da se iz prenočnin ter iz zaslužka pri hrani še nobena kočica ni zredila. Kaj je tisto, kar daje kočam zaslužek? Pijača! Če je hotela Skala poslovati po načelih gospodarskega računa, se je morala posloviti od svojih prvotnih načel, ki so prepovedovala alkohol v gorah, ter se pretvoriti v gostinca, v natakara, ki se veseli pijancev v svojem gostišču, ker to so tisti, ki prinašajo denar.

Estetsko in idejno odlična rešitev bi bila, če bi bila Skala zgradila na Voglu zavetišče za svoje člane. Za 80 000 din bi se to dalo krasno napraviti. Člani naj bi lepo nosili na Vogel deske in pločevino, zato bi imeli dosmrtno prosto prenočišče, drugi, ki ne bi nosil, pa naj bi plačeval malenkostno prenočnino, kuhal pa naj bi si vsakdo sam.

To bi bila alpinistično-moralno prava rešitev. Lepota Vogla in tega zavetišča pa bi slovela brez gostinskega prizvoka. Sčasoma bi se po potrebi in po možnostih to zavetišče lahko razširilo.

Tretje vprašanje:

ali je zadosti koč samo sezidati? Nikakor ne! Čim večja je in čim bolj je obiskovana, toliko več je vzdrževalnih del, popravil in drobnih skrbi. Vodstvo kluba ne more teh skrbi odriniti od sebe. Čim manjši je klub, čim manj ima

članov, ki so aktivni, toliko bolj se zbirajo ta bremena na ramenih majhnega števila ljudi. In dalje: čim bolj se zbirajo ta bremena, toliko manj je ljudi, ki jih veseli sodelovanje, saj so pristopili navsezadnje zaradi alpinizma, ne pa zaradi tega, da poslušajo na sejah poročila kakor: žleb na Voglu pušča, stranišče na Voglu je zamašeno, žimnice na Voglu je treba prenoviti, radio na Voglu ne dela, z Vogla ni vremenskih poročil itd.

Koča na Voglu je bila krasna stvar. Ta čudoviti pogled na Triglav, na Bohinjsko jezero! Ta čudovita smuška okolica! Itd., zares čudovito.

Samo: lepote, dejanja in početja morajo biti vsklajena z danimi možnostmi. Te skladnosti med pridobitvijo in žrtvami za Vogel pa ni bilo.

To je bistvo gradnje lepe koče na Voglu. Manj važne podrobnosti so med drugimi tele:

4. avgusta 1932 so sklenili, da vzdajajo v temelj skalaški znak in spomenico. 18. avgusta 1932 sta Ravnik in Drogenik določila prostor za kočo na Rjavi skali. Koča je bila dograjena leta 1934, slovesno odprta 19. avgusta 1934.

Na občnem zboru 25. aprila 1933 je ing. Drogenik predlagal, naj bi se koča imenovala po profesorju Janku Ravniku. Ni bilo sprejeto. Nekateri so šli v svoji »alpinistični« prenapetosti celo tako daleč, da so predlagali, naj se koča imenuje po dr. Klementu Jugu (kot da je ta bil kak vnet prijatelj koč ali gostinstva). K sreči je bil ta predlog zelo odločno zavrnjen. 12. oktobra 1933 je bilo določeno dokončno ime: Skalaški dom na Voglu.

B. ALPINISTIKA

Že pri opisu prejšnjih dob smo nakazali, da nam v okviru te splošne zgodovine kluba ne gre za to, da podajamo podrobno poročilo o alpinističnih dosežkih skalašev. Zato se v naštevanje ne bomo spuščali niti tokrat; to toliko manj, ker ob času, ko to zgodovino pišemo, nimamo na razpolago izčrpnega in zanesljivega pregleda o tem, kaj se je v tistem času preplezalo. Toda že na podlagi samih poročil z občnih zborov vemo, da so skalaške alpinistične storitve bile v tej dobi, to je, od 1932 do 1935, velike. V Rogljici, Mojstrovki, Rzeniku, Skuti celo v Durmitoru so opravili skalaši zelo pomembna dejanja; pa tudi drugod. Večalo se je število zimskih vzponov. V kakem sorazmerju je pa bilo število skalaških vzponov z vzponi alpinistov izven Skale, danes ne moremo stoodstotno zanesljivo ugotoviti.

Pregled, sestavljen po podatkih, vzetih iz Planinskega Vestnika ter iz knjige »V naših stenah«, nam pokaže naslednje:

Število prvenstvenih vzponov od leta 1932 dalje stalno pada. Zlasti pada pri tem delež ljubljanskih skalašev, pač pa raste delež jeseniških. Leta 1933 so ljubljanski skalaši opravili skoraj polovico vseh vzponov, leta 1937 le eno dvanajstino; Jeseničani so leta 1932 izvršili eno četrtno vseh prvenstvenih vzponov, leta 1937 pa polovico, to je toliko, kolikor vsi ostali slovenski alpinisti skupaj.

Podrobnosti so razvidne iz tele tabele:

Leto	1932	1933	1934	1935	1936	1937
Ljubljanski skalaši	9	12	3	2	3	1
Jeseniški skalaši	10	8	10	7	7	6
Ostali alpinisti	21	6	5	5	2	5
Vsega prvenstvenih vzponov	40	26	18	14	12	12

K tej tabeli imamo naslednje pripombe:

a) Poudarjamo, da naštevanje ni izčrpno, ker ob sestavljanju nismo imeli na razpolago izčrpnih podatkov; kljub temu pa se splošna slika ne bo menjala niti po morebitni dopolnitvi, in ta je: število prvenstvenih vzponov pada, vzrok: prvič, problemi so po večini bili rešeni; drugič: naraščaja ni bilo dovolj, tretjič: pomanjkanje denarja; zaradi tega zadnjega vzroka je padanje števila najmanjše pri Jeseničanih, ker ti so imeli za potne stroške najmanj izdatkov.

b) V tabeli so upoštevani samo vzponi jugoslovanskih alpinistov v mejah Jugoslavije.

c) Čas presega meje »gradbene dobe«, to pa zato, ker je za daljše razdobje lažje prikazati razvojno smer.

č) Kot eno točko smo šteli vzpon enega človeka. Na primer: vzpon sta napravila skupaj jeseniški skalaš in neskalaš, to je 1 točka za Jesenice, 1 za neskalaše.

d) V številu zgoraj prikazanih vzponov je veliko zimskih. Glede teh pa je udeležba Jeseničanov celo očitna. Ne da bi hoteli izrekati sodbe o tem, kdo so bili pionirji zimske alpinistike v slovenskih stenah, oziroma, kot se tudi reče, zimskega plezalstva v Sloveniji, naštevamo iz PV in knjige »V naših stenah« po abecednem vrstnem redu imena: Jože Čop, Matevž Freljih (tudi Fröhlich pisano), Pavel Kemperle, Drago Korenini, Marjan Lipovšek, Pavel Luckman, Andrej More, Lev Pipan, dr. Miha Potočnik, Tomaž Ravhekar, Slavko Smolej, Uroš Zupančič. V to skupino spadata pa gotovo tudi Tone Dovjak in Janez Brojan.

Iz dejstva, da so razen enega, ki je bil skalaš samo kratek čas, vsi ostali pa trajno bili člani Skale, se vidi, da je zimska alpinistika v slovenskih stenah po svojem začetku prav tako skalaška kakor poletna.

Zelo pa je v tej dobi napredovalo alpinistično vzgojno delo: bila je osnovana alpinistična šola. Pa tudi idejni vpliv alpinizma se je močno okreplil in pojmovanje alpinizma se je začelo poglobljati. O tem bomo natančneje govorili v poglavjih o organizacijskem razvoju kluba.

(Nadaljevanje v prihodnji številki)

PRISPEVKI ZA ZLATOROG

Članarina za čas od 1. 7. do 30. 9. 1961	din	61 230.—
Vpisnina za čas od 1. 7. do 30. 9. 1961	din	32 220.—
Dr. Ivo Valič, Ljubljana, Kidričeva 2	din	600.—
PD Ruše — bloki	din	1 000.—
	S k u p a j	din 95 050.—

SKLAD DOMA ZA ZLATOROG

Stanje sklada dne 30. 6. 1961	din	8 673 045.—
Zbrano do 30. 9. 1961	din	95 050.—
Stanje sklada dne 30. 9. 1961	din	8 768 095.—

Jože Tomc

Neposredno pred praznovanjem štiridesetletnega jubileja TK Skala, ko smo se veselo pripravljali stari skalaši, da se po tolikih letih zopet snidemo na slavnosti, smo zvedeli žalostno novico, da nas je nepričakovano zapustil planinski tovariš sodnik Jože Tomc. Še dan pred svojo smrtjo je poln radostnega pričakovanja snidenja s planinskimi tovariši v Vratih delal načrte, kako bi za uvod v svoj letošnji letni dopust obiskal tudi nekaj sošolcev.

Pokojni Jože Tomc je bil navdušen alpinist in ljubitelj neuhojenih potov. Naše planine je ljubil nad vse. Rojen v vznožju Kamniških planin se je že v mladosti navezal na gore in jim ostal zvest do konca. Že kot sedmošolec se je pridružil pionirjem organiziranega alpinizma in sodeloval pri ustanovitvi Turistovskega kluba Skala.

Pokojnik se je rodil 1. 1903 v Vrhpolju pri Kamniku. Kot sin revnih delavskih staršev je moral okusiti že v rani mladosti težave in grenkobe malega človeka. Nadarjenemu in ukaželjnemu otroku je s težavo uspelo, da je odšel študirat v Ljubljano, kjer je končal humanistično gimnazijo in diplomiral na pravni fakulteti ljubljanske univerze. Kot reven dijak si je že v gimnazijskih letih moral služiti svoj kruh, v še večji meri pa velja to za čas njegovega visokošolskega študija.

Po opravljenem študiju je pokojnik služboval 22 let kot sodnik v raznih krajih Slovenije, največ v Ljubljani, Kranjski gori in Kamniku. Od leta 1949 pa je služboval v elektrogospodarstvu Slovenije kot šef pravne službe. Bil je razgledan pravnik z bogatimi izkušnjami. Karakteristična poteza njegovega značaja je bila izredna delavnost združena z globoko zavestjo odgovornosti. Pri vsej zaposlenosti pa je še vedno našel čas za vsakogar, ki se je nanj obrnil po nasvet ali pravno pomoč. Vsakomur je pomagal iskreno in nesebično.

Jože Tomc je bil vedno napredno usmerjen. Kot delavski sin se je že kot študent udejstvoval v naprednih organizacijah, saj je bil nekaj let tudi glavni tajnik delavske in telovadne zveze »Svoboda« in njen telovadni načelnik. Med vojno je bil aktiven član OF, po vojni pa marljiv delavec v okviru sindikalne organizacije.

Njegova življenjska pot ni bila lahka. Zato se je zatekal v planinski svet, kjer si je nabiral svežih moči za težki boj z življenjem. Zavedal se je, da je alpinizem sredstvo, ki uči vrednotiti življenje.

Ing. R. P.



PLANINSKO ZAVETIŠČE LOVRENC V ZASAVJU (711 m)

Planinsko društvo Radeče pri Zid. mostu je v majhni kmečki hiši, 5 minut pod vrhom Lovrenca v Zasavju, uredilo skromno zavetišče, ki nudi mimoidočemu planincu alkoholne in brezalkoholne pijače ter skromno jedajo. Zavetišče, ki se nahaja nekako sredi zasavske planinske

poti (zasavske transverzale) med Lisco in Velikim Kozjem, ima vpisno knjigo, žig vrha Lovrenca in žig »zasavske poti«. Prenosič nima, posluje pa skozi vse leto. Na Lovrencu so tudi krasni smučki tereni.

Dostopi: iz železniške postaje Loka pri Zidanem mostu 2 uri, iz Lisce 1 uro in iz Velikega Kozja 1 uro. Markirana je pot Iz Velikega Kozja preko Lovrenca na

Lisco (2 uri) po Zasavski planinski poti. Lovrenc pa je dostopen tudi iz Zidanega mosta preko Velikega Kozja (3 ure) in iz Rimskih Toplic (3 ure).

Zavetišče posluje pravzaprav že od leta 1958, vendar pa je do nedavna služilo v glavnem le članom PD Radeče. Šele potem, ko je tod mimo stekla Zasavska planinka pot, je postojanka pridobila na svoji pomembnosti tudi za širši krog planincev.

PLANINSKO GOSTIŠČE MURKA NA BLEDU (501 m). PD Bled si je z nakupom primerne objekta, kamor je preneslo svoje gostinsko poslovanje, ki ga je doslej izvrševalo v prostorih Planinc na Bledu, nedvomno ustvarilo dobro gospodarsko bazo. Nove prostore prehodnega gostišča Murka na Bledu, kakor se sedaj imenuje to gostišče, sicer še preurejajo in bodo ta dela društvo stala še veliko sredstev in truda, vendar pa so že dne 15. 7. 1961 zvečer izročili svojemu namenu vrt, ki je res moderno in sodobno urejen. Društvo je z gradnjo tega vrta poleg koristi, ki jo bo samo imelo, nedvomno tudi mnogo pripomoglo k ureditvi tega dela Bleda.

OTVORITEV DEPANDANSE ANDREJEVEGA DOMA NA SLEMENU (1096 m). Dne 16. 7. 1961 dopoldne je PD Šoštanj slovesno odprlo depandanso, ki so jo zgradili ob Andrejevem domu na Slemenu. S tem je dom pridobil novih pet sob z 12 posteljami in sedaj razpolaga v celoti s 47 posteljami v sobah in s 40 ležišči na skupnem ležišču.

Depandansa je zidana in ima lesen hodnik. Potrebna finančna sredstva za gradnjo depandanse je društvo črpalo iz posojila, ki ga je prejelo pri PZS, vestransko pomoč pri gradnji pa so mu nudili tudi šoštanjski delovni kolektivi. Članstvo samo pa je opravilo pri gradnji okrog 2000 prostovoljnih delovnih ur.

OTVORITEV OBNOVLJENEGA FRISCHAUFVEGA DOMA NA OKREŠLJU

V nedeljo 24. septembra 1961 je PD Celje pričakalo težko pričakovani dan, ko je lahko odprlo novi Frischaufov dom. Novi? Res je tak, da starega v njem skoraj ne spoznamo več. Dom je pridobil eno večjo, lepo opremljeno, opaženo jedilnico, novo, svetlo, veliko kuhinjo, novo shrambo, dva balkona in verando, moderne sanitarije in 40 novih ležišč, tako da ima zdaj 120 ležišč. Tudi klet je preurejena, na dvorišču pa je v breg vgrajena nova drvarnica.

Delo za obnovo Frischaufovega doma se je pričelo l. 1959 in se nadaljevalo l. 1960, vendar ne z zaželenim tempom in poletom. Podjetje v Šmartnem ob Paki, ki je delo prevzelo, pa je letos pokazalo, kaj se da z dobro organizacijo v kratkem solidno izvršiti. V l. 1959 in 1960 je delo trajalo dva meseca, l. 1961 pa tri. L. 1960 je Gozdna uprava Nazarje montirala tovorno žičnico, ki je prihranila probleme pri prenosu ca. 70 000 kg gradbenega materiala in opreme. Žičnica je obratovala tudi l. 1961. Dela na stavbi je vodil tesarski mojster Žagar iz Mozirja, zastopnik investitorja je bil tov. Durjava iz Celja, gradbeni odbor so tvorili gospodar Doma tov. Bučer, tov. Jurhar in tov. Flis, projektant pa je bil ing. Janko Hartman. Vsa dela, ki so spremenila Dom od vrha stavbe do temeljev, so potekala tako, da je bilo obratovanje Doma vso sezono omogočeno. Seveda to ni bila samo zasluga graditeljev, ampak gre hvala tudi izredno prizadevni mladi oskrbnici Eli in izkušeni planinski kuharici Francki, ki se nemogočih delovnih pogojev nista ustrašili, ampak sta vztrajali in sprejeli ter postregli na gradbišču na tisoče obiskovalcev Okrešlja. In marsikatero nedeljo jih je bilo po pet sto in več.



Frischaufov dom na Okrešlju ima svoje temelje že globoko vdrte v zgodovino našega planinstva. L. 1878 je Frischauf tu postavil majhno zavetišče, ki ga je l. 1907 odnesel plaz. L. 1908 je Savinjska podružnica SPD postavila Frischaufov dom, l. 1932 ga je skromno prenovila in tak je dočakal vojno. Po vojni je bil opremljen šele l. 1951, ker je bil do takrat dostop nemogoč zaradi obmejnih predpisov. Naraščajoči obisk je terjal adaptacijo. Sredstva zanjo je PD Celje krilo z manjšim posojilom pri PZS (2 milijona din), z najetjem posojila pri KB Celje (5 milijonov din), z dotacijo OLO Celje (1,6 milijona din), z lastnimi sredstvi (1 milijon din), ostalo (ca. 6 milijonov din) pa je kril Odbor za turistično izgradnjo Gornje Savinjske doline. Popravljen je bil tudi vodovod, v Domu pa je vgrajena električna instalacija, ker bo na Okrešlju verjetno kmalu zasvetila elektrika.

K otvoritvi se je 24. septembra ob 11. uri zbralo kakih sto planincev. Navzoče je pozdravil tajnik PD Celje tov. Greblaher, nato sta mladince Zupane in Žnidaršičeva deklamirala dve pesmi (Roj, Bor; Mevlja, Planinska diskusija), otvoritveni govor pa je imel predsednik PD Celje prof. Tine Orel. Otvoritve se je udeležil tudi tov. Riko Jerman, drž. sekretar za urbanizem in stan. izgradnjo, član Izvršnega sveta LRS.

Bil je prelep jesenski dan, dvakrat lep za celjske planince, ki so štirinajst let po vojni o adaptaciji Frischaufovega doma sanjali in govorili, zdaj pa so se sanje uresničile. Prav je, da se je izgradnja začela prav na začetku Gornje Savinjske doline, saj je tu prirodne lepote največ na kupu. Okrešelj je in ostane po besedi pok. slavista dr. Ivana Prijatelja najlepša krnica naših Alp.

Z otvoritvijo novega Frischaufovega doma je PD Celje proslavilo 20-letnico vstaje.

PLANINSKA ZAVETIŠČA PD ZA SELŠKO DOLINO V ŽELEZNIKIH

Mnogim planincem prav gotovo ni znano, da PD za Selško dolino v Železnikih poleg svoje planinske kočice na Ratitovcu (1666 m) oskrbuje še vrsto gostišč na svojem področju, ki so vse priljubljene izletniške točke. Razen zavetišč na Prtovcu, ki ga društvo oskrbuje že več let in služi kot prehodna planinska postojanka za Ratitovec, je vsa ostala pričelo oskrbovati julija 1960. Pobuda za otvoritev teh zavetišč je izšla s strani domačega prebivalstva zaradi krajevnih

potreb. Vsa zavetišča so oskrbovana vse leto, nimajo pa stalnih prenočišč. Te so:

1. Planinsko zavetišče FARJI POTOK. Stoji v znanem partizanskem kraju, kjer je bila ustanovljena Prešernova brigada, ob idiličnem potoku pod okriljem samega Blegoša v nadmorski višini 780 m. Dostop je od Davškega mostu 1 km pred Zalim logom po kamionski cesti do Tajnetove žage, od koder je še 45 minut hoje. Od Farjega potoka do Blegoša je še 1.30 ure, prav toliko pa tudi do Črnega vrha. Postojanka ima lastno vodo, elektriko in radio. Planinci lahko dobe alkoholne in brezalkoholne pijače ter mrzla jedila. Zadnja avtobusna postaja je Davški most pred Zalim logom.

2. Planinsko zavetišče PRTOVČ. To je izrazita gorska vasica pod Ratitovcem, oddaljena od Češnjice v Selški dolini 6 km po kamionski cesti v nadmorski višini 1010 m. Leži tik ob markirani poti na Ratitovec, do koder je 1.30 ure hoje. Prtovč je znana partizanska vasica, preko katere so hodile partizanske edinice iz Primorske na Gorenjsko. Tu so bile tudi bolnišnice. Postojanka ima vodovod, elektriko in radio. Zadnja avtobusna postaja je Češnjica.

3. in 4. Planinski zavetišči v Dražgošah. Tu sta dve planinski zavetišči, in sicer na Pečeh in Pri cerkvi. Oba zaselka sta oddaljena drug od drugega 15 minut hoje. Na Pečeh, kjer je središče Dražgoš, je zavetišče pri BERTU. Planinci lahko dobe tu vse pijače in hladna jedila.

Zavetišče v drugi vasi Pri cerkvi se imenuje pri URBANU. Tudi tu je ista postrežba kot pri Bertu.

Dražgoše so znane po zmagoviti bitki Cankarjevega bataljona januarja 1942. Takrat je bila vsa vas do tal požgana in porušena.

Izleti: Bičkova skala 30 minut, Kališnik 1.20 ure in Mošenjska planina 2.30 ure.

Iz Češnjice drži do Dražgoš 6 km dolga kamionska cesta, dostop pa je možen tudi iz Bohinja preko Rovtaric in Rudna. V vasi je telefon, in sicer pri KZ. Obe postojanki sta elektrificirani, imata vodo in radio. Zadnja avtobusna postaja je na Češnjici. Nadmorska višina obeh postojank je 853 m.

5. Planinsko zavetišče MOHOR. Leži v nadmorski višini ca. 900 m, ima prekrasen izgled in možnost izletov k Joštu nad Kranjem (2 uri hoje) in v bližnjo okolico. Ima tudi primerna smučišča. Dostop je od avtobusne postaje v Selcih preko Topolj in Zabrekev (2.30 ure). Zavetišče, ki ima vodo, radio in

elektriko in ki lahko postreže z vsemi pijačami in hladnimi jedli, je pri Čemažarju na Bizovnicah.

L. R.

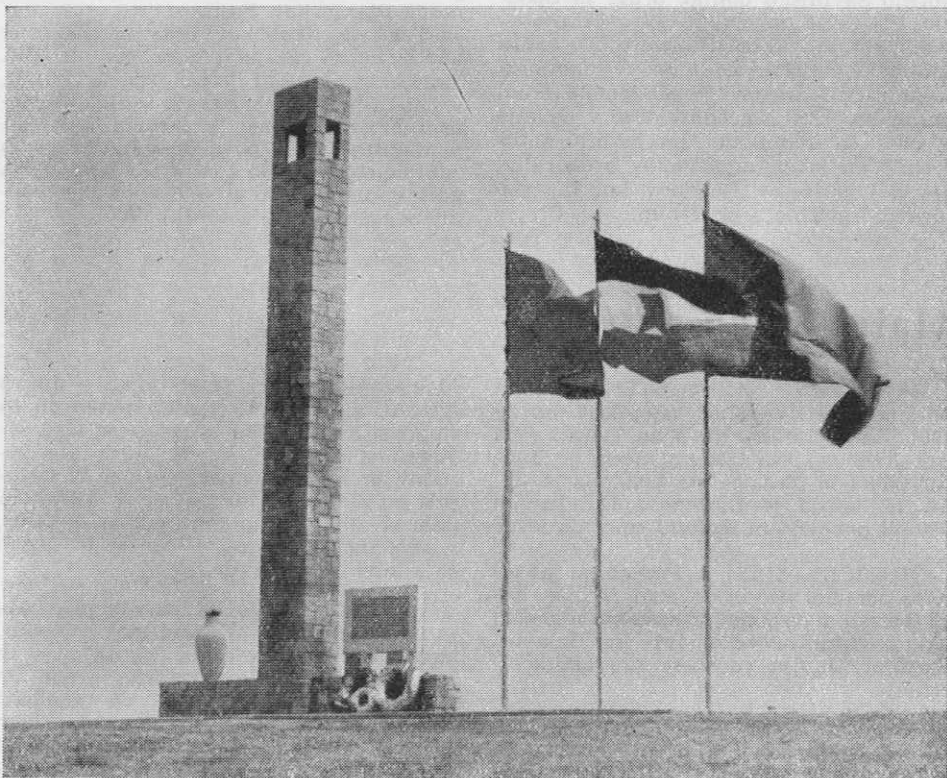
USTANOVITEV PD ŽELEZNIČAR MARIBOR. Društvo je bilo ustanovljeno dne 27. 6. 1961 in ima svoje poslovne prostore v Mariboru, Valvazorjeva 19. Šteje že sedaj 120 članov, pričakuje pa, da bo v doglednem času zajelo v svoje vrste še številne železničarje, predvsem pa mladino. Delovno področje društva bo mariborski železniški voz. Za društveno predsednico je občni zbor izvolil tov. Vido Heric.

PLANINSKO DRUŠTVO MARIBOR je odkrilo 10. septembra na Jezerskem vrhu (1535 m) pri Ribniški koči spomenik pohorskim partizanom. Spomenik je grajen v obliki kvadrastega obeliska in ima višino 12 metrov. Grajen je iz pohorskega granita, na levi strani ga krasi 1,20 m visoka granitna vaza, na drugi strani pa je granitna plošča s posvetilom. Posve-

tilo je spesnil Branko Rudolf in se glasi takole:

**KDO NAJ BI UNIČIL POGUM VSEH SRC,
ZA SVOBODO GOREČIH.
BAKLO JE UTRNILA NOČ,
ISKRA JE VNELA POŽAR,
DUH VAŠ OSTAL JE V LJUDEH,
SE V SRCIH SPET ZBUJA,
V RITMU VRETEN IN KLADIV,
V SILNEM SUMENJU GOZDOV.**

Proslava je imela svečano obeležje, saj je z njo proslavilo PDM tudi 20-letnico ljudske vstaje. Proslave so se udeležili številni gostje tudi od drugod, med drugimi člana IS LRS Tone Bole in Vladko Majhen, člana CK ZKJ Boris Zihel, dr. Miha Potočnik, generalpodpolkovnik Stane Potočar, Ančka Kuhar in drugi. Slovesen govor je imel predsednik ing. Degen. Četa mariborskega garnizona pa je s častno salvo počastila spomin pohorskih junakov. Ponosno so plapolale zastave: delavska, državna in planinska.



Spomenik na Jezerskem vrhu

POSVET PLANINSKIH DRUŠTEV NA KOROŠICI

30. IX. t. l. se je vršilo posvetovanje planinskih društev celjskega okraja na Korošici. Bilo je to šesto okrajno planinsko zborovanje v zadnjih treh letih in se ga je udeležilo 13 društev, manjkali sta le PD Zreče in Rimske Toplice. PZS je zastopal tov. Tomaž Banovec, posvet pa je vodil predsednik PD Celje tov. T. Orel, udeležencev je bilo 32. Na dnevnem redu je bila problematika mladinskih odsekov in propaganda. Razgovor k prvi točki je uvedla uvodna beseda tov. Pavleta Goričana, člana PD Celje, in načelnika mladinskega odseka PD Laško, k drugi pa beseda tov. Franca Cokana, načelnika propagandnega odseka PD Celje.

Po triurnem razgovoru je bilo sprejetih nekaj sklepov v smislu sklepov letošnje skupščine PZS. Vsa PD celjskega okraja naj v l. 1962 osnujejo mladinske odseke, skliče naj se koordinacijski odbor še to jesen na Raduhi. Če bo treba, bosta delala dva taka odbora, eden za Gornjo Savinjsko dolino, drugi za Spodnjo. PD Celje naj skliče sestanek propagandistov in skuša izboljšati propagandno delo, najšibkejšo točko v planinski organizaciji, kakor je ugotovila tudi skupščina PZS. Naslednji dan, v nedeljo 1. okt., so zborovalci po raznih potih krenili na svoje domove — preko Planjave, Ojstrice, v Robanov kot in tako združili koristno s prijetnim.

T. O.

ALPINISTIČNA FANTOVŠČINA NA KOROŠICI

Jesen 1961, take ne pomnimo. Ni čuda, če se je sezona v gorah podaljšala. Prva nedelja v oktobru, na Korošici pa 67 gostov, med njimi vrsta naših znanih plezalcev, ki so se pod gostoljubno streho oskrbnika Romana Kladnika zbrali, da čestitajo dvema alpinistoma, ki odhajata v zakonsko — navezo, Petru Janežiču in Francu Anžinu, ki ju bralci PV poznajo iz naše rubrike Alpinistične novice. »Niso se gostili tri dni in tri noči, se poslušali in ne naslišali,« kakor pravi Lermontov, bil pa je vendarle lep tovariški večer, pri srčno snidenje naših mladih navez, ki so zaželeli tovarišema srečno pot v novo — smer. Snidenja so se udeležili vidni ljubljanski alpinisti: dr. ing. Daro Dolar s soprogo ing. Jelko Dolar, Jože Govekar, Tone Jeglič s soprogo dr. Mirjano Jeglič, Andrej Aplenc, ing. Stane Jurca, dr. Ivo Valič. Navzoči so bili dalje znani plezalci Franc Savenc, Janez Bratina, Lojze Šteblaj, Ludvik Košir, Angelca Prepotnik, harmoniko pa sta raztegnila domačina plezalec Havdejev Jože (Prepotnikov) in nosač Planinškov Franc.

Tako je Kocbekov dom na Korošici kar slovesno zaključil letno sezono 1961. Vreme se je tisti večer začelo kujati, »zlata meglica je nočevala v sklanih nedrih hriba velikana, v jasnem jutru pa je radostno dalje po nebu odplesala,« da zaključimo poročilo z istim oboževalcem gorske prirode. Vedrumo večeru je sledil nepozabno lep jesenski dan.

T. O.

Alpinistične novice

V SEVERNO STENO STENARJA sta po smeri Krušic—Šilar vstopila 7. aprila 1961 Marko Butinar in Niko Tancar (oba AO Jesenice). Na težkem mestu je Tancar padel in plezalca sta sestopila iz stene. 14. aprila je Butinar z Dimitrovim vstopil ponovno in izplezal smer do vrha.

HUDIČEV ŽLEB v Prisojniku je bil letos pomladi precej obiskan. V maju sta ga plezali v vzponu in sestopu jeseniški navezi Dimitrov—Ramovž in Balant—Škrinjar. Junija pa Keše in Jamnik iz Kranja.

V ZAPADNEM DELU TRIGLAVSKE severne stene so ljubljanski plezalci preplezali novo smer med smerjo Juvan—Hudeček in tržaško. Po več poizkusih so 2. in 3. julija preplezali spodnji del stene

Mahkota—Fajdiga in Sazonov—Juvan (vsi AO Lj.-matica). Po 12 raztežajih so se spustili v tržaško smer in po njej sestopili iz stene. 30. in 31. julija sta Sazonov in Juvan dokončala smer in izstopila po Zlatorogovih policah. V spodnjem delu so plezalci uporabili dleto dvakrat, v zgornjem štirikrat. V smeri je ostalo 45 klinov in vsi svedrovci.

SPOMINSKO SMER pokojnemu Pavlu Peternelu iz Mojstrane sta v severni steni Triglava preplezala Niko Tancar in Marko Butinar. Smer poteka desno ob Črnem grabnu direktno na skalaški turnc. Po več poizkusih še v lanskem letu sta julija letos preplezala spodnji del smeri in po težki prečnici dosegla bavarsko smer v Črnem grabnu. V začetku avgusta pa sta vstopila po bavarski

in z dvema bivakoma preplezala smer do kraja. V smeri je ostalo 70 klinov in 9 svedrovcev.

SFINGA v severni steni Triglava je bila letos prvič preplezana. Ta veliki problem je uspelo rešiti Alešu Kunaverju in Mikcu Drašlerju (oba AO Lj.-matica). Sfinga ima močni dve povsem samostojni smeri. Prva plezalca Levstek in Šara sta leta 1956 poizkusila po desni strani raza. Dosegla sta najvišjo točko, kjer bi bilo potrebno uporabiti dleto. Zato sta sestopila iz stene. Leta 1959 je Kunaver prvič poizkusil po levi strani, vendar ni uspel. Julija letos je bil ponovno v steni. Z vrha se je spustil do najvišje dosežene točke v steni in v treh dneh večkrat uporabil dleto, vendar je še vedno ostalo okrog 80 metrov do vrha. Nekaj dni zatem sta po desni strani raza poizkusila Mahkota in Juvan. Prišla sta komaj tako visoko kot pred leti Šara in Levstek. Tu jima je skala presekala vrh in sta sestopila iz stene. V avgustu sta Kunaver in Drašler po treh dneh plezanja končno uspela. V prvem bivaku ju je neprijetno namočil dež, tako da sta naslednji dan precej mokra nadaljevala plezanje. Ves čas sta po seboj videla stopinje vsekane v snežišče v Amfiteatru. Izstopila sta po kaminu povsem na levi strani Sfinge.

V SEVERNI STENI TRAVNIKA je bila preplezana nova smer in dve varianti. 26. junija sta France Savenc in Janez Rupar (oba Akad. AO) preplezala prvenstveno vstopno varianto po grapi med smerjo Jesihove in direktno na Tschadov steber. Bivakirala sta v Jesihovi smeri in naslednji dan po njej izstopila iz stene. Konec avgusta je Juvan plezal izstopno varianto iz Tschadove smeri po zajedu na desni vrh Travnika.

3. septembra sta Jože Hudeček in Ljubo Juvan (oba AO Lj.-matica) preplezala novo smer. Poteka med Aschenbrennerjevo in smerjo Jesihove. Izstopila sta naravnost na vrh Travnika. Čas plezanja 12 ur.

ZAJEDA V TRAVNIKU je bila letos tretjič ponovljena. Plezala sta Boris Kambič (Akademski AO) in Stanko Gilič (AO Rijeka).

RZENIKOVA ZAJEDA je po mnogih letih še vedno problem prve vrste. Kar je veljalo za generacije pred zadnjo vojno in še po njej za nepreplezljivo, bo nedvomno uspešno rešeno že v bližnji prihodnosti. Kamniška naveza Škarja—

Humer je bila letos v steni in dosegla višino 200 metrov. Oba plezalca sodita, da je smer možna.

ODPRAVA AO KAMNIK v Centralne Alpe od 20. julija do 8. avgusta je bila zelo uspešna, kljub močno zasneženim stenam. Vsi člani odprave — Miha Habjan, Marko Voljč, Joži Trobevšek, Metod Humar, Pavle Šimenc, Helena Lužar in Tone Škarja so se najprej povzpeli na Mt. Blanc. 26. julija sta Humar in Škarja preplezala direktno smer (Charlet—Platonov) v severozahodni steni Aiguille Verte. Pred vzponom sta bivakirala pod steno na skalnem grebenu. Zjutraj so jima že pri vstopu nagajale dereze sistema Avčin. To ju je precej zadržalo. Raztežaj pod ključnim mestom v steni — podedenele skale — sta pričela sekati stopinje v čisti led. Skalnati podstavek je bil zaradi požleda zelo zahteven. Po 13 urah plezanja je bila 950-meterska stena pod njima. Konec pa je bilo tudi z lepim vremenom. V močnem vetru, ki je nosil pršič, sta sestopala po grebenu in v temi ob 1 zjutraj prišla skozi Whymperjev kuloar v kočou Couvercle. Naklonina stene je 58°. 31. julija je sledil vzpon na Col du Dru po južni steni. Stena je bila močno zasnežena in tura se je zavlekla. 250 metrov pod vrhom Velikega Druja so morali obrniti in sestopiti po isti smeri, ker niso tvegali bivaka brez opreme. Plezali so Trobevškova, Lužarjeva, Humar in Škarja. Isti dan so Habjan, Šimenc in Voljč plezali kuloar Couturier v severovzhodni steni Aiguille Verte. Pred turo so bivakirali v krajni počitnici pod steno. Sneg v kuloarju so pobrali plazovi in ledeni žlebovi so zahtevali precej napora zaradi sekanja stopinj. Po 15 urah plezanja so bivakirali na vrhu. Največja naklonina stene je 59°. Naslednji dan so sestopili po Whymperjevem kuloarju. 4. avgusta so se Trobevškova, Lužarjeva, Šimenc in Habjan povzpeli na A. de Blaitière po Spencerjevem kuloarju v severovzhodni steni. Sestop isti. Isti dan sta se Šimenc in Trobevškova povzpela še na A. de Grépon. Naveza Škarja—Humer pa je tega dne vstopila v severno steno Grands Charmoz po smeri Merkl-Welzenbach. V spodnjem delu stene ju je namočilo v podedenem kaminu. Vstopila sta ob 6. in ob 14. dosegla zgornji del 900-meterske stene. Tu sta se odločila za varianto Heckmair—Kröner. Ta ju je zadržala do 20. ure, čeprav je visoka le 250 metrov. Bivakirala na vrhu in naslednji dan sestopila po kuloarju Charmoz—Grépon. Največja naklonina stene 63°.

PD MEŽICA. V planinskem svetu, ki meji na Koroško, deluje planinsko društvo Mežica. Spričo strogega režima, ki vlada na meji ob poti na Peco in sam vrh, je planinska dejavnost nekoliko otežkočena. Pričakujejo, da se bo z ureditvijo maloobmejnega prometa z Avstrijo razmahnil tudi tujski promet. Izletništvo se bo vsekakor poživilo na obeh straneh in bo tako mogoč še večji obisk Doma na Peci.

Na Peci stoji lep dom, ki so ga postopoma gradili ter se je z igradnjo 7 novih sob v letu 1960 gradnja približala h koncu. Zaradi pomanjkanja finančnih sredstev v preteklem letu niso uredili skupnega ležišča, to pa imajo v načrtu za letos. V načrtu imajo tudi izgradnjo 200 m dolge smučarske žičnice na Malo Peco, v perspektivnem planu pa tudi osebno žičnico iz Mirjanc na Peco. Dom je sodobno urejen, obisk pa ni bil ravno tak, kot bi bilo zaželeno. Nekaj so vsekakor krive neurejene razmere ob meji, na drugi strani pa tudi propaganda ni posvečala temu predelu posebne pozornosti. Za povečanje planinsko-turistične dejavnosti v teh krajih je poseben odbor izbral prostor za spomenik legendarnemu junaku Pece Kralju Matjažu. Spomenik iz betona bo v naravni velikosti ponazarjal lik Kralja Matjaža v votlini ca. 8 minut od Doma na Peci v smeri proti jugu v višini 1650 m.

Delo gospodarskega odseka je potekalo tudi pri potrebnih adaptacijah, predvsem pa z urejanjem okolice z zunanjimi terasami na postojankah Pikovo in Škrubej. Sicer dober promet na postojanki Pikovo bi se lahko še dvignil, saj s svojo nadmorsko višino 982 m in lepim razgledom predstavlja lep nedeljski izlet.

Zavetišče na Grohotu pod Raduho, ki je bilo že v razpadajočem stanju in deloma vandalsko uničeno, je bilo obnovljeno z delom mladih planincev. Zavetišče na Raduhi naj bi oskrbovali vsaj v glavni turistični sezoni.

Postojanka v Heleni je zabeležila v preteklem letu velik promet. V načrtu imajo razne preureditve, da bi čimbolj ustregli obiskovalcem, posebno pa rudarjem, ki radi obišejo to postojanko.

V društvenem življenju igra važno vlogo tudi mladinski odsek. Odsek ima tri skupine in to: Mežica, Helena in Šmelc. Člani odseka so se udeležili tabora na Peci in turnega smučanja po Koroški, katerega je organiziral koordinacijski

odbor mežiške in dravske doline. Mladinski odsek PD Mežica je postavil na Šumahovem vrhu višinski znak (cepin). Poleg raznih tekmovanj in predavanj so mladi planinci organizirali več eno- do trodnevni izletov. Izleta na Grossglockner so se na pobudo KO udeležili štirje mladinci. Pot mladih je vodila tudi po planinski transverzali. To pot od Podbrda do Ankarana sta dokončala dva mladince. Člani mladinskega odseka so sodelovali tudi pri udarniškem delu na Grohotu kakor tudi pri obnavljanju markacij in poti. Potrebno je še omeniti, da so člani mladinskega odseka sodelovali tudi pri delu propagandnega odseka, in sicer pri urejanju društvenega stenčasa.

Društvo je organiziralo 5 skupnih izletov, ki pa zaradi premajhne zainteresiranosti članstva niso najbolj uspeli. S prodajo rudniškega avtobusa bo posebno prizadeto izletništvo. Društvo je sicer pripravljeno kriti del prevoznih stroškov, vendar bi bil prevoz kljub temu še tako drag, da bi mnogi morali opustiti vsako daljšo turo.

V organizacijskem pogledu se je število članstva povečalo, zaželeno pa bi bilo, da bi se čimveč šolske mladine vključilo v planinsko udejstvovanje.

PD PREVALJE. Pred poročili o delu posameznih odsekov PD na občnem zboru so navzoči z enominutnim molkom počastili spomin tragično preminulega člana PD in AO tov. Zdenka Šterna.

V planinsko društvo je vključeno 767 članov, od tega odpade na mladince in pionirje kar 352 članov. To pomeni, da tvorijo ravno mladi člani skoraj polovico vsega članstva, kar je nedvomno zaslug starih planincev, ki so znali pritegniti mladino.

Vsi naporji pri delu alpinističnega odseka so bili bogato poplačani z uspehi. Število članstva se je pomnožilo, v odsek so vključili mlade ljudi iz Mežice in Slovenjega Gradca. Število vzponov se je v primerjavi z lanskim letom povečalo, kar zgovorno dokazujejo številke 38 zimskih in 114 letnih plezalnih vzponov. Število raznih šolskih plezalnih vzponov pa presega številko 150. Člane alpinističnega odseka si lahko opazil v stenah v Kamniških, Julijskih Alpah, kot tudi v ostenu Raduhe, Pece in Uršlje gore. Mlajši člani-alpinisti na Lešah pa so se urili v bližnjih stenah. Živahno udejstvovanje

je opaziti tudi pri pripravnikih. Organizirali so v zimskem času razne zimske ture, turno smučanje in ocenjevalne vožnje alpinistov. Bilanca raznih pohodov prikazuje, da je bilo v zimskem času izvršeno 75, v letni sezoni pa 248 pohodov. Lahko rečemo, da alpinistični odsek ni bil aktiven in delaven samo na področju alpinizma, temveč da je bil tudi glavni pobudnik raznega planinskega dela in udejstvovanja. Tretjina članov odseka deluje tudi v upravnem odboru. Dejavnost alpinistov se kaže tudi v planinskih delih za postojanko na Uršlji gori. Vsi alpinisti so bili vključeni v dežurno službo v koči ter so opravili 340 prostovoljnih ur dela.

Delo mladinskega odseka je zelo bogato ter je odsek v enoletnem tekmovanju pri Mladinski komisiji PZS osvojil prvo mesto.

Oskrbovanje in poslovanje planinske postojanke na Uršlji gori sodi v pristojnost gospodarskega odseka. Zaradi lepega razgleda, lahkega dostopa in prijetne domačnosti je postojanka silno priljubljena. To potrjuje tudi obiski, ki samo po vpisni knjigi znaša 4000 obiskovalcev. Da je koča oskrbljena z vsem potrebnim, je nedvomno zasługa požrtvovalnih članov društva, ki imajo v lanskem letu registriran transport 6020 kg raznega blaga. Za postojanko so v lanskem letu nabavili inventar, izvršili majhna popravila ter popravili streho. Finančno pomoč je nudil občinski ljudski odbor. Omenjeno je bilo, da se bo v bližnji bodočnosti zgradil na Uršlji gori televizijski stolp. To bo seveda privedlo do tega, da bo v postojanki zasijala električna luč, obisk koč se bo nedvomno povečal, zato bi bilo umestno že sedaj misliti na povečavo oziroma dograditev koč.

Poleg ostalega planinskega dela je treba omeniti tudi delo markacijskega odseka. V preteklem letu so popravili pot na Uršljo goro, pregledali in obnovili druge poti v svojem okolišu ter pripravili orientacijsko tablo.

Na občnem zboru, ki so se ga poleg članov udeležili tudi predstavniki krajevnih organizacij in koordinacijskega odbora za Mežiško in dravsko dolino, je predstavnik PZS podelil zlati znak v zahvalo za dolgotrajno delovanje v društvu, kakor tudi za ustanovitev samega PD Prevalje tov. dr. Senčarju. Drug član PD, ki je prejel ta častni znak za neumorno delo na planinskem področju, je bil tov. Ernest Vauh.

Z burnim aplavzom je bil ponovno izvoljen za predsednika društva tov. Rajko Vute.

MLADINSKI ODSEK PD PREVALJE.
V letu 1960 je mladinski odsek štel 352 vpisanih članov. Zaradi lažjega delovanja in pregleda je delo odseka potekalo po skupinah, in sicer so bile v Prevaljah štiri skupine, ena na Lešah in ena na Lokovici. Skupine so vodili mladinski vodniki, ki so se na posebnih vodniških tečajih izurili za vodstvo samostojnih odsekov. Te skupine pa so bile glede na različno starostno dobo mladih planincev porazdeljene še v skupino A, ki so jo predstavljali mladinci od 14 do 18 let, v B skupini mladinci od 12 do 14 let, v C skupini od 8 do 12 let starosti, medtem ko so D skupino tvorile deklice. Na številnih sestankih, ki so bili tudi štirikrat mesečno, so posamezne skupine obravnavale stvari, ki so važne za mladega planinca: osnova prve pomoči v gorah, orientacija, oprema planinca, nevarnosti v gorah, lik mladincev, planinska flora in favna, zimska alpinistika, zgodovina planinstva v domačem kraju, delo in značaj posameznih odsekov društva, turizem na splošno, tehnika markiranja in drugo. Aktivnost v organiziranju izletov je bila na višini, saj so organizirali mesečno najmanj po dva izleta. Mlajši planinci so obiskovali bližnje vrhove in ob vodstvu starejših bili tudi na daljših turah. Večji mladinci pa so sodelovali pri markiranju poti, postavitvi višinskega znaka na Humu in udarniško pomagali pri delih na postojanki na Uršlji gori. Udeležili so se tudi štiridnevne transverzalnega pohoda preko Karavank do Storžiča, pohoda po transverzali čez Pohorje, ter dela Julijskih Alp, tradicionalnega turnega smuka po Koroški, planinske slavnosti v Vratih itd. Mlade planinke so predvsem sodelovale pri urejanju herbarija z izključno planinsko floro, skrbele so za dopisovanje za list »Planine, naše veselje« ter sodelovale pri delu mladinskega planinskega zbora.

Stenski časopis mladih planincev na Lešah pa je javnost sproti obveščal o delu planincev v tem kraju. Dnevnik te skupine prikazuje tudi veliko agilnost pri organiziranju izletov na bližnje gore, številna predavanja pa so seznanjala mlade planince o stvareh, ki so za mladega planinca izredne važnosti.

Glede na prosti čas mladih planincev so organizirali v zimskem času krajše izlete na smučeh, v času letnih počitnic pa so usmerjali izlete na bližnje in daljne vrhove. Potrebno je omeniti tudi dejstvo, da je bilo 106 mladincev vključenih v pohode po slovenski planinski transverzali.

S tem smo na kratko pregledali uspehe tega odseka, ki je v mladinskem pla-

ninskem tekmovanju, organiziranem pri Mladinski komisiji pri PZS dosegel prvo mesto. Odsek je s tem dosegel že dve prvi in eno drugo mesto v tovrstnem tekmovanju.

V soglasju z vsemi navzočimi je ponovno sprejel načelniško mesto priljubljeni tov. Ernest Vauh, ki je takoj podal delovni plan za prihodnje obdobje.

PD SREDNJA VAS V BOHINJU. Iz poročil, ki zajemajo dvoletno delovanje društva, je razvidna samo dokaj uspešna gospodarska dejavnost. Stanje finančnih sredstev je dovoljevalo le rešitev najnujnejših investicij.

Investicijska dela, izvršena v letu 1959, so vsebovala obnovitev stropnikov v Koči pod Bogatinom, kakor tudi povečanje jedilnice, popravilo strehe, zavarovanje veže s prezidanjem vetrolova in montiranje nove vodne črpalke. Vedno nove stroške pa povzroča društvu upravljanje daljnovoda od Komne do Koče pod Bogatinom. Večkrat so že zaprosili podjetje Elektro Žirovnica, ki upravlja daljnovod do Komne, da bi prevzelo tudi ta podaljšek, dolg ca. 1000 m v svojo last in režijo, vendar za zdaj še vedno brez uspeha. Glede na to je društvo samo pod njihovim strokovnim vodstvom popravilo drogeve in okrepilo vod še za eno fazo. Izvedba tega dela je bila nujna zaradi velike potrošnje električne energije, zlasti v zimskem času.

V preteklem letu še ni bil dokončno dograjen Vodnikov dom. Investicije so bile tu bolj skromne, ker so gledali v prvi vrsti na rešitev najbolj perečih problemov. Nujna je bila izpopolnitev Koče na Uskovnici. Dogradili so sobe nad kuhinjo, malo jedilnico, drvarnico in nabavili nekaj inventarja. S preureditvenimi deli so v podstrešju uredili 6 ličnih sobic. V načrtu je še zgraditev večje jedilnice ter napeljava elektrike in vodozavoda. To ne bo težko, saj je planina oskrbljena s tekočo vodo, električni daljnovod pa gre čez planino. Vse bolj postaja namreč očitno, da bo Uskovnica s svojo lego sredi gozdov in gora postala priljubljeno središče.

Pripomniti moramo, da je društvo že v začetku leta 1960 na željo občine vrnilo gostišče pri Savici prejšnjemu lastniku. Gostišče pa tudi ni bilo tako pomembno za planinsko dejavnost, saj je imelo predvsem gostinski značaj.

Nepregledno finančno poslovanje je v veliki meri oviralo pravilno delovanje društva. Preveliko trošenje investicijskih sredstev v preteklih letih nalaga društvu obveznosti, ki jih mora najprej rešiti in šele potem prevzeti nova dela.

Na občnem zboru so sprejeli plan dela za poživitev planinske dejavnosti z organizacijo izletov, predavanj, kakor tudi za boljše delo posameznih odsekov.

PD LJUBLJANA-MATICA. Pregled poslovne dobe PD Ljubljana-Matica je pokazal izredno razgibano dejavnost, saj je upravljanje društva z 8770 člani in oskrbovanje 6 planinskih postojank s 35 uslužbenci zahtevalo od vseh veliko truda in idealizma. Pripomniti je treba, da je s porastom članstva na število 8770 planinska organizacija res ena najmočnejših organizacij na območju Ljubljane. Strukturni pregled članstva je pokazal, da je od celotnega števila članstva po spolu 3415 žena in 5355 moških, od teh pa po starosti 5376 odraslih, t. j. starih nad 25 let, 2485 mladincev in mladink ter 909 pionirjev. Po socialnem poreklu je 1466 delavcev, 3991 nameščencev, 2747 dijakov in študentov, 31 kmetov, 535 pa ostalih svobodnih poklicev. Že po teh skopih podatkih je razvidno, da od celotnega članstva odpade na mladino skoraj 38 %.

Čeprav so minila že tri leta, kar obstaja mladinski odsek, se je pokazalo, da ta še nima prave organizacijske oblike ter je premalo povezan s samimi člani. Ustanovljeni so bili planinski aktivni pošolajci, ki pa niso zaživeli v taki meri, kot je bilo zaželeno. Vendar pa je bil odsek kljub svojemu pičlemu številu dosti agilni, a vsekakor premalo, saj je bilo v odseku le 1 % vseh v kartoteki evidentiranih mladincev. V preteklem letu so organizirali 15 izletov, večinoma v bližnjo okolico, nekaj pa tudi v višje predele gora. Mladi planinci so stalno pomagali pri delu raznih sekcij, pri predavanjih, propagandi kakor tudi pri delu markacijskega odseka, ki bi brez njihove pomoči le težko zmogel svoje delo.

Na občnem zboru so navzoči člani večkrat poudarili pomoč, ki jo potrebuje odsek za poživitev svoje dejavnosti.

Podobno kot mladinski pa tudi alpinistični odsek zahteva posebno pozornost in skrb društva. Dotoka mladih skoraj ni bilo, saj jim niso mogli nuditi vsaj osnovnih rekvizitov. Pri vsem tem pa ne smemo iti mimo uspehov, ki so jih dosegli nekateri člani odseka. Uspešno so premagali vrhove Trisulov v Himalaji in tako ponesli ugled alpinizma naše domovine po širnem svetu.

Drugi člani odseka so bili pripravljene osvajati vrhove v francoskih Alpah. Izredno slabo vreme jim je preprečilo vse večje poizkuse in so veljali že normalni vzponi na Mont Blanc, Aiguille de Blaitière, Tour Ronde, Grossglockner in Mon-

te Rosa za uspeh. V celoti je bilo v preteklem letu izvršeno preko 560 vzponov. Organizirali so tudi plezalno šolo ter sodelovali kot instruktorji na mladinskem tečaju v Vratih in v taboru v Vratih.

Gospodarskemu odseku je uspelo, da je zaključil poslovno leto vključ v visokim izdatkom za vzdrževanje planinskih postojank brez izgube. Društvo je upravljalo te-le postojanke: v Kamniških Alpah Dom v Kamniški Bistrici, v Julijskih Alpah pa visokogorsko postojanko Dom na Kredarici, Kočo pri Sedmerih jezerih, Mladinsko zavetišče na Bogatinskem sedlu, Dom na Komni in Kočo pri Savici. Skrajno slabo vreme, ki je prevladovalo skoraj vse leto, je močno vplivalo na obisk postojank, ki je nasproti preteklemu letu nekoliko nazadoval.

Popravila in dogradnja postojank so bila zaupana gradbenemu odseku, ki se je boril z nešteti težavami. Večinoma ni bilo na razpolago potrebnih sredstev, vsaj pravočasno ne, ali pa niso bile razčiščene vse podrobnosti in urejene potrebne formalnosti. Stalno deževje je prav tako onemogočilo izvedbo raznih važnih del na prostem. Zaradi neprenehnih okvar, ki so posledica slabega materiala, uporabljenega za obnovo Doma na Komni, kakor tudi površna izdelava, so bila potrebna nova popravila. Obnovili so pločevinasto kritino, uredili dimniške glave in strelodov. V skladiščnem objektu so preuredili shrambo za ožimnico, delno preuredili in opremili skupna ležišča ter izvršili razna majhna popravila.

Investicijska dela pri povečavi in modernizaciji Koče pri Triglavskih jezerih so napredovala tako, da so se sčasoma vsi prostori v novem prizidku vsaj za silo uporabljali. Prostore so opremili s povsem novimi ležišči in posteljnino. Uredili in opremili so kuhinjo, celotno pritličje stare koče pa so preuredili v večinoma novo opremljene tri gostinske prostore. Začasno so tudi uredili preskrbo z vodo, v načrtu pa imajo še ureditev pogonske moči za razsvetljavo in čim boljše ureditev vodovoda. Večja dela pa so morala zaradi objektivnih vzrokov odpasti.

Za Triglavski dom na Kredarici je ponovno odpadla že dolgo pripravljena gradnja dodatne cisterne.

Največ težav pa je imel gradbeni odsek z Domom v Kamniški Bistrici. Glavno poslopje Doma je bilo grajeno leta 1928, to pa se zaradi prerazgibanega tlorisa in drugih konstruktivnih razlogov ne da dvigniti v izrazito enonadstropno stavbo. V preteklem letu so preuredili prostor v podstrešju v 4 lične sobice, zgradili so kletni prostor depandanse, novo greznico, namestili so nove stropnike in v celoti

napravili novo ostrežje. Zato so bila prvotno določena in razpoložljiva sredstva v celoti izrabljena. Pomanjkanje finančnih sredstev je povzročilo, da je še neurejeno zavetišče na Bogatinskem sedlu in nedokončano popravilo Koče pri Savici. Vprašanje tovrstne žičnice od Savice do Komne rešuje poseben odbor.

Delo v propagandi se je porazdelilo v odsek za izletništvo in odsek za propagando. V minulem letu so organizirali 28 izletov po naših gorah. Izredno slabo vreme je nekoliko vplivalo na udeležbo članov, ki pa je bila na splošno večja kot prej. Povečali so število planinskih vodnikov z odličnimi sodelavci iz vrst transverzalcov. Organizirali so vrsto predavanj o planinah in zanimivostih domovine, kot tudi o vrhunskih vzponih v Himalaji in Alpah. Predavanja so bila zelo dobro obiskana. Izložba v prostorih društva in objavnata omarica sta bili stalno opremljeni z aktualno vsebino, zlasti s propagandnim materialom za izlete in predavanja. Doslej je dvignilo v društvu 899 članov dnevnik slovenske planinske transverzale, dvignilo pa se je tudi število onih, ki so dokončali transverzalo. Podeljene so bile tudi že tri značke Zavsavske planinske transverzale in ena značka Fruškogorske transverzale.

Uspešno delo članov markacijskega odseka je najbolj vidno na poteh, ki pripeljejo obiskovalce planin iz dolinskega predela. Najobsežnejše področje odseka je upravljanje poti v Julijcih, deloma pa tudi v Kamniških Alpah in v ožji ljubljanski okolici. Slabo vreme je preprečilo nekatera predvidena dela.

Po sprejetem pravilniku na lanskem občnem zboru je društvo izročilo v znak priznanja za 50-letno neprekinjeno članstvo zlate značke 16 zvestim članom, srebrno značko za 25-letno članstvo pa 300 društvenim članom. Člani himalajske odprave so za svoje izredne uspehe prejeli zlato zvezno značko.

Za predsednika je bil ponovno izvoljen tov. Tone Štajdohar.

OBČNI ZBOR PD OBRTNIK MARIBOR. Vršil se je dne 15. marca 1961, predsedoval pa mu je društveni predsednik tov. Alojz De Corti, ki je podal zgoščeno poročilo o celotnem društvenem delu. Ugotovil je, da sta alpinistični in mladinski odsek dosegla v preteklem letu lepe uspehe. Prav tako pa je poudaril, da bodo kronani naporu celotnega društva s tem, da bodo 1. maja letos slovesno odprli novodograjeni planinski dom na Tujzlovem vrhu. Dejal je, da malokdo ve, kakšne so bile težave pri gradnji tega planinskega doma, o čemer najzgovorne-

je pričajo končne številke. Po bilanci je ugotovljeno, da je društvo vanj investiralo 9 milijonov dinarjev, medtem ko njegova gradbena vrednost danes presega 25 milijonov dinarjev. V razpravi so ugotovili, da bo potrebno v bodoče še večjih naporov pri zbiranju finančnih sredstev, ker od tega v veliki meri zavisi aktivnost odsekov pa tudi dokončna ureditev doma.

Na občnem zboru je bil navzoč tudi zastopnik PZS, ki se je zelo pohvalno iz-

razil o delu društva. Dejal je, da lahko služi za vzor drugim društvom, saj je z lastnimi silami zgradilo ta planinski dom ter tudi vedno znalo najti izhod iz številnih težavnih situacij. Na zboru je bil navzoč tudi načelnik mladinske komisije pri PZS. V razgovoru z njim je bilo rešeno nesoglasje, ki je skoraj leto dni negativno vplivalo na delo mladinskega odseka, predvsem pa na sodelovanje mladinskega odseka z mladinsko komisijo pri PZS.

R. L.

iz planinske literature

DIE ALPEN — LE ALPI — LAS ALPS — LES ALPES, 1960, 1. in 2. quartal, 57. letnik. Prvi četrtletni snopič je izšel v znamenju švicarskega vzpona na Dhaulagiri. Vodja ekspedicije Max Eiselein ima v zvezku svoj članek, v katerem je predvsem poudaril novosti in karakteristike svoje težke, a tudi »hitre« ekspedicije, ki pa je imela še druge posebnosti, o katerih smo že poročali. Za geologe in za vse, ki jih zanima geografska obravnava neke regije, bo zanimiva Binggeljeva razprava o oblikah doline Lucomagno z nazornimi risbami, topografskim pogledom 1 : 50 000 in seveda sijajnimi posnetki, ki med drugim kažejo tudi »Dolinenreihe« med Canali in Lareccio. Informativen je Ritterjev članek o švedskem nacionalnem parku Sareku, za alpiniste pa vabljliva živahna Dienerjeva reportaža o vzponu preko severne stene Aiguille Blanche na Peutereyski greben, tura, ki je rezervirana samo za najsposobnejše evropske naveze. Za glaciologe bo zanimivo poročilo o Venetzu, inženirju in prirodoslovcu iz prve polovice 19. stoletja, in njegovih raziskovanjih ter razlagah o nihanju ledenikov. Pokojnemu Ghiglioneju v spomin je izšel posthumni članek o njegovi ekspediciji v severno-zahodno Grönlandijo, o čemer smo že poročali, ko smo isti članek zabeležili v Rivista Mensile. Ghiglione je bil redni sodruknik švicarske revije. Na Grönlandijo se nanaša tudi Bosseyev članek o Whymperjevih dveh ekspedicijah na Grönlandijo in kaže, kako je bilo Whymperjevo raziskovalno in estetsko stremljenje prepojeno tudi z angleško imperialno miselnostjo. Drugi zvezek za l. 1961 prinaša na uvodnem mestu literarni portret Edmonda Pidoux, ki je že nekaj let sourednik revije. Članek ima

naslov »Dvajet let hoje po gorah«. Skromen a poučen je Strinatijev članek o Stromboliju, vreden je branja Gullerjev članek o turah v Barre des Ecrins. Sicer pa so za drugi zvezek značilni članki z manj pomembnimi temami.

T. O.

RIVISTA MENSILE, 1—2, 3—4, 1961. Tudi glasilo CAI spada med gardo veterarov, saj izhaja že 80. leto. Po načinu redakcije se drži že desetletja in več tradicije, po obliki pa se je prilagodil času, vendar ne tvega za svojo tehniko toliko kot Francozi ali Nemci z »Bergsteigerjem«. V obeh zvezkih ima veliko besedo Bruno Bellendis, ki popisuje ekspedicijo mesta in sekcije Bergamo v perujske Ande. Opis je šablonski, a to pri teh stvarih ni važno, važno je, da ima vodja kaj poročati. Ugledni avtor Pietro Meciani ima članek o pregledu alpinizma na Grönlandiji, ki je v letu 1960 bila cilj dvema italijanskima raziskovalcema: Ghiglioneu in Monzinu. Slednji sicer ne zasluži, da bi ga imenovali v isti sapi s prvim, toda če bo svoj denar tako razmetaval za italijanske ekspedicije križem po planetu, kot ga je zadnji dve leti, potem bodo Italijani uresničili tisto, kar so obljubili na skupščini CAI l. 1955: Da se bodo zrinili med najaktivnejše raziskovalce še neraziskanih gora. Omembe vreden je Morandinijev članek o geoloških problemih v Dolomitih. O jugoslovanski ekspediciji na Trisule poroča revija lojalno po poročilih v PV 1960/11. Znameniti samohodec, ki je zablestel preteklo zimo, Armando Aste piše o svojem vzponu na Piz Serauta, Guido Tonella pa ima članek, ki bi gotovo zanimal slehernega alpista novega kova, najsi ga imenujemo ekstremista ali akrobata. Tonellin članek je opremljen z nazor-

nimi risbami. Ob takem članku si človek misli, da bo morala tudi naša mlada generacija izpričati sebe in svoje delo s podobnimi članki v našem glasilu.

T. O.

ADAMELLO, 16. št. 1961, je periodično glasilo sekcije CAI v mestu Brescia. Ne prinaša nič posebnega, a za bralce iz naših vrst je vendarle mikavno branje, kako živi lokalna planinska združba v Italiji. Najprej ima besedo predsednik sekcije z vabilom na vpis v sekcijo, nato se nekdo spominja Ghiglioneja, pritlikavca po postavi, pa silaka in orjaka po energiji in delih, nato se poje hvala Campiottiju, prireditelju ture »Sto žensk na Monte Rosi«, nato sledi vrsta društvenih objav o prireditvah, plezalni šoli, o prvih vzponih, o predavanjih, o mladini, o ženskah v društvu. Oprema lokalnega glasila pa je lepša kot centralnega, nekako tako, kot pri nas PD Maribor premore boljši papir za svojo letno publikacijo »Planine ob meji« kakor pa glasilo PZS.

T. O.

DER BERGSTEIGER, zvezek 7, 8, 9, april, maj, junij 1961. Revija izhaja 28. leto in ima nad naslovom v vsaki številki napisano wandern — klettern — skilaufen, pod naslovom pa še Berge und Heimat, kot spomin na manjše glasilo, ki se je pred leti fuzioniralo v skupno glasilo ÖAV. Po opremi, prilogah, po papirju in po tisku se vidi, da ima redakcija dovolj sredstev za kulturno reprezentanco. Po vsebini se drži klasičnih tradicij, ki jih morda še najbolj poudarja podnaslov »gore in domovina«. Pretežni del te literature je posvečen goram v domovini, opisi so prežeti z zaverovnostjo v nemško domačijstvo, manjši del pa hoji po tujih gorah. Pričujoči trije zvezki ne prinašajo nič pomembnejšega, treba pa je reči, da revija gleda na literarno vrednost prispevkov, razen če gre za renomirane avtorje, ki pa jih to pot ni bilo pri roki. Vsaka številka prinese tudi kako pesem. Če ni umetnina, pa vsaj olepša metersko stran publikacije.

T. O.

Pri roki imamo še vrsto uglednih nemških periodik:

ÖSTERREICHISCHE ALPENZEITUNG für Wandern, Wintersport und Fremdenverkehr, april-maj 1961, je znana, vedno enaka, dobro informirana, celo ažurna in spretno metirana štirinajst-dnevna publikacija, v kateri je med tekočim drobirjem sem in tja tudi kako zrno, predvsem pa pester izbor dovršenih posnetkov v bakrotisku.

MITTEILUNGEN DES ÖAV je bilten-ska izdaja, ki izhaja že 16 let šestkrat na leto. Prinaša društvene objave ÖAV, izčrpna poročila skupščin in občnih zborov, knjižne ocene, objave tur in izletov, v vsaki številki pa tudi kak tehten članek, ki ga napiše ponavadi kak ugleden član ÖAV. V zvezčiču, ki ga imam pri roki, piše dr. Lechner o »dekletih v mladinskih odsekih ÖAV«, pisatelj Heinrich Klier o zapadnem kamenju in stari Karl Lukan o današnjem planinstvu.

JUGEND AM BERG, zvezek 1, marec 1961, 7. letnik. Mladinsko glasilo DAV (nemškega AV) izhaja štirikrat na leto, izhajalo pa bo menda šestkrat, naročnina se bo povečala na dve marki letno. Izhaja na 24 straneh in prinaša prispevke mlajših ljudi, sem in tja pa tudi starejših. V uredniškem odboru je tudi Jörg Lehne, eden od pionirjev sodobnega ekstremizma, urednik je Fritz Schmid, izhaja pa list v Münchenu, središču klasičnega nemškega alpinizma. Literarna vrednost, tako kaže, ni kriterij za objavo, prej organizacijske vezi in koristi. Precej prostora — vsega skupaj je na leto za ves tekst 80 strani — zavzemajo ideološki problemi.

MITTEILUNGEN DES DEUTSCHEN ALPENVEREINES, zvezek 3, 4, 5 1961, 13. leto. Glasilo DAV, ki ga prav tako kot Jugend am Berg ureja Fritz Schmid, ni tako reprezentativno, kot bi to spričlo finančne moči DAV utegnili pričakovati. To velja za nič kaj skrbno, še manj pa pripravno obliko, a prav tako za nič kaj tenkočutno izbrano vsebino. Simpatično je v reviji to, da pospešuje smučarstvo, samo po sebi je umevno, da alpinist mora biti smučar. Če ni, nekaj ne more biti v redu. V teh številkah močno odmeva Hiebelerjev vzpon čez severno steno Eigerja marca 1961.

GEBIRGSFREUND, maj 1961, je mesečnik in izhaja že 72. leto. Zanj ne velja, da bi se sprotil mladil, tako po obliki in po vsebini je videti kot nekaj literarni planinski petrefakt. A nekaj ga le drži pri življenju, morda tradicija današnje sekcije ÖAV, tudi v naši planinski zgodovini znanega ÖGV (Österreichischer Gebirgsverein).

DER BERGGRUSS, junij 1961, je pro-spekt za gorske vodiče, turistične zemljevide in knjige. Za Julijce našteva Helmuta Schönerja knjigo »Führer durch die Julischen Alpen 1956« in Kugyjeve knjige, za Karavanke Zoppa in nekaj kart, ena med njimi vsebuje tudi Kamniške Alpe.

T. O.

VODNIŠKI DAN v Courmayeuru se praznuje zelo slovesno. Udeležil se ga je večkrat celo predsednik države Gronchi. Novi predsednik vodniškega društva je zdaj Lorenzo Grivel, znano ime. V Courmayeuru bodo nanovo uredili planinski muzej. Vodniška tradicija v Courmayeuru spada med najbolj klasične. Lani je tu umrl 96-letni doyen vodniškega zbora Giuseppe Brocherel. O vseh dogodkih v Courmayeuru je vodil natančno kroniko ing. Piero Ghiglione in jo objavljala redno v švicarskem Journalu.

PEUTEREYSKI GREBEN kot dostop na Mt. Blanc še vedno spada med najtežje preizkušnje v Alpah. Do leta 1960 je uspelo preplezati ves greben le šestim navezam. Novo težko smer sta odprla v Aiguilles de Chamonix, v NW stebru Grand Charmoz 4. in 5. septembra »dolomitarka«
Réné Desmaison in Pierre Mazeaud. Bonattijev steber v Petit Dru ni na popularnosti še nič utrpel. V letu 1959 je zabeležil precej vzponov. Zahodna stena Petit Dru je imela 10 navez, med njimi eno samo francosko. Med navezami, ki jih omenjajo v kronikah, je tudi naša, ing. Nadja Fajdiga — Ante Mahkota.

SAMOHODCI, soloplezalci, se zadnja leta bolj pojavljajo. Italijana Bonattija posnema njegov rojak Gino Buscaini, 25 let star. Preplezal je sam vzhodno steno Grand Capucin, Carlo Mauri sam »la Poire«
v Brenvi, Bonatti sam la voie Major, plezala sta istočasno. Mladi Robert Guillaume je sam preplezal raz Frendo v Aiguille du Midi in severno steno Dent du Requin.

SIRDAR WANGDI, šerpa, ki so mu zmrznili prsti pri iskanju ponesrečene Claude Koganove na Co-oju, je prišel lani v Chamonix na povabilo visokega komisariata za mladino in šport, ki ga vodi Maurice Herzog. Wangdija je sprejel Jean Franco, ki ga pozna iz vzpona na Makalu leta 1954 in 1955. Star je 26 let, majhne rasti, a zelo spreten. V Franciji so ga operirali in mu prste spravili v red. Kot rekonvalescent je izrazil željo, da bi se učil smučati. Naučil se je zelo hitro, učila sta ga Lenoir in Leroux.

PIERRE VITTOZ, znan kot himalajski partner Claude Koganove, francoski misijonar v Pakistanu, je eden od redkih

aktivnih himalajstov, ki se posveča tudi himalajski onomastiki. Pravi, da je za Himalajo dominantna tibetska govorica, ne samo na severni strani, ampak tudi v Butanu, Nepal, Garhvalu, Kunavarju in Lahulu. Tibetski jezik pa je problematičnejši od raznih indijskih jezikov (sanskrt, hindi, urdu, nepalščina, kašmirščina). Tibetske besede so oficirjem za zvezo, ki delajo v himalajskih ekspedicijah, manj znane. Indijski jeziki imajo fonetično pisavo, tibetanščina ne, poleg tega je izgovarjavo težko določiti. Transkripcija glasov je težavna zadeva, ker Tibetanci ločijo take glasove, ki jih mi ne zaznamo, ne razločujemo. Skratka: foneme zahodnih jezikov so močno različne od tibetskih. Poleg tega je dialektov brez števila, sorodnih po sintaksi in besedišču, po izgovarjavi pa zelo vsaksebi. Posebno se razločujejo fonetične enote. Nekateri dialekti ne ločujejo nekaterih glasov, drugi pa vzdržujejo najtanjše distinkcije med njimi. Gun = zima, a zima je tudi run, ali vsaj slišen je ta r. Samostan je gumpa, a tudi gomp. Zveneci in nezveneci soglasniki se slabo ločijo v večini dialektov. V tej vasi je gangri v oni kangri itd. Večina tibetanskih dialektov loči dva t, dva s, a za Evropejca je razloček težak. Vsi tibetski dentali in guturali so lahko aspirirani; pu = las, phu (p'u) = pašnik; tsa = trava, tsh (ts'a) = sol. Vendar aspiracije ne spremlja vselej tudi pomenška razlika. Beseda bar v Skarduju, je — par v Lehu, bhar (b'ar) v Lhasi in phar (p'ar) v Naočeju, pomeni pa povsod okolje.

Kljub temu je treba pri transkripciji himalajskih imen več vestnosti. Ni pa nič čudnega, če je toliko različnih transkripcij in iz tega tolikšen nered v himalajski onomastiki. Vittoz se je zavzemal za fonetično transkripcijo, »piši ono kao što govoriš«. Ko pa je govoril z Aufschneiderjem, ki enako dobro pozna sodobno in starejšo tibetščino, je prišel do drugačnega nazora. Striktna transkripcija je nemogoča, če poznaš besedo iz več dialektov ali pa če se različno izgovarja v istem dialektu. Zato se je treba ozreti še na klasični zapis, na historično izgovarjavo in jo poenostavljeno zapisati. Toda toponimija je spet v zadregi, ker je izvor krajevnih imen ponavadi negotov in bo tak najbrž tudi ostal. V himalajski onomastiki ima svoj vpliv že tudi tradicija, navada, občna raba, kolikor smemo ra-

biti ta izraz. Čang bo ostal čang, čeprav v nekaterih dialektih govore džang, žang, kangri se ne bo umaknil gangriju itd. Mnogo je tudi novotvorb, nastalih zaradi kontakta z Indijo, z Angleži, Turki itd. Če so te novotvorbe monstrumi, se ne da nič narediti. Eksistirajo. Vittoz je pri svojih predlogih za pisavo himalajskih imen zelo previden. Pravi, da bi nerad prišel pod ogenj Voltairejeve zabavljice na etimologe, katerim vokali niso važni in si zaradi konsonantov ne delajo skrbi. Tudi naš Ivan Rob si je izposodil preveč vnete etimologe v svojem Desetem bratu. »Kar ni možno pri ljubem bogu, je možno pri filologu.«

Za nas je treba tudi odločiti, kako — vsaj približno — naj se ravnamo pri pisavi teh imen, ki se v naši knjigi zapisujejo pravzaprav dobri dve desetletji, a v večjem številu komaj eno. Ali naj obdržimo grafično predstavo velikih evropskih narodov ali pa naj uporabimo naš črkopis? Mislím, da bi za vselej lahko zapisali z e (è, ê), čh s č, gh z r, j z dž, sh s š. Ts = c. Tu bi morda obdržali ts zaradi občne rabe tudi v zapisih kitajskih imen. W je nadomestljiv z v in se izgovarja dvoustnično ali ustnično-zobno. Taka transkripcija bi bila še v duhu našega pravopisa, saj so nam himalajska imena znana po posredovalcih Angležih, Francozih in Nemcih. Zakaj ne bi uporabili našega črkopisa, če je pri tem enostavnejši in morda tudi adekvatnejši?

KOVINSKE SMUČI imajo svoje prednosti. Lažje je z njimi krmariti posebno v globokem snegu, medtem ko je na osrenjih strminah les še vedno boljši. V Avstriji so iznašli smuči, ki združujejo prednosti lesenih in kovinskih, imenujejo jih »kunstharzsch« in stanejo 2960 šilingov, torej so zelo drage v primeri z boljšimi lesenimi, katerim se giblje cena od 400 do 800 šilingov, kovinskim pa od 2400 do 3600 šilingov.

FOTO-BIENALE prireja mesto Trento letos oktobra meseca že četrtega. Planinska fotografija bo vključena v trentski filmski festival. Prireditelj je Societa Alpinisti Tridentini, CAI Sezione di Trento. Prav bi bilo, da bi šli v konkurenco tudi naši planinski fotografi.

TONI HAGEN je švicarski geograf, o katerem smo že poročali. Zdaj je izdal knjigo o Nepalju, kraljestvu pod Himalajo. Pri knjigi sta sodelovala tudi T. Wahlen in R. Corti. Osem osemstisočakov od štirinajstih leži v Nepalju in nič ni čudnega, če je tako zrastlo zanimanje za

to deželo posebno v zadnjih 15 letih. Osemstisočaki v Nepalju so Everest, Kangčendzenga, Lhotse, Makalu, Dhaulagiri, Čo-oju, Manaslu in Anapurna. Na vse je stopila človeška noga od leta 1950 do leta 1960. Hagenova knjiga je izvrstna monografija o Nepalju, o pokrajini, človeku, umetnosti itd. Uvod je napisal sam nepalski predsednik vlade, kjer pravi: »Nepal je dežela starodavnih pagod in drugih čudovitih prič kulture in civilizacije. Tak je vtis popotnika, ki pride za kratek čas v Kathmandu. Večji del Nepala pa je popotnikom nedosegljiv, ker ni transportnih in prometnih sredstev. Zato pripovedujte o snežnih planjavah, ki ste jih oddaleč občudovali. Kako značilna je demografija v notranjem Nepalju, komaj da se je zavedate! Malokomu je znano, da je Nepal izjemno področje za ornitologe. Zato bo geografska karta, ki jo je sestavil dr. rer. nat. Hagen služila ne samo inozemskim prijateljem Nepala, temveč bo tudi domačinom, ki malo potujejo, odprla oči za lepote domovine. To imenitno delo posreduje bralcu skrivnostni čar Nepala. Vesel sem, ko izjavljam, da je Toni Hagen križem kražem prehodil Nepal. Ni samo naš dobri prijatelj, je tudi edini inozemec, ki je Nepal toliko spoznal, poleg tega pa je nadarjen opazovalec in potrpežljiv analitik.« — Hagen je olajšal bodočim piscem knjig o ekspedicijah tista poglavja, v katerih so ponavadi nestrokovno govorili o geografski podobi himalajske dežele.

CERRO TORRE je prekrasna gora v južnih Andih in obenem grob Tonija Eggra, ki ga je tu vzel plaz. Cesare Maestri se je moral vrniti v Evropo brez njega, ne da bi ponesrečena našel. Zdaj se je odpravilo šest italijanskih in argentinskih študentov v Cerro Torre z namenom, da najdejo Eggerove ostanke. Trije so bili v Maestrijevi ekspediciji. Cerro Torre je visok 3128 m in velja za eno najtežje pristopnih gora.

JETIJEV SKALP, ki ga v Nepalju časte po pagodah, je pravzaprav skalp gorske kože tipa serow. To sta ugotovila belgijski profesor Heuvelmans in ameriški profesor Sanderson. Oba profesorja sta raziskala skalp, ki ga je prinesel v Pariz Sir Edmund Hillary iz Kumdzunga. Raziskava se je zavlekla, ker so ti skalpi redki, končno so le staknili enega v prirodoslovnem inštitutu v Bruxellesu. Heuvelmans in Sanderson sta okoli leta 1950 prva razglasila, da jeti živi. To trdita še danes in celo to, da eksistirata dve ali tri sorte snežnega moža. Hillaryjeva ekspedicija oziroma pogon za jetijem ni uspela.

PIK ŠČUROVSKIJ v Kavkazu ima v svoji severovzhodni steni smer ing. Vitalija Abalakova in njegovih tovarišev. Znani dunajski plezalec Erich Vanis jo ocenjuje s V+ in pravi, spet smo Ruse podcenjevali. Ta »spet« je nekaj vreden. Signali sputnikov so zbudili svet iz njegovega samozadovoljstva, medtem ko za alpiniste takih signalov ni bilo in tako so Avstrijci vstopili z osmimi klini. Že koj začetek je bil težak. Pod IV težavnosti ves čas niso zdrknile, mnogo je bilo mest s V. stopnjo. Greben ga je spominjal za južni greben Aiguille Noire, pri strešnih previsih celo na severno steno Piz Badile: »Alle Achtung vor den Ivans!« so brundali Avstrijci. Neko mesto, 40 m visok prag, so morali zmagati s prostim plezanjem in ga Vanis ceni na VI. Zmajevali so z glavo, kako so mogli Rusi s svojo težko opremo preko tistih 40 m, s tricouni — okovanjem. Kasneje so zvedeli, da so Rusi uporabljali stopne zanke. Previsi so jih toliko zamudili, da so morali bivakirati, in šele naslednji dan so stopili na 4259 m visoki vrh.

G. O. DYHRENFURTH, avtor znamenite knjige »Der dritte Pol«, se je ponesrečil v Egiptu, ko je ponoči jahal na kameli. Več mesecev je ležal v bolnici, zato ni nadaljeval s himalajsko kroniko. Zadnje njegovo kronistično poročilo je veljalo letu 1958. Po dveh letih je zdaj izdal kroniko za leto 1959 in 1960. Ker smo skušali v tej rubriki zabeležiti vse, kar se je pomembnega zgodilo v Himalaji, ne bomo ekscerpitali res dovršenega pregleda G. O. Dyhrenfurtha. Med drugimi navaja tudi kitajsko ekspedicijo na Everest in vzdržuje tezo, da bi utegnili biti iz trte zvita, prepušča pa času, naj izreče svojo sodbo. Njegove navedbe temelje na »Peking Review« z dne 7. in 14. junija 1960, na »Die Alpen«, ki so vedno nerazpoložene do vsega, kar pride z vzhoda, in na »Münchener Merkur«. Dyhrenfurthu se zdi zlasti neverjeten nočni pohod na vrh, sumljivo se mu zdi to, da niso fotografirali. Isti dan niso bili daleč stran Indijci — toda o tem smo že poročali.

Dyhrenfurth je seveda zabeležil — po poročilih časniških agencij — tudi našo prvo jugoslovansko ekspedicijo. Ni mu jasno, kaj naj predstavlja kota 6170 m. P. 6690 da je glava v južnem grebenu ne ravno težkega Trisula (7120 m), na katerega sta leta 1907 stopila T. G. Longstaff in H. Brocherel (gl. notico o njegovi

smrti v visoki starosti). Na Trisul je potem pristopilo še nekaj ljudi. Zdi se, da so označbe Trisul 2 in Trisul 3 zelo ponesrečene oznake, saj ne gre za samostojne vrhove. Tako Dyhrenfurth. Dyhrenfurthu pripisujejo najobsežnejše in najizčrpnije znanje o Himalaji. V našem glasilu mu je odgovoril Aleš Kunaver v št. 8, odgovor na beležko najdemo tudi v uvodni besedi dr. Mihe Potočnika v isti št. PV.

MASOVNI ŽENSKI POHOD NA MONTE ROSO je sprožil zelo neumestne politične pripombe. Dr. Hans Hanke je najprej Campiottija omalovaževal kot italijanskega časnikarja, v resnici pa dela pri 50 letih še vedno ture V. stopnje, kakor zatrjuje Karola Stoidl, ena od udeleženk. Hanke je eden od tistih, ki so iz političnih razlogov zoper vsako množičnost v gorah in je pohod po nepotrebnem označil kot »strahotno znamenje alpinizma, ki dobiva komunistični značaj«, kot dokaz, da nekateri pojavi niso omejeni samo na določen policijski sistem. No, dr. Hanke ni prvič pokazal, kako mu je vse zoprno, kar ni po njegovem kopitu.

TIŠINA je največje razodetje v gorah, je dejal minister dr. Orth na lanski skupščini DAV v Landauu. Tehnika in industrializacija ogrožata človekovo fizično in duševno življenje. Človek se mora prilagoditi, mora pa tudi iskati ravnovesje s tem, da v sožitju z naravo ohrani svoje fizično in duševno življenje, da se spričo vedno večje naglice, hrušča in trušča razbremenijo in razvedri, kajti zoper tehnični napredek se ne bomo borili, ker bi bilo nesmiselno. Pomanjkanje lepote in prirodnega ritma v življenju, pomanjkanje enakomernega, skladnega gibanja, duševna atmosfera, ki raztresa, pomanjkanje prirodnih kontaktov in pomanjkanje samote in tišine, vse to bi modernega človeka moralo tirati v gore. Tu si naj nabere novih telesnih in duševnih moči, tu naj prebije svoj »ustvarjalni« odmor. — Nemški minister je dobro pogodil psihofizično vrednost planinstva.

ZELENE POVRŠINE v razvitih državah se prehitro krčijo. Od Bonna preko Düsseldorfa do Dortmundu je 200 km, pa je vse zazidano, zelena površina med hišami nikjer ni večja od angleškega parka v Münchenu. Mesta so bila včasih obzidana, strnjena, danes pa se razširjajo na vse strani, med hišami pa so vrtovi, dežela se drobi, zazidava. Če se prebivalstvo v mestu podvoji, se administracija in njene potrebe početrverijo. Naraščajo

tvornice, njihove hale in skladišča, parkirni prostori, ceste. V Los Angelesu je v sredini mesta dve tretjini prostora za ceste in parkirne prostore. V Nemčiji je bilo leta 1938 1 800 000 avtomobilov, leta 1960 že 8 milijonov. Križišče dveh velikih avtocest je tako veliko kot srednjeveško mesto.

Samo v Nemčiji gre na ta način 60 ha prirodne orne zemlje na leto, 70 ha pa se zazida v ceste in zgradbe. Na leto znaša to 260 km², trikrat večja površina, kot je Chiemsee, toliko, kot je areal mesta Münchena. Dvanajstina Nemčije je zazidana, dvakrat toliko kot leta 1938. Če bo šlo tako naprej, bo v sto letih zazidana ena petina Nemčije. V Holandiji, Belgiji, na Japonskem je ta problem še bolj pereč, ker so te dežele najbolj naseljene na svetu.

ZAŠČITA PRIRODE res ni na prvem mestu družbene lestvice po važnosti, vendar je povezana s turizmom, oddihom, kulturo in zato tudi z gospodarstvom. Na Bavarskem je zato na sodišču zmagal konservator dr. Otto Kraus proti firmi BAWARG (Bayerische Wasserkraftwerke A. G.), ki je uporabljala pri svojem ravnanju take metode, ki »so bile pred 100 leti v navadi v Texasu«. »Država živi od gospodarstva in ne od zaščite prirode«, toda za normalno življenje je tudi ta potrebna.

1100 **SMUČARSKIH TEKEM** je bilo razpisanih v alpskih deželah preteklo zimo, v Avstriji 400, v Italiji 300, v Franciji 150, v Švici 250, 1500 vzpenjač raznih vrst prevaža smučarje, od tega samo v Avstriji 545. Nemčija ima zelo malo alpskega sveta, pa ima 85 takih objektov. Najvišja žičnica pa ni več na Aiguille du Midi, ampak tista na Elbrus, ki jo je SZ že zgradila do višine 4000 m, pa jo gradi še više. Masa smučarjev v Alpah narašča, zato mora biti človek pred njo zaščiten s paragrafom.

CESARE MAESTRI je z Baldessarijem v osmih dneh preplezal jugozahodno steno Rotwanda. Porabila sta 450 klinov. O tem smo že poročali. Zdaj smo izvedeli, da sta uporabljala pri tem tudi svinec.

ACONCAGUA je cilj nemške ekspedicije v Južno Ameriko v letu 1961. Člani so: D. Hecker, dr. K. Klein in Herbert Raditschnig. Raziskujejo višinsko fiziologijo in letalsko medicino. Od Sao Paola do Ognjene zemlje so se peljali z jeepom.

Na Aconcagui so se v višini 6000 do 7000 metrov zadrževali pet tednov. Hecker je bil v ekspediciji na Dhaulagiriju 1. 1958.

NOV REKORD v hitrosti na smučeh je 4. avgusta 1960 dosegel 23-letni italijanski carinik Luigi di Marco. Na Plateau Rosa je zdrvel po strmini 62° z brzino 163,265 km na uro.

KOZOROGI v Alpah niso ravno gosti gostje, čeprav so jih v primeri z drugo divjadjo zelo zgodaj zaščitili, v Švici, na primer, že l. 1633. Toda nič ni pomagalo, kozoroga so kljub temu iztrebili. V Vzhodnih Alpah ga nazadnje omenjajo l. 1740. Kralj Umberto I. ga je v lovišču Gran Paradiso, kjer se je še obdržal, postavil pod zaščito okoli leta 1870. Leta 1902 so v St. Gallenu ustanovili v prirodnem parku prvo kolonijo za gorsko divjad in so kozoroga spustili tudi v prostost. L. 1960 so v Švici imeli v 35 raznih kolonijah v osmih kantonih 2410 kozorogov, od tega 625 zunaj kolonij. Samo v nacionalnem parku v Engadinu so našeli 250 kozorogov.

SMUČANJE POD STREHO predlaga baje neki ameriški smučski učitelj, češ za smučanje je dovolj 20 m drseče ploskve, po kateri smučar lahko zdrvi kakih 300 m. Ta pista bi se sproti daljšala, užitek pa naj bi bil enak kakor v naravi in bi si ga lahko privoščili taki, ki so daleč od gora, naprava pa bi se dala spraviti v vsako večjo halo. Smešno, toda za tehnokrate ne. Morebiti ima tisti smučar Amerikanec srce za ljudi, ki imajo hribe daleč od rok. Predlaga tudi kratke, čim krajše smuči.

NESREČE PRI SMUČANJU niso tako pogoste, kot si po navadi mislimo. Samo eden ali dva smučarja na 1000 imata smolo. 76 % ponesrečencev si pohabi koleno, gleženj ali stopalo, 18 % glavo ali roke, a komaj 6 % trup in nogo od kolena navzgor. Zanimivo je, da je največ nesreč na dobri pisti (29,4 %), 21 %, ker so zavozili iz tira, 19,5 % zaradi prehitre vožnje, 20,2 % zaradi težkega in gnilega snega, 13 % zaradi preozke piste, 5,6 % pa zaradi trčenja na pisti. Zdravniki trdijo, da starejši smučarji, ki sedljajo s klasičnega stila na moderno »tresorepenje«, često trpe za išiasom. Gibanje telesa pri modernem stilu se preveč protivi fiziologiji telesa. Ne vemo pa, kako bo ta stil vplival na mlado gardo. Sicer pa je tako, da pri ekstremnem treningu vedno lahko računamo s kako škodo na telesu, ki prisili športnika k umiku iz

športnih vrst. To verjetno drži samo za skrajneže, pa še tu je morda kaj drugega vmes, ne samo športni trening, saj imamo tudi starejše športnike zdrave. Vsekakor pa je zanimivo, da vedno več zdravnikov trdi, da »tresorepiti« za zdravje ni nič kaj prida.

PRED PLAZOVI nameravajo v Avstriji zavarovati nič manj kot 2701 objekt v Alpah: vasi, ceste, železnice, gozdove, na katere so namerjene velike plazine. 163 branikov ali 6% je že v gradnji, dela je torej še za desetletja. V januarski številki 1961 revije »Der Bergsteiger« je pisalo, da so šele v največjem času spoznali vrednost gozda kot zaščitnika pred plazovi. Ta ugotovitev je čudna, saj je pojem zaščitnega gozda v Alpah že star več sto let. V Švici imajo iz 14. stoletja »Bannwaldbriefe«, s katerimi so deželni gospodje prepovedali položiti roko na določene gozdove. V takih gozdovih ni bilo dovoljeno pobirati niti suho dračje niti steljariti. Zaščitni gozd je dobrotnik alpskih dolin in mu ni para.

JETIJEV SKALP je Sir Edmund Hillary, ki se je 1. 1960 mesece mudil v Himalaji in lovil jetija, prinesel v Anglijo, Francijo in ZDA. Dobil ga je v samostanu Klumjung blizu nepalsko-tibetske meje. Nepalci pravijo, da je bil ta skalp 250 let v tem samostanu. Prinesel ga je nek menih, ki je z jetijem živel v neki votlini, jeti mu je baje prinašal hrano. Hillary je moral obljubiti, da se bo skalpu na Zahodu dobro godilo in da ga bo vrnil do januarja 1961 v Klumjung. Prebivalci samostana in vaščani so skalpu dali celo spremstvo, bil je to 48 let stari varuh vaškega pečata Khumjo Čumbi. Podoben skalp imajo tudi v samostanu Pangpoče in ga je opisoval Colin Wyatt — o tem smo poročali. Klumjungski skalp so preiskali razni znanstveniki, med drugimi Heuvelmans iz Belgije in Sanderson iz ZDA, oba sta večkrat pisala o snežnem človeku. Rezultat preiskave: skalp poteka od gorske kože iz vrste serow, torej ne daleč od vrste stepske antilope (Saiga tatarica L.) in snežne kože (Oreanus americanus). Oba biologa sta primerjala skalp z onim, ki ga hrani bruxellski muzej (koža serow — kože) in ugotovila identičnost. Z legendo o menihu in kozi potem ni težav: Menihu je koza dajala mleko, ko pa se je ponesrečila, mu je dala še meso, skalp pa si je menih vzel za spomin. Lame pa sploh rade nosijo visoka kožnata pokrivala. Podobnih skalpov je v nepalskih samostanih še več.

KIBO-LEDENIK na Kilimandžari je zadnja desetletja tudi močno usihal. Švicar dr. F. Jaeger je to ugotovil že 1. 1904 in 1906, ko se je tu mudil na dveh ekspedicijah. Prof. Jaeger še zdaj proučuje nazadovanje afriškega ledenika, zdaj seveda samo ob fotografijah, ki mu jih pošiljajo številni obiskovalci Kilimandžare v zadnjih letih.

MANJŠE EKSPEDICIJE v Himalajo ali lahke so morebiti najbolj primerne ali najbolj v duhu raziskovanja, ki je nekoč odkrival Alpe. Organizacija težkih ekspedicij je zapletena, zanjo je treba veliko tovorov, velike publicitete, tako da se takega podjetja marsikdo ustraši. V Himalaji je že bilo nekaj lažjih, a zelo uspešnih ekspedicij. Omenimo dr. Tichyja in japonske, ki so tudi znane po tem, da imajo malo denarja in malo materiala, na terenu pa so sleherno leto in vsako leto rešujejo probleme transporta in potovanja. Kaže, da imajo te male, lahke ekspedicije več raziskovalne, tradicionalne alpinistične morale. Tako nekako pravi Hugo Weber, eden vidnih švicarskih modernih plezalcev.

SPET NOVA ŽIČNICA — na Sasso della Boggia, 2065 m, premaguje višino 891 m, z dvema vmesnima postajama. Pravijo, da bo pospeševala zimski in letni turizem v Val Maggia, Basodino in Cristallina, kraj Airolo pa si od nje obeta velike dohodke in turistični razvoj. Zanimivo pa je, da je v Alpah mnogo deficitnih žičnic, v nekaterih področjih kar četrtnina. Še bolj so deficitne alpske železnice. A vzdržujejo jih kljub temu, saj spadajo v kompleksni organizem turizma.

URADNI FILM O KITAJSKI EKSPEDICIJI na Čomolungmo je predvajala kitajska ambasada v Bernu 5. februarja 1961, oziroma, prevzela je pokroviteljstvo nad predvajanjem. Švicarski alpinisti so z zanimanjem pričakovali film, pravijo, da zato, ker je tibetska stran Čomolungme za Zahod prepovedana, je pa taka, da jo je nemogoče primerjati z južno stranjo, ki jo zadnja leta prikazujejo angleški in švicarski filmi. Seveda, zanimanje je imelo še drug vzrok. Švicarji so bili psihološko zelo dobro pripravljani, saj so »Les Alpes« našle za kitajsko ekspedicijo samo pomilovalen nasmeh, medtem pa so izšli dokumenti, ki so uspeh kitajske ekspedicije potrdili. Torej senzacija! Švicarji pravijo, da je do sumničenja v kitajski uspeh prišlo zaradi napačnih prevodov in površnih citatov. Pa še zaradi predsodkov, bi se

lahko reklo. Toda zdaj so ljudje s pred-sodki samo še izjema, sistematične ne-dobrohotnosti do alpinistov onstran »bambusove« zavese ni več. Da je do nedobrohotnosti prišlo, so zakrivila prva poročila in propaganda, ki da je dala uspehu politični značaj, ostati pa da bi bil moral čist, preprost športni uspeh. Takole pravi sedaj redakcija »Les Alpes«. »Človeka jezi, če naleti v opisu vzpona na ideološko izpoved ali polemični ugriz, pričakoval pa bi tehnične opombe in dokaze o privrženosti goram in občutku zanje. Toda v naravi šovinizma, nacionalizma, v duhu strankarstva in klikarstva je, da se polaste vseh plemenitih stvari. Niti misel niti kultura niti umetnost niso varne pred to okužbo. Zakaj naj bi jim alpinizem ušel? Spomnimo se, kaj je naredila naci-propaganda iz Eigerja — v resnici pa so tu uspeli mladi ljudje, ki so iskali provizorično svobodo, kot nadomestek za tisto, ki jim jo je nacizem kratal. Tudi Mussolini je slavil alpinizem, šolo, kako se »živi nevarno«, kako se pripravlja na žrtve, ki jih bo od mladine terjal »sistem«.

»Mi smo bili vselej zoper vsak šovinizem in smo se oglasili vselej, čim je zasmrdelo po tej kugi.«

»Kitajci so bili torej sami krivi, ker so s svojim tonom in z duhom svojih opisov vzbujali nezaupanje in dvom. Uporabljati gore za cilje politične propagande, to pomeni vpletati jih v spletko.«

»Če gremo na to pot, kje bomo nehali? En sam posnetek z vrha bi razpršil vsa sumničenja. Kitajci pa so poročali, da so vrh dosegli in zapustili ponoči in s tem pojasnili, zakaj nimajo posnetkov, to pa je vzbudilo vrsto resnih sumov. Prve informacije so vsebovale vrsto dvomljivih podrobnosti za vsakogar, ki se vsaj malo razume na alpinizem. Posredovali so jih ljudje, ki nimajo pojma o alpinistični tehniki. Poročilo šefa ekspedicije Ši-Čan-Čuna, ki smo ga prejeli v angleščini, je popolnoma drugega kova, čeprav vsebuje opis »Naskok na vrh« določeno število čudnih detajlov, ki so jim bodo čudili alpinisti in himalajisti. V tem zvezku poročilo prevajamo, izpustili pa smo vse ideološke pridige, ki jih je tudi v njem precej.«

Tako redakcija »Les Alpes«. — Vse prav, le tisto ne drži, da je vselej zoper šovinizem. Ni težko zaslediti na njenih straneh, kako je nerazpoložena do Vzhoda.

Film o Čomolungmi poročevalca ni zadovoljil niti prepričal. Film da je prekratek, da le vzbudi apetit, potem pa premalo pokaže. Foto je v redu, barve

manj. Snematelj je lovil s kamero samo lepo vreme, da bi vzbudil iluzijo, kako je šlo vreme na roko. Pristop na Col Nord je silno kratek, kar je škoda, saj so tibetske puščave po svoje lepe, divje. Pač pa so dobri posnetki serakov, toda — nič ni tako malo objektivno kot podatki objektivna! Natančno pa je posneta oprema ekipe, povsem enaka zahodni. Šef ekspedicije poudarja, da so se okoristili z izkušnjami zahodnjakov in Rusov. Če bi ne bilo kitajskih obličij, bi bila ta ekspedicija kakor vsaka druga. Prav v teh obličjih pa so Švicarji odkrili bratstvo vseh alpinistov mimo vseh rasnih razlik. Čutili so se eno s temi kitajskimi plezalci, ki so prav tako pozabili na vse in videli samo goro pred seboj in vzpon nanjo: osamljenost v divjini, boj zoper elemente in zoper lastno šibkost, tovarništvo, veselje in utrujenost, to se je bralo na njihovih obrazih in to je občečloveško. Živijo kamera, ki to pokaže, ne da bi bilo treba komentarja! Zgodovinske vrednosti so posnetki od Col Nord do vrha. Poročevalec se je bal, da bodo vzeti preveč iz žabje perspektive. Kamera je posnela tudi ostanke angleškega šotora v višini 8300 (VI). Poročevalcu ni všeč vibrato v glasu komentarja, ko film pokaže, kako je zdrsnil šef jurišne naveze, češ da je imel prav nasprotni učinek, kakor pa ga je hotel doseči. Panorama z vrha je taka, da se z njo lahko izpriča, da je vrh 200 m višji. Gledalec je seveda razočaran, ker vrha ni v filmu, toda razočarani so bili tudi kitajski himalajci sami, ki ga niso mogli posneti zaradi teme. Končna sodba: Film je vreden ogleda, ker kaže prepovedano stran najvišje gore na svetu — le zakaj prepovedane, se vprašuje Švicar — in ker kaže raven kitajskega alpinizma, ki se je začel razvijati pred tremi ali štiri leti.

Foto, ki ga objavlja v »Les Alpes« agencija »Nova Kitajska«, je zanimiv, vendar redakcija še enkrat vprašuje, kako je bilo z vremenom 24. in 25. maja 1960. Indijci so se tisto jutro vračali z višine 8700 m in poročajo o slabem vremenu. Kitajci so se takrat ukvarjali s sestopom kakih 1500 m stran od indijske ekipe in trdijo, da je bilo vreme lepo. Kdaj je bila posneta panoramska slika? V jutranjem somraku ali v dopoldanskih urah?

V Ši-Čan-čunovem poročilu, v njegovi angleški verziji, se Čomolungma piše Johmo Lumgma, kar v himalajski literaturi doslej ni bilo običajno. S transkripcijo so težave, ker je vmes vedno kak posrednik, naših zapiskov na terenu še ni, pa tudi v tem primeru, če

bi bili, bi morali računati z dosedanjimi zapiski.

Kakor smo že poročali, Ši-Čan-Čun na koncu svojega poročila izjavlja, da so Kitajci za del svojega uspeha dolžni alpinistom vsega sveta, posebej pa izkušnjam sovjetskih alpinistov. Tudi o izjavi lorda Nathana v pismu maršalu Ho Lungu smo že poročali.

ZIMSKEGA VZPONA čez Eigerjevo severno steno nismo zabeležili, ko se ga je polastil žurnalpinizem. Vsekako se bo o tem dogodku še dolgo govorilo. Ko se megla ob njem še ni razpršila, je dal sredi marca 1961 dr. Georg Calonder, predsednik SAC, nekako takole izjavo o ekstremnem alpinizmu: Ekstremizem v alpinizmu pomeni tehnični vrh alpinizma in se danes usmerja predvsem v tehniko v suhi skali. Premaguje previse s stremeni in lestvicami in zabija kline v izvrtane luknje. Bili so časi, ko se klini sploh niso uporabljali, in časi, ko so se zabijali samo v špranje. Zimski ekstremizem je v primeri z letnim zaostal. So sicer težke letne smeri narejene v zimskih razmerah. Tehnično niso tako ekstremne, vendar zaradi zimskih okoliščin silno naporne, fizično in psihično. Alpinist, ki hoče biti na čelu gibanja, zahteva več od sebe in tvega več. To je sicer vprašanje, saj je varovanje pri ekstremnem plezanju boljše kot pri prostem plezanju. Tudi Švica ima zastopnike ekstremnega alpinizma. Tretjo in peto ponovitev severne stene Eigerja so opravili Švicarji. Sem štejemo tudi smer v severni steni Zahodne Cine, ekspedicijo na Dhaulagiri I. 1960 in v peruanske Ande. Ekstremizem za SAC ni problem. Junija 1961 se je vršil velik tečaj za plezanje z umetnimi sredstvi v znamenju najmodernejših plezalne tehnike. Instruktorji so bili največji specialisti, kar je posebno važno za reševalne ekipe. Sicer pa pri alpinizmu ni vse tehnika, ampak predvsem duh. Če tega ni, je kmalu konec z alpinizmom. Mladi imajo moč, starejši duhovno vrednost, a glavno je, da prvi in drugi goje pravega duha. Nič ni čudnega, če starejši svare mlajše in pridigajo previdnost. Ko so bili mladi, so sami plezali vratolomne, tvegane stvari.

Ekstremizem bo ugodno vplival na razvoj reševalne tehnike. Na razpolago bodo primerni, izurjeni možje za težke naloge, medtem ko so včasih reševali težke nesreče povprečni plezalci. Današnje reševalne kolone že lahko uspešno intervenirajo tudi v slabem vremenu, kar so dokazale v primeru Cortija in Longhija v Eigerju. — Ekstre-

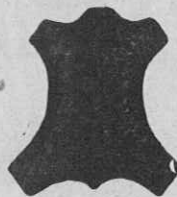
mizem ima v sebi resda nevarnost, da postane gora plen senzacije, kot se je to pokazalo ob zimskem vzponu čez severno steno Eigerja. Dober alpinist ne bo hlatal za tiskom, filmom in radijem, ne bo odvisen od publicitete. Toda če kdo nekaj naredi, kar je nad povprečjem, zakaj se ne bi publiciralo? Toniju Hiebelerju ne smemo zameriti, če je kot redaktor vzpon izbral (dr. Calonder še ni vedel, da je Hiebeler šel po poti lažnivega Kljukca), saj ima historično vrednost. Ker ekstremizem nosi v sebi komponente, ki zadovoljujejo človekove potrebe, se bo razvijal naprej. Če je v njem samo čista tehnika, ga bo konec, če pa pomeni iskanje novih poti, potem nekje odgovarja na temeljno vprašanje življenja. Ni važno dejstvo, da so v Evropi obrani že vsi vrhovi. Za vsakogar velja, kar je dejal klasični alpinist Farrar: »Vsak vzpon na goro, na kateri še nisem bil, je zame prvenstveni vzpon.«

PROMETNE NAPRAVE v švicarskih gorah imajo po statistiki od 30. novembra 1961 476 raznih žičnic, vzpenjač, liftov in raznih drugih potegavščin. In vsako leto se izdajajo še nove kocesije za take stvari in se utemeljujejo s potrebami tujske industrije in reševalne službe. Svet pokrajine Davos je odklonil prošnjo švicarske družbe »Helikopter AG«, da bi dovolili v Davosu stacioniranje helikopterja. Utemeljitev: Hrušč, ki ga dela helikopter, je velik in zelo neprijeten. Helikopterju tudi ni dovoljeno preleteti Davosa. Le poskusoma je dovoljeno občasno stacioniranje helikopterja v Ober-Laretu, toda smeri za polete so mu strogo predpisane.

ZELENE POVRŠINE tudi v Švici usihajo. Četrtnina površine švicarske države je neproduktivna, število prebivalstva je od l. 1941 do l. 1950 zraslo od 4 266 000 na 4 715 000, v naslednjem desetletju pa že na 5 411 000. Potreba po zemljiščih se s tem seveda veča. Melioracije in krčivte gozdov so dvorezne narave. Taki posegi v naravo včasih motijo prirodno gospodarjenje z vodo in ogrožajo tudi možnosti za rekreacijo.

GORSKA REŠEVALNA SLUŽBA v Švici je v zadnjih treh letih odšla na 343 reševalnih akcij, torej 114 akcij na leto. Služba ima 130 reševalnih postaj in 1859 reševalcev, med katerimi je 314 gorskih vodnikov, članov SAC, 85 gorskih vodnikov, ki niso člani SAC, 871 drugih reševalcev iz vrst SAC in 589 reševalcev, ki niso vpisani v SAC.

tovarna usnja v šošanju.



Najboljše

podplatno usnje

komerčno in goodeyar

vse vrste boksov

črnega in barvastih

dullboks

za specialne smučarske čevlje

mastno, cugovano

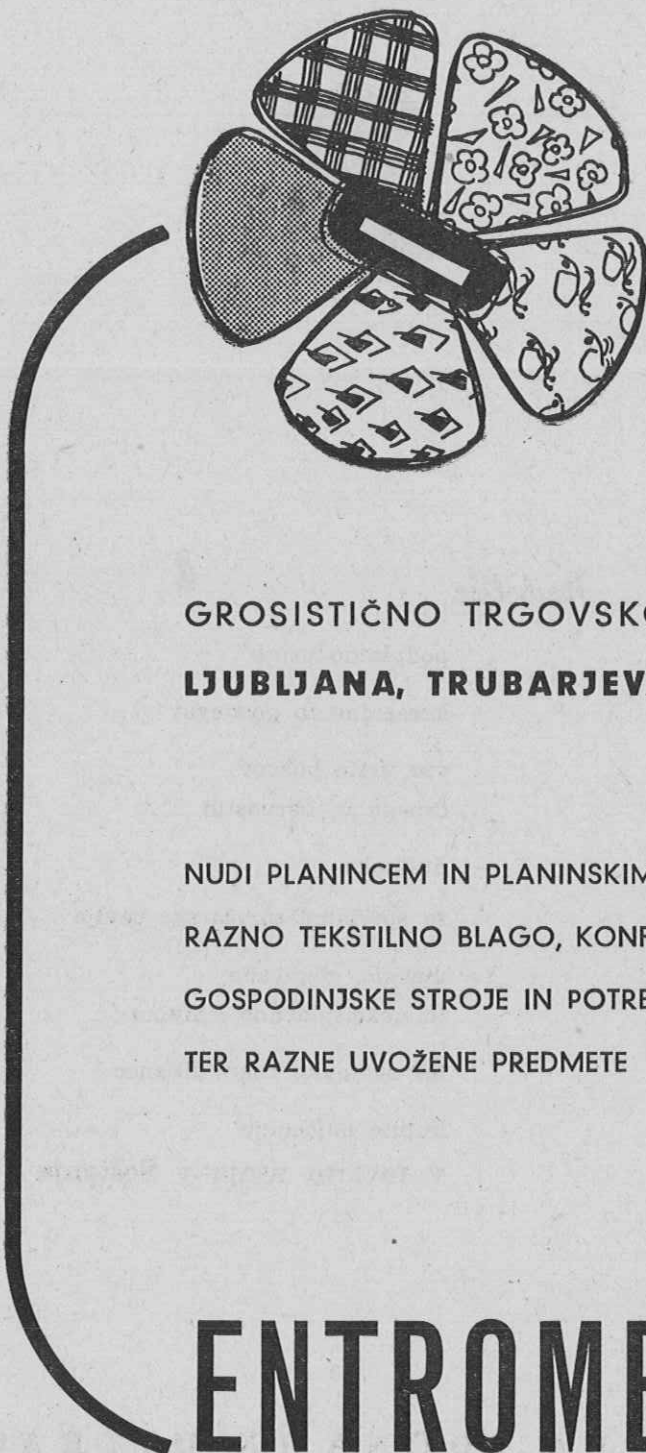
in nekrišplovano kravino

ter svetovno znani likanec

kupite najceneje

v tovarni usnja v Šošanju

POSTREŽBA TOČNA IN HITRA!



GROSISTIČNO TRGOVSKO PODJETJE
LJUBLJANA, TRUBARJEVA CESTA 1

NUDI PLANINCEM IN PLANINSKIM POSTOJANKAM
RAZNO TEKSTILNO BLAGO, KONFEKCIJO,
GOSPODINJSKE STROJE IN POTREBŠČINE
TER RAZNE UVOŽENE PREDMETE

ENTROMERKUR



Āavarna duška Ruše



PROIZVAJA IN DOBAVLJA:

Karbid

za avtogeno varjenje, razsvetljavo in acetilensko kemijo

Apneni dušik in nitrofoskal — Ruše

za gnojenje

Ferokrom suraffine

za jeklarsko industrijo

Elektrokorund

za bruse in brušenje

Kisik in acilen

za rezanje in varjenje kovin

Taljeni magnezit

za elektroizolacijo

Brzjavni naslov: Azot Maribor, telefon: Maribor 35-48 in 36-48, teleprinter: 03312.

Železniška postaja: Ruše — Industrijski tir. Tekoči račun: NB Maribor ⁶⁰⁴⁻¹¹
1.185

Tovarna dokumentnega in kartnega papirja

Telefon: Radeče 81-950

Tekoči račun pri NB Trbovlje 600-13/1-11

Brzjavni: Papirnica Radeče

Železniška postaja: ZIDANI MOST

PROIZVAJA:

vse vrste brezlesnih papirjev

in kartonov

specialne papirje

surovi heliografski

in foto papir

paus papir

kartografski

specialni risalni »Radeče«

papirje za filtre itd.

IZDELUJE:

vse vrste kartic

za luknjanje v standardni velikosti

in tisku

Po želji izdeluje kartice

v posebnem tisku

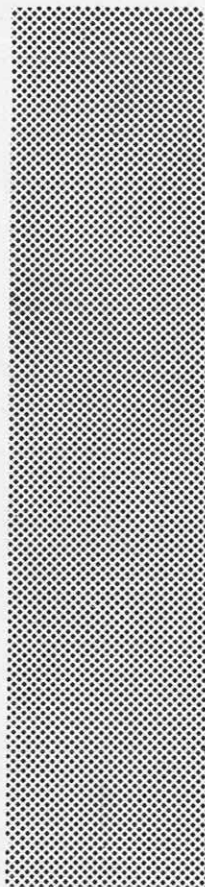
v rdeči, modri ali sivi barvi

R A D E Č E P R I Z I D A N E M M O S T U

Trgovsko podjetje
na debelo

TEKSTIL

Ljubljana, Ciril Metodova ul. 1



Ima na zalogi kvalitetno domače in uvoženo
blago v specializiranih oddelkih za svileno
in bombažno blago, za volneno blago in tek-
stilno galanterijo

PREDSTAVNIŠTVA IMA PO VSEJ DRŽAVI

Železarna Jesenice

Proizvaja cevi:

vodovodne, plinske, parovodne,
konstrukcijske, pohištvene,
pancirne v dimenzijah 1/8 »—3«,
spojke za cevi, loki za cevi



Zahtevajte katalog proizvodov Železarne Jesenice